

Twoja
droga do
**Karty
Polaka**

**Your Roots®
in Poland**

2025

**Ebook dla
uczestników kursu
przygotowującego
do rozmowy
o Kartę Polaka**

Witaj na naszym kursie!

To wspaniale, że jesteś tutaj i sięgasz po ten e-book — opracowany jako część Kursu na Kartę Polaka. To oznacza, że podjęta została ważna decyzja: nie tylko o ubieganiu się o Kartę Polaka, ale również o poznaniu kraju, z którym łączą Cię rodzinne korzenie.

Ten kurs powstał z myślą o osobach, które chcą poczuć się bliżej Polski — zrozumieć jej historię, język, tradycje i wartości. To nie jest tylko narzędzie do przygotowania się do rozmowy z konsulem. To zaproszenie do odkrywania opowieści o Polsce: o ludziach, zwyczajach, świętach i codzienności, która tworzy tożsamość tego kraju.

E-book pomoże uporządkować najważniejsze informacje z kursu, wracać do nich w dowolnym momencie i uczyć się we własnym rytmie. Został stworzony nie tylko po to, by przekazać wiedzę, ale także po to, by inspirować i towarzyszyć w tej wyjątkowej drodze — ku lepszemu zrozumieniu Polski i swojego związku z nią.

Cieszymy się, że możemy Ci w tym towarzyszyć.

Za kursem, który właśnie rozpocząłeś, stoją trzy kobiety, które połączyła pasja do genealogii, historii i pomagania innym w odkrywaniu ich polskich korzeni. Jesteśmy zespołem Your Roots in Poland — firmy, która od ponad dekady wspiera ludzi na całym świecie w odzyskiwaniu obywatelstwa, uzyskiwaniu Karty Polaka i budowaniu głębszej relacji z Polską.

Kinga Urbańska – genealog, historyk i archiwistka, biegła sądowa z zakresu genealogii dla stanu Nowy Jork. Współzałożycielka Your Roots in Poland i Stowarzyszenia Twoje Korzenie w Polsce. Specjalizuje się w historii Galicji, poszukiwaniach spadkowych i źródłach pozametrykalnych. Występuje na konferencjach międzynarodowych i prowadzi warsztaty w kraju i za granicą.

Karolina Szlęzak – genealog, historyk i archiwistka, współzałożycielka Your Roots in Poland i Stowarzyszenia Twoje Korzenie w Polsce. Od 2011 roku kieruje firmą, prowadząc badania genealogiczne i spadkowe, tworząc publikacje edukacyjne i budując relacje z klientami na całym świecie. W swojej pracy łączy wiedzę historyczną z nowoczesnymi narzędziami edukacyjnymi.

Helena Krawczenko-Ushenko – prawniczka, badaczka i specjalistka ds. legalizacji pobytu w Polsce. Ukrainka polskiego pochodzenia z bogatym doświadczeniem w prawie migracyjnym Unii Europejskiej, genealogii i pracy archiwalnej. Pomaga w uzyskaniu Karty Polaka, wiz, pobytu stałego oraz obywatelstwa, prowadząc również badania genealogiczne w archiwach Europy Wschodniej.

Każda z nas wnosi do kursu coś wyjątkowego: wiedzę, doświadczenie, wieloletnią praktykę i — co najważniejsze — empatię. Doskonale wiemy, że odkrywanie polskich korzeni to coś więcej niż proces formalny. To osobista historia, która zasługuje na uważność i zrozumienie.

Dziękujemy, że nam zaufałeś. To zaszczyt być częścią Twojej drogi.

Kinga, Karolina, Helena
Zespół **Your Roots in Poland**

Wprowadzenie

Karta Polaka to wyjątkowy dokument, który pozwala osobom polskiego pochodzenia utrzymać silne więzi z Polską, zarówno pod względem kulturowym, jak i narodowym. Dla wielu jest symbolem dumy z polskiego dziedzictwa i świadectwem przynależności do Narodu Polskiego. Umożliwia korzystanie z wielu przywilejów – od uproszczonych procedur imigracyjnych, przez dostęp do edukacji i kultury w Polsce, aż po wsparcie finansowe i pomoc konsularną.

Dzięki Karcie Polaka wiele osób mogło otworzyć nowy rozdział w swoim życiu, na przykład osiedlając się w Polsce, rozwijając karierę zawodową, czy nawiązując bliższe relacje z polską kulturą i tradycją. To także narzędzie umożliwiające głębsze zrozumienie swoich korzeni i pielęgnowanie polskiego dziedzictwa na obczyźnie.

Co więcej, Karta Polaka stanowi odpowiedź na potrzeby Polonii, zwłaszcza w krajach, gdzie wsparcie dla mniejszości narodowych może być ograniczone. Dla osób z dawnych terenów Kresów Wschodnich, Karta Polaka otwiera drogę do nawiązania ponownego kontaktu z ojczyzną swoich przodków, a dla Polonii w innych częściach świata – do poczucia przynależności do globalnej wspólnoty Polaków.

Podstawy prawne

Karta Polaka została wprowadzona na mocy ustawy z dnia 29 marca 2008 roku i ma na celu budowanie więzi z Polonią oraz wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej wśród osób, które identyfikują się z polską kulturą i tradycjami. Ustawa o Karcie Polaka, na której opiera się cała procedura, definiuje dokładnie, kto może ubiegać się o ten dokument i jakie prawa on nadaje. Zgodnie z jej zapisami, Karta Polaka jest potwierdzeniem przynależności do Narodu Polskiego dla osób nieposiadających polskiego obywatelstwa ani prawa stałego pobytu w Polsce. Dokument ten nie jest równoznaczny z polskim paszportem, ale otwiera drzwi do licznych udogodnień.

W pierwotnej wersji ustawy Karta Polaka była dostępna jedynie dla obywateli byłych republik ZSRR. Jednak nowelizacja z 2019 roku rozszerzyła dostępność dokumentu na obywateli wszystkich krajów świata, pod warunkiem spełnienia określonych kryteriów, co znacznie zwiększyło jej popularność.

O Karcie Polaka

Porozmawiajmy o tym czym jest Karta Polaka, kto może ją uzyskać oraz o jakie uprawnienia daje osobą, które ją posiadają?

Ustawa ta określa m.in.:

- Kto może ubiegać się o Kartę Polaka.
- Jakie prawa przysługują jej posiadaczom.
- Jakie dokumenty należy przedstawić oraz procedurę składania wniosku.

Fragment ustawy (Art.2, ust. 1):

„Kartę Polaka przyznaje się osobie, która w pisemnym oświadczeniu przed konsulem RP potwierdzi przynależność do Narodu Polskiego, zna język polski co najmniej w stopniu podstawowym i wykazuje związki z polską kulturą oraz tradycją.”

Fragment ustawy (Art. 3):

„Przyznanie Karty Polaka nie jest równoznaczne z nabyciem obywatelstwa polskiego, ani z uzyskaniem zezwolenia na pobyt stały na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, ale potwierdza przynależność do Narodu Polskiego.”

Kryteria uzyskania

Aby uzyskać Kartę Polaka, osoba ubiegająca się musi:

- Złożyć pisemne oświadczenie przed konsulem RP, potwierdzając przynależność do Narodu Polskiego.
- Posługiwać się językiem polskim co najmniej na poziomie podstawowym, traktując go jako język ojczysty.
- Znać polską historię, kulturę oraz tradycje i wykazywać związki z polską tożsamością narodową.
- Udowodnić swoje polskie pochodzenie, przedstawiając dokumenty świadczące, że przynajmniej jedno z rodziców, dziadków lub dwoje pradziadków było narodowości polskiej. Alternatywnie, zaświadczenie z polskiej organizacji polonijnej o aktywnym wspieraniu działań promujących polską kulturę przez co najmniej trzy lata może również stanowić podstawę do uzyskania Karty Polaka.

Uprawnienia wynikające z posiadania Karty Polaka

Karta Polaka oferuje szeroki wachlarz przywilejów, takich jak:

- Prawo do uzyskania **bezpłatnej długoterminowej wizy krajowej**, umożliwiającej wielokrotne wjazdy do Polski.
- Możliwość **podjęcia pracy** w Polsce bez ko-

nieczności uzyskiwania dodatkowych zezwoleń.

- **Bezpłatne studiowanie** na polskich uczelniach państwowych oraz dostęp do programów stypendialnych.
- **37% zniżki na transport kolejowy** w Polsce oraz **bezpłatny wstęp** do muzeów państwowych.
- Prawo do korzystania z **publicznej służby zdrowia** w nagłych przypadkach.
- Dostęp do **pomocy finansowej** przez pierwsze 9 miesięcy pobytu w Polsce oraz możliwość uzyskania stałego pobytu, a następnie obywatelstwa polskiego.

Dodatkowo, posiadacze Karty Polaka mogą zwrócić się o pomoc konsularną w sytuacjach zagrożenia życia lub bezpieczeństwa.

Popularność Karty Polaka

Od momentu wprowadzenia ustawy do 2019 roku, Karta Polaka była najczęściej wydawana obywatelom Ukrainy i Białorusi. Według danych statystycznych, około 91,4% wszystkich wydanych Kart trafiło do mieszkańców tych dwóch krajów. Wynika to z historycznych uwarunkowań – Polska miała silne związki z tymi terenami, a tamtejsza Polonia zachowała swoją odrębność kulturową pomimo trudnych warunków politycznych.

Warto podkreślić, że rozszerzenie dostępności Karty Polaka na obywateli innych krajów zwiększyło zainteresowanie dokumentem wśród Polonii na całym świecie, co pokazuje globalne znaczenie tej inicjatywy.

Cytaty z głównej ustawy

Art. 6, ust. 1:

„Konsul Rzeczypospolitej Polskiej rozpatruje wniosek o przyznanie Karty Polaka, biorąc pod uwagę dowody, które potwierdzają polskie pochodzenie wnioskodawcy.”

Art. 9, ust. 2:

„Osoba, której przyznano Kartę Polaka, jest uprawniona do korzystania z ulg i praw określonych w odrębnych przepisach.”

Art. 11:

„Decyzja o przyznaniu Karty Polaka podlega kontroli administracyjnej i może być uchylona w przypadku ujawnienia nieprawidłowości w procesie jej przyznawania.”

Podsumowanie

Karta Polaka to dokument, który pełni rolę mostu łączącego osoby polskiego pochodzenia żyjące poza granicami kraju z ich ojczyzną- Polską. Pamiętaj, że Karta Polaka to nie tylko dokument, ale także możliwość otwarcia drzwi do nowych możliwości – zarówno osobistych, jak i zawodowych. Warto zainwestować swój czas w naukę, ponieważ znajomość polskiego dziedzictwa i kultury wzbogaci Twoje życie na wielu poziomach. Z naszą pomocą staniesz się ambasadorem polskości w swoim środowisku, a zdobycie Karty Polaka będzie tylko początkiem wspaniałej przygody. **Zapisz się na kurs już dziś i zacznij swoją drogę do poznania Polski oraz uzyskania Karty Polaka!**

Dodatkowe informacje prawne dotyczące Karty Polaka

Karta Polaka jako dokument o istotnym znaczeniu dla Polonii na całym świecie jest regulowana przez kilka aktów prawnych, w tym ustawę główną oraz kolejne nowelizacje. Poniżej znajduje się szczegółowy opis przepisów oraz wskazówki, gdzie można znaleźć pełne treści tych dokumentów.

Podstawowa ustawa dotycząca Karty Polaka

Podstawowym aktem prawnym regulującym zasady przyznawania i korzystania z Karty Polaka jest: **Ustawa z dnia 7 września 2007 roku o Karcie Polaka** (podpisana 29 marca 2008 roku, Dz.U. z 2007 r. Nr 180, poz. 1280).

Nowelizacje ustawy o Karcie Polaka

Nowelizacja z dnia 13 czerwca 2019 roku (Dz.U. z 2019 r. poz. 1095):

- Rozszerzyła możliwość ubiegania się o Kartę Polaka na osoby polskiego pochodzenia mieszkające we wszystkich krajach świata, nie tylko w byłych republikach ZSRR.
- Wprowadziła nowe regulacje dotyczące procedury uznania pochodzenia polskiego na podstawie dokumentów.

Nowelizacja z dnia 19 grudnia 2022 roku (Dz.U. z 2023 r. poz. 45):

- Dostosowała przepisy dotyczące składania wniosków w sytuacjach wyjątkowych, takich jak konflikty zbrojne (szczególnie w kontekście wojny w Ukrainie).

Rozporządzenia wykonawcze do ustawy

Rozporządzenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 2 kwietnia 2008 roku w sprawie wzoru Karty Polaka (Dz.U. z 2008 r. Nr 61, poz. 378):

- Określa wygląd dokumentu Karty Polaka, w tym umieszczenie zdjęcia, imienia, nazwiska i innych danych.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 10 stycznia 2020 roku (Dz.U. z 2020 r. poz. 55):

- Wprowadziło uproszczone procedury dla osób składających wnioski w konsulatach oraz określiło szczegółowe zasady weryfikacji pochodzenia polskiego.

Gdzie znaleźć treści aktów prawnych?

- **Sejmowa baza aktów prawnych:** Wszystkie ustawy i rozporządzenia dotyczące Karty Polaka można znaleźć w internetowym systemie aktów prawnych na stronie Sejmu RP: <https://isap.sejm.gov.pl/> (stan na 31.12.2024).
- **Ministerstwo Spraw Zagranicznych:** Na stronie MSZ w sekcji dotyczącej Karty Polaka dostępne są szczegółowe informacje, formularze i aktualności: gov.pl/web/dyplomacja/karta-polaka (stan na 31.12.2024).
- **Monitor Polski:** W Monitorze Polskim znajdują się publikacje związane z nowelizacjami i rozporządzeniami dotyczącymi tego dokumentu: monitorpolski.gov.pl (stan na 31.12.2024).

I. Flaga Polski

Flaga Polski stanowi ważny symbol odrodzonego państwa. Jest złożona z dwóch poziomych pasów: górny pas jest biały, a dolny czerwony. Oficjalne uznanie flagi jako symbolu narodowego miało miejsce 3 maja 1792 roku, czyli w pierwszą rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 maja 1791 roku. Od 2004 roku 2 maja obchodzony jest jako Dzień Flagi Rzeczypospolitej Polskiej, co podkreśla znaczenie tego symbolu w życiu narodowym kraju.

Warto dodać, że od 1955 roku dwa rodzaje flag są w Polsce nazywane „flagą państwową”. Oprócz przedstawionej wyżej flagi biało-czerwonej używana jest także flaga z godłem Polski na białym prostokącie, którą nazywamy również „flagą państwową z godłem”.

II. Herb (Godło)

Godło Rzeczypospolitej Polskiej przedstawia orła białego w czerwonym polu, w złotej koronie z szponami i dziobem zwróconymi w prawo. Wizerunek orła ma swoje początki w czasach panowania Bolesława Chrobrego. Oficjalny herb Polski zaczął być używany w 1295 roku przez króla Przemysła II, który po raz pierwszy umieścił ukoronowanego orła jako symbol państwa na odwrocie swojej pieczęci majestatycznej.

W okresie rządów komunistycznych herb Polski był pozbawiony korony, co postrzegane zostało jako symbol utraty suwerenności państwa. Orzeł odzyskał koronę w 1989 roku - według wzoru z roku 1927.

III. Hymn Polski - Mazurek Dąbrowskiego

„Mazurek Dąbrowskiego” jest patriotyczną pieśnią, która od 1927 roku pełni funkcję hymnu państwowego Rzeczypospolitej Polskiej. Przed Mazurkiem rolę tę pełniła pieśń „Bogurodzica” (powstała najprawdopodobniej na przełomie XII i XIII w.). Utwór został skomponowany przez Józefa Wybickiego w 1797 roku we Włoszech i początkowo był wykonywany jako „Pieśń Legionów Polskich” we Włoszech. Hymn ten wyraża nieustępliwą wolę walki i patriotyzm Polaków, mobilizując naród w trudnych okresach. Melodia Mazurka Dąbrowskiego jest często wykonywana podczas ważnych uroczystości narodowych, wzbudzając emocje oraz poczucie jedności wśród Polaków.

Lekcja 1

Symbole narodowe Polski.

Porozmawiajmy o tym jakie są symbole narodowe Polski, a także poznamy ich historię.

Symbolami narodowymi Polski są:

I. flaga

II. herb

III. oraz hymn państwowy

Ustawa regulująca kwestie prawne związane z polskimi symbolami narodowymi została uchwalona dnia 31 stycznia 1980 r. - **o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych** (pierwotny tytuł: „Ustawa o godle, barwach i hymnie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”).

Tekst hymnu:

*Jeszcze Polska nie zginęła,
Kiedy my żyjemy.
Co nam obca przemoc wzięła,
Szablą odbierzemy.*

*Marsz, marsz, Dąbrowski,
Z ziemi włoskiej do Polski.
Za twoim przewodem
Złączym się z narodem.
Przejdziem Wisłę, przejdziem Wartę,
Będziem Polakami.
Dał nam przykład Bonaparte,
Jak zwyciężać mamy.*

*Jak Czarniecki do Poznania
Po szwedzkim zaborze,
Dla ojczyzny ratowania
Wrócim się przez morze.*

*Już tam ojciec do swej Basi
Mówi zapłakany
– Słuchaj jeno, pono nasi
Biją w tarabany.*

- Możesz posłuchać "Mazurka Dąbrowskiego", klikając na nagranie prezentowane na slajdzie 11 tej lekcji.

I. Lokalizacja i sąsiedzi

Polska jest krajem środkowoeuropejskim o powierzchni całkowitej 322 575 km², co plasuje ją się na dziewiątej pozycji w Europie. Graniczy z kilkoma państwami, co daje jej istotne znaczenie geopolityczne w regionie. Polska ma w sumie siedmioro sąsiadów:

- na zachodzie: z **Niemcami**. Niemcy to jeden z najważniejszych partnerów gospodarczych Polski w ramach Unii Europejskiej.
- na południu: z **Czechami** i **Słowacją**, co wspiera regionalną integrację oraz współpracę w sektorze turystyki górskiej. Te dwa kraje są popularnymi kierunkami turystycznymi dla wielu Polaków.
- na wschodzie: z **Ukrainą** i **Białorusią**, co ma istotne znaczenie zarówno w kontekście historycznym, jak i politycznym.
- na północy: z **Litwą** oraz **Rosją** (Okręgiem Kaliningradzkim), co wpływa na lokalne relacje polityczne szczególnie w kontekście rozwoju transportu morskiego i handlu w regionie Bałtyku. Baltic region.

II. Góry

Polska wyróżnia się różnorodnym krajobrazem górskim, w którym dominują trzy główne pasma górskie: Karpaty, Sudety oraz Góry Świętokrzyskie.

- **Karpaty** - rozciągają się od polskiego Śląska przez Ukrainę aż po Rumunię. W Polsce znajdują się tu takie grupy górskie, jak: Beskidy, Tatry, Pieniny i Bieszczady. Najwyższy polski szczyt, **Rysy** ma wysokość 2501 metrów nad poziomem morza i znajduje się na granicy ze Słowacją.
- **Sudety** - znajdują się w rejonie Dolnego Śląska, tuż przy granicy z Czechami. Góry te są popularnym celem turystycznym, a ich najwyższy szczyt - **Śnieżka** (1603,3 m n.p.m.), przyciąga wielu miłośników wędrówek górskich.
- **Góry Świętokrzyskie** - z **Łysicą** (614 m n.p.m.) jako najwyższym szczytem są znane nie tylko z malowniczych krajobrazów, ale również z bogatej historii. Na Łysiej Górze znajduje

Lekcja 2

Geografia Polski

Porozmawiajmy o tym jak przedstawia się podstawowa geografia Polski. Zlokalizujemy Polskę na mapie świata, wskażemy jej sąsiadów. Przedstawimy najważniejsze pasma górskie, rzeki, jeziora oraz parki narodowe, które znajdują się na terytorium Polski.

się klasztor, a nazwa gór pochodzi od relikwii Krzyża Świętego, które były tam przechowywane. To miejsce ma duże znaczenie dla kultu religijnego oraz stanowi atrakcyjny cel dla turystów pragnących obcować z naturą.

III. Parki narodowe

W Polsce znajdują się 23 parki narodowe, które odgrywają kluczową rolę w ochronie unikalnych ekosystemów oraz różnorodności biologicznej. Każdy park ma swoje charakterystyczne cechy i atrakcje, które przyciągają turystów zarówno z kraju, jak i zza granicy.

- **Białowieski Park Narodowy** to jeden z najstarszych parków w Polsce, utworzony w 1932 roku. W 1977 roku został wpisany na listę UNESCO jako rezerwat biosfery oraz przyrodniczy obiekt dziedzictwa światowego. Jedną z głównych atrakcji parku jest **hodowla żubrów**, które są symbolem Puszczy Białowieskiej. W parku można również podziwiać dziewicze lasy i bogatą faunę oraz florę.
- **Tatrzański Park Narodowy**, powstały w 1954 roku, obejmuje niemal całe polskie Tatry i graniczy z słowackim parkiem narodowym. Wśród najważniejszych atrakcji wymienić warto malownicze jezioro **Morskie Oko** oraz popularne w miasto **Zakopane**, nazywane „zimową stolicą Polski”. Turyści mają możliwość skorzystania z kolejki linowej na Kasprowy Wierch, skąd rozpościerają się zapierające dech w piersiach widoki. Popularna jest także panorama Tatr z Gubałówki.
- **Bieszczadzki Park Narodowy**, utworzony w 1973 roku, zlokalizowany jest w okolicach Rzeszowa, w rejonie zamieszkiwanym przez **Łemków**. Park wyróżnia się charakterystycznymi **połoninami**, które pokrywają szczyty Bieszczad. Jest to doskonałe miejsce dla miłośników pieszych wędrówek oraz tych, którzy pragną obcować z dziką przyrodą i podziwiać piękne krajobrazy.

IV. Rzeki

Polska ma także bogatą sieć rzek, a najważniejszą z nich jest **Wisła**, będąca jednocześnie najdłuższą polską rzeką, mającą 1047 km długości. Przepływa przez wiele znaczących miast, takich jak Kraków, Sandomierz, Warszawa i Toruń.

Inną istotną rzeką jest **Warta**, która przepływa przez Poznań, oraz **Bug**, stanowiący naturalną granicę z Białorusią. **Odra** częściowo wyznacza granicę Polski z Niemcami. Polska jest często określana jako terytorium między Odrą a Bugiem.

V. Jeziora

W północno-wschodniej Polsce znajduje się **region Warmii i Mazur** znany również jako „**krajina tysiąca jezior**”. Wśród najważniejszych jezior należy wymienić jezioro **Śniardwy**, które jest największe w Polsce i ma powierzchnię 114 km², a także **Mamry**, które zajmują drugie miejsce z powierzchnią 104 km², oraz **Hańcza**, która jest najgłębszym jeziorem, osiągającym głębokość 108 metrów.

Najdłuższe jezioro w Polsce to **Jeziorak** – ma **długość 27,5 km**. Jednym z najśłynniejszych jezior w Polsce jest, wspomniane już **Morskie Oko**, leżące w Tatrach Wysokich, w dolinie Rybiego Potoku.

Lekcja 3

Podział administracyjny Polski

Porozmawiamy o tym jak wygląda podział administracyjny Polski – przyjrzymy się województwom i ich stolicom. Przedstawimy i scharakteryzujemy również krainy historyczno-geograficzne oraz wymienimy i opiszemy główne porty handlowe w kraju.

I. Województwa Powiaty Gminy

Polska jest podzielona na 16 województw, a w tym 314 powiatów oraz około 2500 gmin. Taki system podziału administracyjnego ma na celu skuteczne zarządzanie oraz organizację życia społecznego i gospodarczego w kraju.

Województwo stanowi jednostkę administracyjną, na czele której stoi wojewoda. Każde województwo ma swoje główne miasto, określane jako stolica województwa, które pełni rolę centralnego ośrodka administracyjnego.

Powiaty są mniejszymi jednostkami podziału administracyjnego, zarządzanymi przez starostę powiatowego. Mogą one obejmować zarówno tereny miejskie, jak i wiejskie.

Gminy to podstawowe jednostki samorządu terytorialnego, które dzielą się na trzy typy:

- **Gmina miejska** – obejmuje tereny miejskie, w których liczba mieszkańców wynosi 1 milion lub więcej. Na jej czele stoi prezydent miasta, odpowiedzialny za politykę lokalną i rozwój obszarów miejskich.
- **Gmina wiejsko-miejska** – łączy elementy zarówno obszarów miejskich, jak i wiejskich. Składa się z miasteczka i sąsiadujących wsi, a jej władze reprezentuje burmistrz, który zarządza sprawami dotyczącymi obu typów terenów.
- **Gmina wiejska** – skupia się na obszarach wiejskich, gdzie dominuje zabudowa wiejska. Na czele gminy stoi wójt, zajmując się lokalnymi wyzwaniem oraz potrzebami mieszkańców.

II. Stolice wojewódzkie

Warto zapamiętać, gdzie na mapie znajdują się województwa i ich stolice:

Mazowieckie – **Warszawa**
Warmińsko-mazurskie – **Olsztyn**
Pomorskie – **Gdańsk**
Zachodniopomorskie – **Szczecin**
Kujawsko-pomorskie – **Bydgoszcz, Toruń**
Podlaskie – **Białystok**
Podkarpackie – **Rzeszów**
Świętokrzyskie – **Kielce**
Łódzkie – **Łódź**

Lubelskie – **Lublin**
Lubuskie – **Gorzów Wielkopolski, Zielona Góra**
Wielkopolskie – **Poznań**
Małopolskie – **Kraków**
Opolskie – **Opole**
Dolnośląskie – **Wrocław**
Śląskie – **Katowice**

III. Krainy historyczno – geograficzne Polski

Polska jest krajem bogatym w różnorodne krainy historyczno-geograficzne, a każda z nich charakteryzuje się unikalnymi cechami i kulturą:

Wielkopolska to kraina, w której znajduje się Gniezno, uważane za pierwszą stolicę Polski. To właśnie z tego miejsca wywodzą się korzenie polskiej państwowości oraz tradycji.

Małopolska, ze stolicą w Krakowie, jest regionem o bogatej historii, znanym z licznych zabytków, w tym zamku na wzgórzu Wawel, a także malowniczych krajobrazów. Kraków, była stolica Polski, pozostaje jednym z najważniejszych centrów naukowych, turystycznych i kulturalnych w kraju.

Pomorze dzieli się na Pomorze Gdańskie i Pomorze Zachodnie. Oba te regiony słyną z pięknych plaż, rozwiniętych portów oraz bogatej historii związanej z tradycjami handlu morskiego. Gdańsk jako jedno z głównych miast Pomorza Gdańskiego, pełni ważną rolę w kulturze i turystyce regionu, a wraz z Gdynią i Sopotem tworzą Trójmiasto.

Warmia i Mazury to region słynący z niezwykłych jezior i malowniczych, dzikich krajobrazów. Olsztyn, będący stolicą tego obszaru, to popularne miejsce wypoczynkowe, przyciągające turystów szukających spokoju i bliskości natury.

Podlasie, z Białymstokiem na czele, wyróżnia się bogatą różnorodnością kulturową oraz przyrodniczą. Region ten jest znany z pięknych lasów oraz tradycji, przyciągając miłośników natury i folkloru.

Lubelszczyzna, ze stolicą w Lublinie, który jest cennym ośrodkiem akademickim i kultu-

ralnym, z zachowaną zabytkową architekturą i bogatymi tradycjami. To tutaj znajduje się również Roztocze - niezwykła kraina geograficzna posiadająca wyjątkowe walory przyrodnicze, kulturowe i historyczne.

Śląsk dzieli się na Śląsk Górny z Katowicami jako stolicą i Śląsk Dolny z głównym ośrodkiem we Wrocławiu. Katowice to istotne centrum przemysłowe oraz kulturalne, natomiast Wrocław przyciąga turystów swoją historią i architekturą.

Mazowsze, z Warszawą na czele, to region o kluczowym znaczeniu politycznym i gospodarczym. Warszawa jako stolica Polski, stanowi centrum administracyjne, kulturalne, przyciągając mieszkańców z różnych części kraju i świata.

IV. Morze Bałtyckie i jego polskie porty

Północną granicę Polski stanowi Morze Bałtyckie, co nadaje jej strategiczne znaczenie w zakresie handlu i transportu morskiego. Wzdłuż polskiego wybrzeża znajdują się kluczowe morskie porty handlowe – poniżej ich charakterystyka:

Gdańsk jest głównym miastem nad polskim wybrzeżem Bałtyckim i jednocześnie największym portem morskim w Polsce, jak i jednym z najważniejszych na Bałtyku. Obsługuje towary masowe, kontenery oraz surowce energetyczne, takie jak ropa naftowa. W okresie region ten był pod zaborem pruskim, co wpłynęło na jego rozwój i charakter. To tutaj, 1 września 1939 roku, rozpoczęła się II wojna światowa, a jednym z symboli tego wydarzenia była obrona półwyspu Westerplatte. W sierpniu 1980 roku w Gdańsku powstał ruch „Solidarność” w „Stoczni Gdańskiej”, który odegrał kluczową rolę w walce o wolność i demokrację w Polsce. Działania tego ruchu miały także kluczowy wpływ na upadek komunizmu w Europie Środkowej.

Szczecin, usytuowany na zachodnim wybrzeżu, jest istotnym portem morskim, który zapewnia bezpośrednie połączenia z Bałtykiem za pośrednictwem Zalewu Szczecińskiego. Miasto to odgrywa znaczącą rolę w polskim transporcie morskim i ma kluczowy wpływ na lokalną i ogólnokrajową gospodarkę.

Port w **Kołobrzegu** obsługuje zarówno ruch towarowy, jak i pasażerski, co czyni go jednym z ważniejszych ośrodków gospodarczych w zachodniej części polskiego wybrzeża. Dzięki rozbudowanej infrastrukturze, port w Kołobrzegu wspiera handel międzynarodowy, zwłaszcza z krajami skandynawskimi i Niemcami.

Świnoujście jest jednym z największych portów handlowych w Polsce, odgrywającym kluczową rolę w transporcie surowców energetycznych, takich jak węgiel i gaz LNG. Jest przystosowany do obsługi dużych statków oceanicznych, pełni istotną rolę w logistyce promowej, łącząc Polskę z krajami skandynawskimi, w tym z Danią i Szwecją.

I. Legenda o Lechu, Czechu i Rusie

Legenda głosi, że trzech bracia: Lech, Czech i Rus podróżowali po świecie, szukając odpowiedniego miejsca na założenie osady. Pewnego dnia dostrzegli wzgórze zwieńczone starym, rozłożystym dębem, na którym gnieździł się orzeł. Lech postanowił założyć w tym miejscu osadę, którą nazwał Gniezmem. Jego bracia, Czech i Rus, wyruszyli dalej, by znaleźć swoje miejsca. Czech podążył w kierunku południowym, a Rus na wschód.

II. Legenda o Lajkoniku

Legenda o Lajkoniku wiąże się z XIII-wiecznym najazdem Tatarów na Kraków. Według przekazu, podczas jednej z takich wypraw Tatarzy obozowali pod miastem, planując atak. Mieszkańcy Zwierzynca, zaskakując najeźdźców, zaatakowali ich w nocy, przebrani w ich stroje. Udało im się odeprzeć wroga, zdobyć ich obóz i zapobiec najazdowi. Po zwycięstwie jeden z uczestników, ubrany w tatarskie szaty, na czele pochodu triumfalnie wkroczył do Krakowa, wzbudzając radość i śmiech mieszkańców.

Na pamiątkę tego wydarzenia co roku odbywa się pochód Lajkonika – konny jeździec w tatarskim stroju przemierza ulice Krakowa, przynosząc szczęście i radość mieszkańcom. Lajkonik, znany również jako konik zwierzyniecki, jest jednym z głównych symboli Krakowa.

III. Legenda o królu Popielu

W tym przekazie dowiadujemy się, że dawno temu w Kruszwicy panował zły król Popiel, którego okrutne czyny były inspirowane przez jego podstępną żonę, Gerdę. Rada starszych próbowała go powstrzymać, jednak konflikt narastał, a rada groziła mu usunięciem z tronu. Popiel i Gerda uknuli spisek - postanowili zabić radę, podając jej truciznę.

Po morderstwie Rady, nad Kruszwicą szalała gwałtowna burza, a całe miasto zostało opanowane przez myszy. Uciekając do wieży na wyspie, Popiel i Gerda znaleźli się w samym sercu inwazji. Myszy zjadły króla i jego małżonkę - pozostała po nich jedynie królewska korona.

Lekcja 4

| Polskie legendy

Podczas tej lekcji poznasz najważniejsze w polskiej kulturze legendy, które są ważnym narzędziem kształtującym i umacniającym polską tożsamość narodową, przekazującym uniwersalne wartości w atrakcyjnej i przystępnej formie.

IV. Legenda o Smoku Wawelskim

Smok Wawelski był potworem, który zamieszkiwał jamę pod wawelskim wzgórzem. Przez wiele lat terroryzował mieszkańców grodu Kraka, aż do czasu, gdy problem ten rozwiązał szewc Skuba. Aby pokonać smoka, Skuba wypchał barana siarką i wystawił go przed jamą potwora. Łakomy na zdobycze, smok połknął baranka, jednak wkrótce poczuł okropny ból w gardle i pragnienie. Wypił tak dużo wiślanej wody, że w końcu pękł – miasto zostało uratowane. Krak w podzięce za bohaterski czyn oddał Skubie za żonę swoją córkę Wandę. W innych wersjach legendy szewc nazywał się Dratewka.

V. Legenda o Piaście Kołodziej

Dawno temu w Kruszwicy panował zły król Popiel. W pobliskiej wiosce żył skromny kołodziej imieniem Piast, który każdego dnia tworzył drewniane koła do wozów, aby utrzymać swoją rodzinę. Jego najstarszy syn zbliżał się do siódmego roku życia i wkrótce miały się odbyć jego postrzyżyny (rytualne obcięcie włosów dziecku płci męskiej). Na tę szczególną uroczystość Piast postanowił zaprosić wielu gości, w tym dwóch nieznanym podróżnych. Kiedy nastał moment postrzyżyn, jeden z gości zbliżył się do syna Piasta i ochrzcił go, nadając mu imię Ziemowit (lub Siemowit). Podczas gdy Piast gości przybyłych, z niepokojem myślał o swoich skromnych zapasach żywności. Po sprawdzeniu piwnicy jego żona odkryła, że jedzenia nie tylko nie ubywa, ale nawet przybywa. Zaskoczeni sytuacją dalej celebrowali ten niezwykły dzień. Nazajutrz w Kruszwicy zaczęła krążyć wieść, że mieszkańcy chcą wybrać nowego władcę. Ku zaskoczeniu wszystkich, ubogi Piast Kołodziej został wybrany na nowego władcę Kruszwicy, co zapoczątkowało nowy rozdział w historii miasta.

I. Gniezno

Gniezno było pierwszą stolicą Polski, pełniąc tę rolę od około 966 do 1041 roku. Miasto to odgrywało kluczową rolę w historii Polski. Według legendarnego wywodu nazwa tego miasta pochodzi od słowa „gniazdo” oraz „gnieździć się” i związana jest z legendą powstania państwa polskiego. To tam, zgodnie z dawnymi podaniami, osiedlił założyciel państwa - Lech. Pierwszą osadę założył na wzgórzu, gdzie rosły stare dęby, a na jednym z nich gnieździł się orzeł, który również stał się symbolem Polski.

Pierwszym historycznym władcą (nie królem!) Polski był Mieszko I, który w 966 roku przyjął chrzest, co miało fundamentalne znaczenie dla integracji Polski z chrześcijańską Europą. Jego żoną została Dobrawa - córka króla Czech, co również wzmocniło jego władzę. W Gnieźnie znajduje się katedra, która jest istotnym elementem dziedzictwa historycznego i religijnego tego miasta.

W 1000 roku w Gnieźnie odbył się Zjazd Gnieźnieński z udziałem syna Mieszka i Dobrawy - Bolesława I Chrobrego, który przyczynił się do utworzenia arcybiskupstwa i metropolii gnieźnieńskiej. W 1025 roku miała tam miejsce koronacja Bolesława I Chrobrego na pierwszego króla Polski, co dodatkowo podkreśliło rolę Gniezna jako centrum władzy w kraju. Niestety w 1038 roku miasto zostało zniszczone w wyniku pożaru, co spowodowało przeniesienie stolicy do Krakowa w 1041 roku - Gniezno pozostało nadal ważnym symbolem polskiej tożsamości.

II. Kraków

Kraków stał się drugą stolicą Polski, realnie pełniąc tę funkcję od 1041 do przeniesienia dworu królewskiego do Warszawy w 1596 roku, a oficjalnie do 1795 roku. Ważnym symbolem Krakowa jest Smok Wawelski.

Kraków otrzymał oficjalnie prawa miejskie w 1257 roku. W Polsce, w okresie średniowiecza, wiele miast (a w tym Kraków) było lokowanych na prawie niemieckim (zwanym też prawem magdeburskim), które regulowało sposób organizacji przestrzeni i życia miejskiego. Te przepisy wprowadzały nowoczesne rozwiązania urbanistyczne, a centralnym punktem miast był rynek z ratuszem i placem targowym.

Lekcja 5

Polskie stolice i najważniejsze zabytki

Przedstawimy Ci polskie stolice – te historyczne i obecną, a także najważniejsze (wybrane) zabytki oraz obiekty w Polsce znajdujące się na liście zabytków UNESCO.

Miasto to jest związane z wieloma dynastiami królewskimi, takimi jak Piastowie i Jagiellonowie, aż do czasów wolnych elekcji. Kraków był de facto stolicą polskich królów i przez wieki stał się centrum politycznym, kulturowym i religijnym Polski. Jednym z najbardziej znanych symboli miasta jest lajkonik – tradycyjna postać, która często pojawia się podczas lokalnych festiwali.

W przeciwieństwie do wielu innych miejsc, Kraków ocalał w czasie II wojny światowej, co pozwoliło na zachowanie jego architektonicznego i historycznego dziedzictwa. Wśród najważniejszych zabytków można wymienić między innymi:

- **Zamek Królewski** na wzgórzu wawelskim – symbol polskiej monarchii oraz centrum władzy.
- **Rynek krakowski** – największy i jeden z najpiękniejszych rynków w Europie, usytuowany w sercu Starego Miasta, wpisany na listę UNESCO w 1978 roku.
- **Sukiennice** – renesansowy budynek, słynący z handlu lokalnymi wyrobami rzemieślniczymi.
- **Uniwersytet Jagielloński** – najstarsza uczelnia w Polsce, założona w 1364 roku, znana z swojego ważnego wkładu w rozwój nauki i kultury.

III. Warszawa - obecna stolica Polski

Warszawa stała się główną siedzibą dworu za sprawą króla Zygmunta III ze szwedzkiej dynastii Wazów. Przeniesienie dworu królewskiego z Krakowa do Warszawy odbyło się w marcu 1596 roku. Zygmunt miał w przyszłości zostać również królem Szwecji, aby lepiej móc wypełniać swoje obowiązki potrzebował nowej siedziby znajdującej się bardziej na północy kraju. Dodatkowym argumentem do przenosin był pożar apartamentów monarchy na Wawelu w 1595 roku. Warszawa została trzecią stolicą Polski. Choć przeniesienie stolicy do Warszawy nie zostało formalnie potwierdzone żadnym aktem prawnym, z czasem stało się powszechnie akceptowane.

Centrum Warszawy koncentruje się w obrębie Starego Miasta, gdzie Rynek stanowi serce historycznej części miasta. Starówka w Warszawie, bo tak potocznie mieszkańcy nazywają tę część miasta, zostało niemal doszczętnie zniszczone podczas II Wojny Światowej, a szczególnie w trakcie Powstania Warszawskiego (1944). Jednak po wojnie zostało starannie odbudowane - główne pra-

ce zakończono w 1955 roku, przywracając Zamek Królewski jako symbol odrodzenia stolicy. Herbem Warszawy jest Syrenka z koroną królewską, a miasto pełni również rolę siedziby kluczowych instytucji państwowych, takich jak Sejm, Senat, Rząd RP oraz Prezydent RP.

Największe warszawskie lotnisko nosi imię Fryderyka Chopina i stanowi ważny węzeł komunikacyjny w połączeniach krajowych i międzynarodowych. Warszawa, z bogatą historią i dynamicznym rozwojem, łączy dziś przeszłość z nowoczesnością, stanowiąc serce współczesnej Polski.

IV. Wybrane miejsca w Polsce wpisane na Światową Listę Dziedzictwa UNESCO

- **Zamek Krzyżacki w Malborku** to jedna z najważniejszych średniowiecznych budowli w Polsce. Jest to znakomity przykład architektury gotyckiej i niegdyś siedziba wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego. Zamek w Malborku jest największym budynkiem ceglany na świecie. Świadczy on o potęgze zakonu krzyżackiego oraz o historycznym znaczeniu tego regionu.
- **Wawel** to kolejny kluczowy zabytek średniowieczny, usytuowany w Krakowie. Zamek Wawelski był rezydencją polskich królów i centrum życia politycznego oraz kulturalnego w kraju. Na Wawelu znajdują się krypty, w których spoczywa 17 królów Polski, w tym Stefan Batory oraz Jan III Sobieski. W wawelskich kryptach znajdują się także znani polscy bohaterowie, tacy jak Tadeusz Kościuszko oraz Józef Poniatowski, a także wieszcz Adam Mickiewicz. W 2016 roku zostali pochowani tam były prezydent Polski Lech Kaczyński wraz z żoną Marią.
- **Centrum Historyczne - Stare Miasto w Warszawie** - zostało niemal całkowicie zniszczone podczas II wojny światowej, a następnie pieczołowicie odbudowane w latach powojennych na podstawie zachowanych planów, obrazów i fotografii. Jest wyjątkowym przykładem rekonstrukcji historycznej na skalę światową, która przywróciła dawny blask Rynekowi Starego Miasta, katedrze św. Jana oraz Zamkowi Królewskiemu. Spacerując po staromiejskich uliczkach, można podziwiać harmonijne połączenie historii z sztuką odtworzenia

zabytkowej zabudowy. W 1980 roku Stare Miasto zostało oficjalnie uznane za dziedzictwo ludzkości.

- **Centrum Historyczne - Stare Miasto w Krakowie** - historyczne serce stolicy Małopolski, którego układ urbanistyczny zachował się niemal niezmienny od średniowiecza. Centralnym punktem Starego Miasta jest Rynek Główny – największy plac w Europie – otoczony zabytkowymi kamienicami, Sukiennicami oraz Kościołem Mariackim, znanym z ołtarza Wita Stwosza. Stare Miasto jest otoczone zielonymi Plantami, które powstały na miejscu dawnych murów miejskich. To miejsce, gdzie historia splata się z codziennym życiem miasta, stanowiąc niezwykle świadectwo polskiej kultury i tradycji. W 1978 roku Stare Miasto w Krakowie zostało jednym z pierwszych obiektów wpisanych na listę UNESCO.
- **Puszcza Białowieska** z Białowieskim Parkiem Narodowym - jeden z ostatnich i największych zachowanych fragmentów pierwotnych lasów nizinnych w Europie. Park chroni bogaty ekosystem, który jest domem dla wielu rzadkich gatunków roślin i zwierząt, w tym żubra – największego ssaka lądowego Europy, będącego symbolem puszczy. Białowieski Park Narodowy wyróżnia się różnorodnością siedlisk i niezwykle bogactwem przyrody, a także unikalnymi procesami naturalnymi, które zachodzą bez ingerencji człowieka. Puszcza Białowieska, rozciągająca się na terenie Polski i Białorusi, została wpisana na listę UNESCO w 1979 roku jako świadectwo nieskażonego dziedzictwa przyrodniczego.
- **Kopalnia soli w Wieliczce** - jest jednym z najstarszych działających zakładów górniczych na świecie, z historią sięgającą XIII wieku. Kopalnia składa się z podziemnych korytarzy, komór i kaplic, w tym słynnej Kaplicy św. Kingi, zdobionej rzeźbami i żyrandolami wykonanymi z soli. Wieliczka jest nie tylko świadectwem rozwoju techniki górniczej, ale także miejscem, gdzie sztuka łączy się z historią. Zwiedzający mogą podziwiać unikalne wyrobiska i podziemne jeziora, które przyciągają turystów z całego świata. Kopalnia została wpisana na listę UNESCO w 1978 roku jako pomnik polskiego dziedzictwa technicznego i kulturowego.
- **Miejsce Pamięci i Muzeum Auschwitz-Birkenau.** Były niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady to jedno z najważniejszych świadectw tragedii II wojny światowej. Obóz, założony przez nazistów w 1940 roku w Oświęcimiu, stał się symbolem Holokaustu

i ludobójstwa. Na terenie Auschwitz-Birkenau zginęło ponad 1,1 miliona osób, głównie Żydów, ale także Polaków, Romów i przedstawiciele innych narodów. Obecnie muzeum, utworzone w 1947 roku, upamiętnia ofiary, dokumentuje historię obozu oraz edukuje o zagrożeniach wynikających z nienawiści i nietolerancji. Miejsce to zostało wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO w 1979 roku jako memento dla przyszłych pokoleń i symbol wezwania do pokoju.

Chrzest Polski – początek państwowości

W roku 966 Mieszko I przyjął chrzest w obrządku zachodnim, co uważane jest za symboliczne wydarzenie, które dało początek państwu polskiemu. Za symboliczną datę Chrztu Polski uznaje się Wielką Sobotę, 14 kwietnia 966 r. Decyzja ta nie była przypadkowa – była to zarówno strategia polityczna, jak i akt religijny. Dzięki małżeństwu z czeską księżniczką Dobrawą, Mieszko włączył swoje państwo w krąg kultury łacińskiej, co umożliwiło nawiązanie kontaktów z Europą Zachodnią i zapewniło Polsce ochronę przed ekspansją pogańskich sąsiadów oraz chrystianizacją siłą przez cesarstwo niemieckie.

Chrzest Polski oznaczał również przyjęcie nowej religii – katolicyzmu – jako oficjalnej religii państwowej. To wydarzenie miało dalekosiężne skutki, nie tylko religijne, ale także polityczne i społeczne. Polska stała się częścią chrześcijańskiej Europy, co umożliwiło rozwój kultury, nauki i administracji zgodnej z europejskimi wzorcami.

Mieszko I – pierwszy potwierdzony źródłowo władca Polski (ok. 922–25 maja 992 roku)

Mieszko I, urodzony około 922 roku, jest pierwszym władcą Polski, którego istnienie zostało potwierdzone w źródłach historycznych. Był synem Siemomysła i przedstawicielem dynastii Piastów. Choć nie był królem, udało mu się stworzyć podstawy państwa polskiego, jednocząc ziemie plemion zachodniosłowiańskich pod jednym panowaniem. Źródła historyczne, takie jak kronika Thietmara, opisują Mieszka jako zręcznego polityka i stratega, który umiejętnie balansował między potężnymi sąsiadami – cesarstwem niemieckim i pogańskimi plemionami.

Przyjęcie chrztu było kluczowym krokiem w budowie nowoczesnego państwa. Dzięki temu Mieszko mógł uzyskać poparcie papieża i cesarza, co wzmocniło jego pozycję na arenie międzynarodowej. Gniezno, które Mieszko uczynił swoją stolicą, stało się centrum religijnym i politycznym nowo powstałego państwa.

Mieszko zmarł 25 maja 992 roku, pozostawiając Polskę jako dobrze zorganizowane i stabilne państwo.

Lekcja 6

Powstanie Państwa Polskiego

W tej części e-booka rozszerzymy wiedzę na temat powstania państwa polskiego. Omówimy kluczowe postaci, wydarzenia oraz symbole, które zdefiniowały początki naszej państwowości. Skupimy się na Mieszku I, pierwszym potwierdzonym źródłowo władcy Polski, na Chrzcie Polski w 966 roku, Zjeździe Gnieźnieńskim w 1000 roku oraz roli dynastii królewskich i polskich insygniów koronacyjnych.

Zjazd gnieźnieński – Święty Wojciech – Apostoł Słowian i patron Polski

Święty Wojciech to jedna z najważniejszych postaci w historii wczesnego chrześcijaństwa na ziemiach polskich. Jego działalność misyjna, męczeńska śmierć oraz kanonizacja przyczyniły się do ugruntowania chrześcijaństwa w Polsce oraz wzmocnienia jej pozycji na arenie międzynarodowej. Święty Wojciech, znany także jako Adalbert, jest uznawany za jednego z głównych patronów Polski.

Życie i działalność św. Wojciecha

Wojciech urodził się około 956 roku w Libicach, na terenie dzisiejszych Czech, w wpływowej rodzinie Sławnikowiców. Od najmłodszych lat przejawiał zamiłowanie do religii i nauki. Studiował w Magdeburgu pod okiem arcybiskupa Adalberta, od którego przyjął swoje drugie imię. Po zakończeniu edukacji został biskupem Pragi w 982 roku. Jego działalność w Czechach napotkała na duży opór ze strony miejscowej arystokracji, która sprzeciwiała się jego reformom religijnym i dążeniu do chrystianizacji społeczeństwa. Zrażony konfliktami, Wojciech opuścił Pragę i udał się do Rzymu, gdzie wstąpił do zakonu benedyktynów na Awentynie.

Misja w Polsce

W 996 roku Wojciech na zaproszenie Bolesława I Chrobrego przybył do Polski. Jego celem była chrystianizacja pogańskich plemion zamieszkujących ziemie północno-wschodnie, zwłaszcza Prusów. Była to niezwykle trudna i niebezpieczna misja, ponieważ Prusowie uważali chrześcijaństwo za obcą i wrogą im religię.

W 997 roku Wojciech udał się do Prusów w towarzystwie kilku współbraci. Głosił Ewangelię, próbując nawrócić miejscowe plemiona na chrześcijaństwo. Misja jednak zakończyła się tragicznie.

Męczeńska śmierć

Święty Wojciech poniósł śmierć męczeńską 23 kwietnia 997 roku. Według relacji kronikarza Brunona z Kwerfurtu, Wojciech podczas odprawiania mszy świętej został otoczony przez pogańskich Prusów, którzy uważali jego działalność za naruszenie ich wierzeń i obyczajów.

Został pojmany i brutalnie zamordowany – przebito mu serce włócznią, a ciało odcięto od głowy. Śmierć Wojciecha miała miejsce w okolicach dzisiejszej miejscowości Święty Gaj na terenie województwa warmińsko-mazurskiego.

Jego męczeństwo szybko odbiło się szerokim echem w chrześcijańskiej Europie. Bolesław I Chrobry, który cenił Wojciecha za jego oddanie chrześcijaństwu, wykupił jego ciało od Prusów za ilość złota równą jego wadze. Następnie sprowadził szczątki Wojciecha do Gniezna, gdzie zostały złożone w katedrze.

Kanonizacja i znaczenie św. Wojciecha

Wkrótce po śmierci Wojciecha, cesarz niemiecki Otto III, poruszony jego męczeństwem, wysłał list do papieża Sylwestra II z prośbą o jego kanonizację. Wojciech został ogłoszony świętym jeszcze przed rokiem 999, co uczyniło go jednym z pierwszych świętych w historii Kościoła katolickiego.

Kult Wojciecha szybko się rozprzestrzenił, a jego święto obchodzone jest 23 kwietnia. Relikwie świętego Wojciecha stały się obiektem pielgrzymek i symbolem chrześcijańskiej tożsamości Polski.

Zjazd Gnieźnieński

W 1000 roku cesarz niemiecki Otto III odbył pielgrzymkę do grobu św. Wojciecha w Gnieźnie, gdzie spotkał się z Bolesławem I Chrobrym. Podczas zjazdu cesarz ogłosił utworzenie Metropolii Gnieźnieńskiej, co miało ogromne znaczenie dla polskiego Kościoła i państwa. Otto III, opuszczając Polskę, zabrał ze sobą relikwię – ramię św. Wojciecha, które stało się symbolem więzi między Polską a cesarstwem.

Dziedzictwo św. Wojciecha

Święty Wojciech na zawsze zapisał się w dziejach Polski jako symbol wiary, odwagi i poświęcenia. Jego męczeńska śmierć przyczyniła się do umocnienia chrześcijaństwa na ziemiach polskich i podniosła prestiż Polski na arenie międzynarodowej. Dziś relikwie św. Wojciecha znajdują się w Archikatedrze Gnieźnieńskiej, gdzie są czczone jako narodowy skarb. Święty Wojciech jest również patronem Gniezna, Polski oraz Czech, a także jednym z głównych patronów Europy.

Bolesław Chrobry – pierwszy król Polski

Bolesław I Chrobry (967–1025), syn Mieszka I i Dobrawy, był pierwszym królem Polski i jednym z najważniejszych władców wczesnego średniowiecza. Jego panowanie, trwające od 992 do 1025 roku, naznaczyło okres intensywnej ekspansji terytorialnej, budowy struktur państwowych i wzmocnienia pozycji Polski na arenie międzynarodowej. Po śmierci ojca Bolesław przejął władzę, eliminując przeciwników politycznych, w tym macochę Odę i jej synów, co pokazało jego determinację i polityczną dojrzałość. Wzorem swojego ojca kontynuował chrystianizację ziem polskich i rozwijał administrację państwową. Jednak w odróżnieniu od Mieszka I, Bolesław miał znacznie ambitniejsze plany, dążąc do uniezależnienia Polski od wpływów zewnętrznych i zbudowania silnego królestwa.

Jednym z kluczowych wydarzeń jego panowania był Zjazd Gnieźnieński w 1000 roku, kiedy to cesarz Otton III, pielgrzymując do grobu św. Wojciecha, uznał Bolesława za równorzędnego partnera i władcę. To spotkanie miało ogromne znaczenie dla wzmocnienia międzynarodowej pozycji Polski. Powstanie Metropolii Gnieźnieńskiej uniezależniło polski Kościół od niemieckich arcybiskupstw, a przekazanie przez Ottona insygniów, takich jak włócznia św. Maurycego, było symbolem prestiżu Bolesława.

Panowanie Chrobrego było okresem intensywnych wojen. Toczył długotrwałe walki z Niemcami, które zakończyły się pokojem w Budziszynie w 1018 roku, zapewniając Polsce ziemie Łużyc i Milska. W tym samym roku Bolesław poprowadził zwycięską wyprawę na Kijów, wspierając księcia Światopełka w walce o tron. Po zdobyciu

miasta wcielił do Polski Grody Czerwieńskie, co znacząco poszerzyło wschodnie granice kraju. Legenda głosi, że podczas tej wyprawy uderzył mieczem w Złotą Bramę Kijowa, co miało symbolizować jego triumf.

Bolesław Chrobry zasłynął również jako budowniczy państwa. Dbał o rozwój administracji, wspierał chrystianizację i fundował kościoły, co przyczyniło się do konsolidacji władzy królewskiej. Jego polityka miała na celu umocnienie wewnętrznych struktur państwa i zapewnienie jego trwałości.

W 1025 roku, krótko przed swoją śmiercią, Bolesław został koronowany na króla Polski. Koronacja była ukoronowaniem jego osiągnięć i symbolem niezależności Polski. Bolesław zmarł 17 czerwca tego samego roku, pozostawiając po sobie silne, dobrze zorganizowane państwo. Jego postać do dziś budzi podziw jako symbol siły i ambicji. Był nie tylko wielkim wojownikiem, ale także mądrym władcą, który umiał łączyć politykę, religię i kulturę w budowaniu trwałych fundamentów polskiej państwowości.

Dynastie królewskie Polski

Polska była rządzona przez władców siedmiu dynastii, z których każda miała istotny wpływ na dzieje państwa:

- **Dynastia Piastów** – od Bolesława Chrobrego (1025) do Kazimierza Wielkiego (1370). Piastowie stworzyli fundamenty państwa polskiego.
- **Dynastia Jagiellonów** – rządziła Polską od 1386 do 1572 roku, tworząc silną unię z Litwą i odnosząc wielkie sukcesy w polityce międzynarodowej.
- **Inne dynastie** – Andegawenowie, Wazowie, Wettynowie i Walezjusze, które wprowadziły Polskę w okres wolnej elekcji oraz zmagają z sąsiednimi mocarstwami.

Polskie insygnia koronacyjne

Insygnia koronacyjne były symbolami władzy królewskiej w Polsce. Używano ich podczas koronacji władców, które odbywały się zazwyczaj w Katedrze Wawelskiej w Krakowie. W skład tych insygniów wchodziły m.in.:

- **Korona Chrobrego** – symbol królewskiej godności, który według tradycji miał zostać wykonany na koronację Bolesława I Chrobrego.
- **Szczerbiec** – koronacyjny miecz królów polskich.

- **Berło** – oznaczające władzę i siłę monarchy.
- **Jabłko królewskie** – symbolizujące władzę nad państwem i jego ludźmi.

Polskie insygnia koronacyjne były nie tylko symbolami władzy królewskiej, ale także świadectwem niezależności i suwerenności państwa. Ich losy są nierozdzielnie związane z burzliwą historią Polski, która wielokrotnie traciła swoją niepodległość, ale zawsze ją odzyskiwała. Po III rozbiore Polski w 1795 roku, większość tych symboli została wywieziona do Prus. W 1811 roku, na polecenie króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III, korona królewska, berło i jabłko zostały przetopione na złote monety. Uznano wówczas, że Polska jako państwo przestała istnieć, a jej insygnia koronacyjne straciły swoje znaczenie.

Szczerbiec, jako jedyne insygnium koronacyjne, przetrwał i nie został zniszczony. Był przechowywany przez różne instytucje i osoby prywatne, aż w końcu powrócił do Polski. Obecnie jest jednym z najcenniejszych zabytków w polskiej historii. Miecz ten był używany podczas koronacji królów Polski od Władysława I Łokietka (1320 rok) do ostatniej koronacji Stanisława Augusta Poniatowskiego w 1764 roku.

Szczerbiec jest bogato zdobiony i pełen symboliki chrześcijańskiej. Na głowni miecza znajdują się inskrypcje w języku łacińskim, które odwołują się do władzy Bożej oraz sprawiedliwości królewskiej. Na rękojeści widnieją symbole paschalne i ryty chrześcijańskie, co podkreślało sakralny charakter władzy królewskiej.

Legenda głosi, że miecz ten został wyszczerbiony przez Bolesława I Chrobrego podczas uderzenia w Złotą Bramę Kijowa w czasie jego wyprawy na Ruś w 1018 roku. Choć legenda ta nie ma potwierdzenia w źródłach historycznych, przylgnęła do miecza, nadając mu dodatkowego znaczenia w polskiej tradycji narodowej.

W czasie rozbiorów Polski Szczerbiec nie podzielił losu innych insygniów koronacyjnych. Został ukryty i przetrwał lata niewoli. W XIX wieku znajdował się w rękach prywatnych kolekcjonerów. Podczas II wojny światowej został wywieziony przez Niemców, ale po wojnie wrócił do Polski.

Obecnie Szczerbiec jest przechowywany w Skarbcu Koronnym na Wawelu w Krakowie. Jest to część ekspozycji Zamku Królewskiego na Wawelu. Przechowywanie Szczerbca na Wawelu ma głęboko symboliczne znaczenie. Zamek Wawelski, jako dawna rezydencja królewska i miejsce koronacji polskich monarchów, jest najważniejszym miejscem pamięci narodowej.

Szczerbiec, jako unikatowy zabytek i symbol polskiej państwowości, jest szczególnie chroniony i otaczany opieką konserwatorską. Jego obecność

na Wawelu przypomina o bogatej historii Polski oraz o tradycji królewskiej, która przez wieki jednoczyła kraj.

Podsumowanie

Początki państwa polskiego to okres, w którym wykształciły się fundamenty polskiej tożsamości narodowej, religijnej i politycznej. Przyjęcie chrztu w 966 roku przez Mieszka I i jego strategiczne działania stworzyły podstawy państwa, które rozwijało się przez kolejne wieki, zyskując coraz większe znaczenie w Europie.

Poznanie historii powstania państwa polskiego to nie tylko fascynująca podróż w przeszłość, ale także kluczowy element przygotowań do rozmowy z konsulem. Dzięki tej wiedzy możemy lepiej zrozumieć, skąd pochodzimy i jakie wartości kształtowały naszą narodową tożsamość. **Zachęcamy do zgłębiania historii Polski, która jest nieodłączną częścią naszej kultury i tradycji. Nasz kurs pomoże Ci opanować tę wiedzę w sposób przejrzysty i uporządkowany.**

Mieszko I: Twórca polskiego państwa

Pierwszym historycznie potwierdzonym władcą Polski był Mieszko I, który objął władzę około 960 roku. Był władcą plemienia Polan, zamieszkującego tereny Wielkopolski. W ciągu swojego panowania Mieszko podjął działania na rzecz zjednoczenia plemion słowiańskich pod wspólną władzą.

Najważniejszym momentem jego panowania było przyjęcie chrztu w 966 roku. Wydarzenie to miało wielkie znaczenie polityczne i kulturowe – zapewniło Polsce miejsce w chrześcijańskiej Europie, zmniejszyło ryzyko niemieckiej interwencji pod pozorem chrystianizacji i umożliwiło nawiązanie bliższych relacji z Cesarstwem Niemieckim.

Mieszko dążył również do ekspansji terytorialnej. Przyłączył Śląsk, Małopolskę i Pomorze Gdańskie, co stworzyło podwaliny przyszłego Królestwa Polskiego.

Bolesław I Chrobry: Pierwszy król Polski

Polityka zewnętrzna i wojny

Syn Mieszka I, Bolesław Chrobry, kontynuował dzieło ojca. Był władcą ambitnym i skutecznym, który rozszerzył terytorium Polski oraz znacząco podniósł jej rangę w Europie. Ważnym wydarzeniem było zorganizowanie zjazdu gnieźnieńskiego w 1000 roku, podczas którego cesarz niemiecki Otton III uznał niezależność Polski i jej miejsce w strukturach chrześcijańskiej Europy.

Wojny prowadzone przez Bolesława, szczególnie z Niemcami i Rusią Kijowską, były częścią jego strategii umacniania władzy. Choć konflikty te przynosiły zarówno sukcesy, jak i straty, Bolesław zdołał utrzymać pozycję Polski jako istotnego gracza w regionie.

Koronacja na pierwszego króla Polski

W 1025 roku Bolesław został koronowany na pierwszego króla Polski. Było to wydarzenie symboliczne, które potwierdzało suwerenność państwa polskiego i jego równorzędność w stosunku do innych królestw chrześcijańskiej Europy.

Lekcja 7

Dynastia Piastów – Fundamenty polskiej państwowości

W tym rozdziale poznamy dzieje dynastii Piastów, która była pierwszą dynastią królewską w Polsce, a początki wiążą się z legendarną postacią Piasta Kołodzieja. Jej przedstawiciele rządzą od około 960 roku, poczynając od Mieszka I, aż do śmierci Kazimierza Wielkiego w 1370 roku. Jak już wiesz władcy z tej dynastii odegrali kluczową rolę w tworzeniu państwowości polskiej, rozwoju gospodarczym oraz integracji z kulturą chrześcijańską Europy Zachodniej.

Testament Bolesława Krzywoustego i rozbiecie dzielnicowe

Bolesław Krzywousty, władający Polską w latach 1107–1138, był jednym z wybitnych książąt z dynastii Piastów. W czasie swojego panowania prowadził liczne wojny, zarówno obronne, jak i ekspansyjne, które miały na celu wzmocnienie granic państwa i utrzymanie jego integralności. Jednak doświadczenia konfliktów dynastycznych w jego rodzinie skłoniły Bolesława do zabezpieczenia przyszłości swojego państwa.

Świadomy ryzyka walk o władzę między swoimi synami, Krzywousty w 1138 roku spisał testament, znany jako Statut sukcesyjny, który miał na celu zapobieżenie rozłamom i konfliktom dynastycznym. Testament ten wprowadzał zasadę podziału władzy między potomków, co z jednej strony pozwalało każdemu z synów objąć władzę, ale z drugiej podważało jedność państwa.

Podział państwa

Zgodnie z testamentem Polska została podzielona na dzielnice, którymi mieli rządzić poszczególni synowie Bolesława:

- **Władysław II Wygnaniec:** Został seniorem i objął dzielnicę senioralną, obejmującą Małopolskę z Krakowem, ziemię sieradzka, łęczycką oraz Pomorze Gdańskie.
- **Bolesław IV Kędzierzawy:** Otrzymał Mazowsze z Kujawami.
- **Mieszko III Stary:** Otrzymał Wielkopolskę.
- **Henryk Sandomierski:** Otrzymał ziemię sandomierską.

Dodatkowo wdowa po Bolesławie, Salomea, miała zarządzać ziemią łęczycką jako własnością dożywotnią.

Rozbiecie dzielnicowe

Podział państwa miał być rozwiązaniem tymczasowym, lecz w rzeczywistości zapoczątkował trwający niemal 200 lat okres rozbiecia dzielnicowego. Władza seniora była słaba, a ambicje poszczególnych książąt prowadziły do rywalizacji i konfliktów.

Podział terytorialny osłabił Polskę zarówno wewnętrznie, jak i zewnętrznie. Na skutek rozdrobnienia politycznego kraj stał się łatwym celem dla sąsiednich państw, takich jak Czechy, Niemcy czy

Zakon Krzyżacki. Okres rozbiecia dzielnicowego zakończył się dopiero w 1320 roku, kiedy Władysław Łokietek został koronowany na króla Polski, symbolicznie jednocząc kraj.

Kluczowe wydarzenia w okresie rozbiecia dzielnicowego:

Decyzja Konrada Mazowieckiego - sprowadzenie Krzyżaków do Polski.

W 1226 roku książę Konrad Mazowiecki, rządzący Mazowszem, podjął decyzję o sprowadzeniu do Polski Zakonu Krzyżackiego – rycerskiego zgromadzenia, którego celem była chrystianizacja pogańskich ludów Europy Wschodniej. Konrad liczył, że Krzyżacy pomogą mu w walce z Prusami – plemieniem pogańskim, które często najeżdżało ziemie Mazowsza.

Konrad przekazał Krzyżakom ziemię chełmińską jako bazę do prowadzenia misji chrystianizacyjnych. W zamian Zakon obiecał chronić ziemie Mazowsza przed Prusami. Decyzja ta miała jednak dalekosiężne skutki, które w dłuższej perspektywie okazały się katastrofalne dla Polski.

Krzyżacy szybko rozpoczęli podbój ziem pruskich, lecz nie poprzestali na tym. Wykorzystując swoją militarną przewagę, zajęli Pomorze Gdańskie i inne terytoria należące do Polski. Ich działania prowadziły do konfliktów z polskimi książętami, które trwały przez następne stulecia, aż do wielkiej wojny z Zakonem Krzyżackim w XV wieku.

Najazdy tatarskie i bitwa pod Legnicą.

Najazdy tatarskie, znane również jako inwazje mongolskie, były jednym z najtragiczniejszych wydarzeń w średniowiecznej historii Europy Środkowo-Wschodniej. Imperium Mongolskie, pod wodzą Czyngis-chana i jego następców, w XIII wieku rozszerzało swoje granice na zachód, podporządkowując sobie liczne kraje Azji i Europy Wschodniej. W 1237 roku rozpoczęła się wielka kampania zachodnia, dowodzona przez Batu-chana, wnuka Czyngis-chana, której celem były tereny dzisiejszej Rosji, Polski, Węgier i dalej na zachód.

Polska, podzielona wówczas na księstwa w okresie rozbiecia dzielnicowego, była osłabiona politycznie i militarnie, co czyniło ją łatwym celem dla najeźdźców. Pierwszy wielki najazd mongolski na Polskę miał miejsce w 1241 roku. Tatarskie oddziały pod dowództwem Ordy i Bajdara przemierzały się błyskawicznie przez południowe i środkowe tereny Polski, niszcząc miasta, wsie i siejąc spustoszenie.

Bitwa pod Legnicą

9 kwietnia 1241 roku

Bitwa pod Legnicą była bezpośrednim wynikiem mongolskiego planu inwazji na Europę. Tatarzy, podzieleni na kilka grup, mieli osłabić i odizolować kraje zachodnie, zanim skoncentrują swoje siły na kluczowych celach, takich jak Węgry. W Polsce zamierzali osłabić lokalnych książąt i zapobiec zjednoczeniu sił europejskich.

Henryk II Pobożny, książę śląski i krakowski, zebrał chrześcijańską armię złożoną z rycerzy polskich, niemieckich oraz posłków czeskich i zakonnych (m.in. Templariuszy). Mimo ogromnej determinacji, siły chrześcijańskie były liczebnie słabsze od świetnie zorganizowanej armii tatarskiej.

Do starcia doszło 9 kwietnia 1241 roku na polach pod Legnicą. Bitwa rozpoczęła się atakiem polskich rycerzy, którzy początkowo odnieśli pewne sukcesy, przełamując pierwsze linie tatarskie. Jednak Tatarzy, znani ze swoich taktyk podstępny, zastosowali strategię pozorowanego odwrotu, wciągając chrześcijańską armię w zasadzkę.

Mongolskie oddziały, uzbrojone w łuki refleksyjne i dysponujące doskonałą mobilnością, zadały Polakom i ich sojusznikom poważne straty. Kluczowym momentem było wykorzystanie przez Tatarów strachu i chaosu – prawdopodobnie za pomocą psychologicznej taktyki, jak użycie ognia lub hałasu, co rozbiło szyki chrześcijańskiej armii. W bitwie zginął Henryk II Pobożny, który został otoczony i ścięty.

Znaczenie bitwy

Bitwa pod Legnicą była tragicznym momentem w historii Polski i Europy Środkowej, ale miała również istotne konsekwencje dla dalszego przebiegu najazdów mongolskich. Mimo zwycięstwa, Tatarzy nie posunęli się dalej na zachód. Jedną z przyczyn ich odwrotu była śmierć wielkiego chana Ugedeja w Mongolii, co wymagało powrotu Batu-chana i innych dowódców na wschód w celu ustalenia sukcesji.

Bitwa pod Legnicą stała się symbolem heroicznego oporu chrześcijańskiej Europy wobec mongolskiej inwazji. Choć klęska była dotkliwa, Polacy i ich sojusznicy pokazali, że są gotowi walczyć o swoją niezależność. Najazdy tatarskie, choć wyniszczające, nie złamały ducha narodowego i wzmocniły dążenia do zjednoczenia Polski w późniejszych latach.

Pamięć o bitwie pod Legnicą przetrwała wieki, a Henryk II Pobożny stał się jednym z symboli rycerskiego poświęcenia. Współcześnie bitwa ta przypomina o znaczeniu jedności w obliczu zewnętrznego

zagrożenia oraz o trudnych momentach w historii, które kształtowały tożsamość narodową Polski. W Legnicy znajduje się wiele miejsc upamiętniających te wydarzenia, w tym pomniki i muzeum poświęcone bitwie.

Władysław Łokietek

- życie i panowanie

Władysław Łokietek, urodzony około 1260 roku, był synem księcia kujawskiego Kazimierza I i Eufrozyny Opolskiej. Jego ojciec rządził Kujawami, a po śmierci w 1267 roku Władysław odziedziczył część ziem należących do jego rodziny. Od młodości Łokietek był świadkiem trudnych czasów rozbitcia dzielnicowego, co wywarło znaczący wpływ na jego późniejsze dążenie do zjednoczenia Polski.

Po śmierci ojca Władysław przejął niewielką część dziedzictwa, a w 1275 roku objął władzę w Brześciu Kujawskim. Wkrótce stał się znany jako ambitny i wytrwały władca, choć początki jego kariery były pełne trudności. Po śmierci Leszka Czarnego w 1288 roku Łokietek ubiegał się o tron krakowski, jednak przegrał z Henrykiem IV Probussem.

W kolejnych latach Łokietek angażował się w walki o Małopolskę i Kraków, choć jego pozycja była niestabilna. W 1296 roku, po zamordowaniu Przemysła II, Łokietek objął władzę nad Wielkopolską, jednak utracił ją na rzecz króla Czech, Wacława II. Przez pewien czas musiał uchodzić z Polski i szukać wsparcia za granicą, w szczególności na Węgrzech.

Zjednoczenie ziem polskich

Po śmierci Wacława II w 1305 roku Łokietek powrócił do Polski, gdzie rozpoczął odbudowę swojej władzy. W 1306 roku opanował Kraków i Małopolskę, a następnie Gdańsk i Pomorze Gdańskie. W 1320 roku, po wielu latach zmagania, Władysław Łokietek został koronowany na króla Polski. Była to pierwsza koronacja królewska w katedrze na Wawelu, co symbolicznie podkreślało jedność państwa polskiego.

Łokietek stanął w obliczu licznych trudności. W 1320 roku Polska rozpoczęła konflikt z Zakonem Krzyżackim, który bezprawnie zajął Pomorze Gdańskie. Spór ten był początkiem wielowiekowych zmagania Polski z Zakonem.

Jednym z kluczowych momentów panowania Łokietka była bitwa pod Płowcami w 1331 roku, w której armia polska odniosła zwycięstwo nad Krzyżakami. Choć bitwa nie zakończyła konfliktu, wzmocniła pozycję Polski i pokazała, że Krzyżacy muszą liczyć się z polskim oporem.

Charakter i dziedzictwo

Władysław Łokietek zapisał się w historii jako władca, który zjednoczył Polskę po niemal 200 latach rozbięcia dzielnicowego. Był człowiekiem wytrwałym, nieustępliwym i zdecydowanym. Jego panowanie położyło fundamenty pod dalszy rozwój państwa polskiego za czasów Kazimierza Wielkiego, jego syna i następcy.

Łokietek zmarł 2 marca 1333 roku w Krakowie. Jego dziedzictwo obejmowało nie tylko zjednoczone terytorium, ale także ideę silnej monarchii, która stała się podstawą przyszłych sukcesów Królestwa Polskiego.

Kazimierz III Wielki: Ostatni Piast na tronie

Kazimierz III Wielki (1310–1370) był jednym z najwybitniejszych władców w historii Polski. Jego długie, trwające 37 lat panowanie (1333–1370) przyniosło państwu polskiemu rozkwit gospodarczy, administracyjny i kulturowy. Był synem Władysława Łokietka i Jadwigi Kaliskiej, córki Bolesława Pobożnego. Koronowany w 1333 roku, Kazimierz zasłynął jako władca mądry, dalekowzroczny i pragmatyczny, który zreformował państwo i umocnił jego pozycję na arenie międzynarodowej.

Kazimierz urodził się 30 kwietnia 1310 roku w Kowalu. Od najmłodszych lat przygotowywano go do rządów. W 1325 roku, w wieku zaledwie 15 lat, ożenił się z Aldoną Anną, córką wielkiego księcia litewskiego Giedymina. Małżeństwo to było politycznym sojuszem mającym na celu zbliżenie Polski i Litwy wobec wspólnego zagrożenia ze strony Zakonu Krzyżackiego.

Koronacja Kazimierza odbyła się 25 kwietnia 1333 roku w katedrze wawelskiej, zaledwie kilka tygodni po śmierci jego ojca. Król objął władzę w trudnym momencie: Polska była osłabiona po okresie rozbięcia dzielnicowego, a jej terytorium ograniczało się głównie do Małopolski, Wielkopolski i ziemi sieradzko-łęczyskiej.

Polityka zagraniczna

Kazimierz III Wielki prowadził niezwykle skuteczną i pokojową politykę zagraniczną. W przeciwieństwie do swojego ojca, który często wybierał rozwiązania militarne, Kazimierz preferował dyplomację. Jednym z pierwszych wyzwań było zakończenie

konfliktu z Zakonem Krzyżackim. W 1335 roku na zjeździe w Wyszehradzie Kazimierz zrezygnował z roszczeń do Pomorza Gdańskiego, ale odzyskał Kujawy i ziemię dobrzyńską.

Ważnym sukcesem Kazimierza była również koronacja Ludwika Węgierskiego na króla Węgier w 1342 roku, co zacieśniło więzy polsko-węgierskie. W 1340 roku Kazimierz objął kontrolę nad Rusią Halicką, co znacznie powiększyło terytorium Polski i otworzyło nowe szlaki handlowe.

Reformy wewnętrzne

Kazimierz III Wielki zasłynął jako reformator. Jego reformy miały na celu wzmocnienie administracji, gospodarki oraz obronności państwa.

Prawo i administracja:

Kazimierz uporządkował system prawny, wydając statuty wiślicki i piotrkowski, które były pierwszymi spisаныmi zbiorami prawa w Polsce. Król zreformował również sądownictwo, wprowadzając bardziej jednolite zasady, co znacznie ułatwiło funkcjonowanie państwa.

Gospodarka:

Kazimierz wprowadził wiele zmian gospodarczych, które przyczyniły się do rozwoju handlu i rzemiosła. Wydał przywileje dla miast, wspierał rozwój cechów rzemieślniczych oraz handlu międzynarodowego. Za jego panowania powstały liczne drogi, mosty oraz nowe miasta lokowane na prawie magdeburskim.

Obronność:

Kazimierz Wielki znacznie rozbudował system obronny kraju. Z jego inicjatywy wybudowano lub wzmocniono około 50 zamków warownych. Dbał także o umocnienia miast, przekształcając wiele z nich z drewnianych w murowane, co dało początek powiedzeniu: „Zastał Polskę drewnianą, a zostawił murowaną”.

Fundacja Akademii Krakowskiej

Jednym z największych osiągnięć Kazimierza Wielkiego było założenie w 1364 roku Akademii Krakowskiej, pierwszego uniwersytetu w Polsce. Akademia miała kształcić przyszłych urzędników i duchownych, którzy mogli sprostać wymaganiom zreformowanego państwa. Był to pierwszy krok w kierunku rozwoju edukacji wyższej w Polsce, choć po śmierci Kazimierza działalność uczelni na pewien czas została zawieszona z powodu braku wsparcia finansowego.

Sprawa sukcesji

Pomimo licznych małżeństw i związków Kazimierz Wielki nie doczekał się legalnego męskiego potomka. Jego córki nie mogły dziedziczyć tronu, dlatego już w 1339 roku na zjeździe w Wyszehradzie ustalono, że po śmierci Kazimierza tron Polski przejdzie w ręce dynastii Andegawenów, reprezentowanej przez Ludwika Węgierskiego.

Śmierć i dziedzictwo

Kazimierz III Wielki zmarł 5 listopada 1370 roku w Krakowie. Był ostatnim królem Polski z dynastii Piastów, a jego śmierć zakończyła ponad czterystuletni okres rządów tej dynastii. Jego osiągnięcia w dziedzinie polityki, gospodarki i kultury uczyniły Polskę silnym i nowoczesnym państwem.

Kazimierz Wielki pozostawił po sobie państwo dwukrotnie większe terytorialnie, lepiej zarządzane i bardziej zintegrowane niż to, które odziedziczył. Jego polityka pokojowa, reformy wewnętrzne oraz dbałość o rozwój kultury i nauki uczyniły go jednym z najwybitniejszych władców w dziejach Polski. Od pokoleń znane jest Polsce powiedzenie o Kazimierzu „Zastał Polskę drewnianą, a zostawił murowaną”.

Podsumowanie:

Dynastia Piastów – fundament państwowości polskiej

Dynastia Piastów, panująca w Polsce od około 960 roku do 1370 roku, ukształtowała fundamenty polskiej państwowości. Od Mieszka I, który wprowadził Polskę na mapę Europy poprzez przyjęcie chrztu, po Kazimierza Wielkiego, który pozostawił kraj zreformowany, silny gospodarczo i zjednoczony po długim okresie rozbicia dzielnicowego, rządy Piastów były kluczowym okresem w historii naszego państwa. Ich osiągnięcia stały się fundamentem dla kolejnych dynastii, w tym Jagiellonów, którzy kontynuowali dzieło swoich poprzedników, rozwijając Polskę jako wielokulturowe i potężne państwo w Europie.

Dynastia Piastów nie tylko kształtowała historię Polski, ale także inspirowała późniejsze pokolenia Polaków do walki o niezależność i rozwój. Jej wpływ można dostrzec w naszej kulturze, tradycjach i tożsamości narodowej, które pozostają nierozzerwalnie związane z początkami państwowości polskiej.

Dynastia Jagiellonów - początki

Po śmierci ostatniego króla z dynastii Piastów, Kazimierza Wielkiego, tron Polski przeszedł w ręce dynastii Andegawenów. To królowa Jadwiga Andegaweńska, koronowana w 1384 roku, zapoczątkowała wielkie zmiany w historii Polski. Jej małżeństwo z Władysławem Jagiełłą, Wielkim Księciem Litewskim, stało się fundamentem dynastii Jagiellonów.

Królowa Jadwiga Andegaweńska

Królowa Jadwiga urodziła się 18 lutego 1374 roku w Budzie, w stolicy Królestwa Węgier. Była córką Ludwika Węgierskiego z dynastii Andegawenów i Elżbiety Bośniaczki. Jej ojciec, Ludwik, był królem Węgier i Polski, co otworzyło Jadwidze drogę do polskiego tronu. Po jego śmierci w 1382 roku, władza w Polsce została przekazana Jadwidze, mimo że była jeszcze dzieckiem. W 1384 roku, w wieku zaledwie dziesięciu lat, została koronowana na króla Polski – co podkreślało jej pełne prawa do władzy.

Małżeństwo Jadwigi z Władysławem Jagiełłą było decyzją polityczną. Zawarcie Unii Krewskiej w 1385 roku zobowiązywało Jagiełłę do przyjęcia chrztu i poślubienia Jadwigi, co miało zapewnić Polsce wsparcie militarne i polityczne ze strony Wielkiego Księstwa Litewskiego. Jagiełło został ochrzczony w 1386 roku, przyjmując imię Władysław, a wkrótce potem koronowany na króla Polski. Dzięki Jadwidze Polska stała się centrum jednego z największych sojuszy w średniowiecznej Europie.

Jadwiga była nie tylko królową, ale również fundatorką i mecenasem nauki. Jej staraniem odnowiono Akademię Krakowską w 1400 roku, co miało kluczowe znaczenie dla rozwoju polskiej edukacji. Królowa zmarła w 1399 roku, pozostawiając po sobie pamięć o wyjątkowej pobożności i oddaniu sprawom państwowym. W 1997 roku została kanonizowana przez papieża Jana Pawła II.

Lekcja 8

Dynastia Jagiellonów. Złoty Wiek w historii Polski

Dzięki tej lekcji odkryjesz jedną z najważniejszych dynastii w historii Polski – dynastie Jagiellonów. Zrozumienie jej roli pomoże Ci nie tylko w nauce historii Polski, ale także w lepszym zrozumieniu jej wpływu na kulturę, politykę i tradycje naszego kraju. W trakcie tej lekcji poznasz losy królowej Jadwigi, Władysława Jagiełły oraz ich następców, takich jak Zygmunt Stary i Bona Sforza. Prześledzimy kluczowe wydarzenia, takie jak bitwa pod Grunwaldem i hołd pruski, a także poznamy znaczenie Unii Lubelskiej.

Władysław Jagiełło

– twórca potęgi dynastii

Władysław Jagiełło, a właściwie Jogaila, urodził się około 1352 roku jako syn Olgierda, wielkiego księcia litewskiego, i Julianny Twerskiej. Jego rządy na Litwie od 1377 roku naznaczone były walką o utrzymanie jedności kraju w obliczu zagrożenia ze strony Zakonu Krzyżackiego.

Po objęciu polskiego tronu w 1386 roku, Jagiełło skoncentrował się na umacnianiu sojuszu polsko-litewskiego. Jednym z jego największych osiągnięć było zwycięstwo w bitwie pod Grunwaldem w 1410 roku, gdzie dowodząc wojskami polsko-litewskimi pokonał Zakon Krzyżacki. To wydarzenie na długie lata złamało potęgę Zakonu i umocniło pozycję Polski w Europie.

Jagiełło panował przez 48 lat, co czyni go jednym z najdłużej panujących monarchów w polskiej historii. Jego śmierć w 1434 roku zakończyła pewien etap w dziejach dynastii, ale jej potęga rosła za sprawą kolejnych władców.

Bitwa pod Grunwaldem

– starcie dwóch potęg

Bitwa pod Grunwaldem, stoczona 15 lipca 1410 roku, była jednym z największych i najważniejszych starć średniowiecznej Europy. Rozegrała się między wojskami Zakonu Krzyżackiego a połączonymi siłami Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego, dowodzonymi przez króla Władysława II Jagiełłę oraz wielkiego księcia litewskiego Witolda.

Zakon Krzyżacki, powołany pierwotnie do ochrony pielgrzymów w Ziemi Świętej, stał się potężnym państwem na północy Europy, dążącym do ekspansji na ziemie polskie i litewskie. Narastające konflikty o ziemie, handel i wpływy doprowadziły do wybuchu Wielkiej Wojny z Zakonem (1409–1411). Bitwa pod Grunwaldem stała się jej punktem kulminacyjnym.

Przebieg bitwy

Armia polsko-litewska zgromadziła około 29–39 tysięcy żołnierzy, w tym rycerzy polskich, litewskich, ruskich, a także kontyngenty tatarskie i czeskie. Zakon Krzyżacki wystawił około 21 tysięcy żołnierzy, w tym elitarne oddziały rycerskie z Europy Zachodniej. Krzyżacy byli znakomicie uzbrojeni i liczyli na przewagę technologiczną oraz strategiczną.

Starcie rozpoczęło się w godzinach przedpołudniowych. Krzyżacy, dowodzeni przez wielkiego

mistrza Ulricha von Jungingena, uderzyli na siły litewskie, które symulowały odwrót, co wciągnęło przeciwnika w pułapkę. W kluczowym momencie siły polskie, prowadzone przez Jagiełłę, ruszyły do kontrataku, rozbijając formacje krzyżackie.

Symbolicznym momentem bitwy była śmierć wielkiego mistrza Zakonu, Ulricha von Jungingena, co wywołało chaos w szeregach Krzyżaków. Zwycięstwo polsko-litewskie było zdecydowane i zakończyło się rozгромieniem wojsk zakonnych.

Znaczenie bitwy

Bitwa pod Grunwaldem miała ogromne znaczenie polityczne i militarne. Pokazała potęgę sojuszu Polski i Litwy oraz zahamowała ekspansję Zakonu Krzyżackiego. Była to także demonstracja jedności i współpracy między różnorodnymi narodami i kulturami Rzeczypospolitej.

Mimo spektakularnego zwycięstwa bitwa nie przyniosła całkowitego zniszczenia Zakonu. Wojna zakończyła się podpisaniem Pokoju Toruńskiego w 1411 roku, który był dla Polski i Litwy korzystny, lecz nie rozwiązał wszystkich konfliktów z Zakonem.

W późniejszych latach bitwa pod Grunwaldem stała się symbolem narodowej dumy i jedności. Jej pamięć była kultywowana zarówno w literaturze, jak i sztuce – do dziś uważana jest za jeden z najważniejszych momentów w historii Polski i Litwy.

Władysław III Warneńczyk

– tragiczny król i bohater

Władysław III urodził się 31 października 1424 roku jako najstarszy syn Władysława Jagiełły i Zofii Holszańskiej. W 1434 roku, po śmierci ojca, został koronowany na króla Polski, a trzy lata później objął tron Węgier.

Jego panowanie było krótkie, ale pełne dramatycznych wydarzeń. Najważniejszym wyzwaniem było zagrożenie ze strony Imperium Osmańskiego. Władysław stanął na czele krucjaty mającej na celu powstrzymanie ekspansji tureckiej. Niestety, w bitwie pod Warną w 1444 roku poniósł klęskę, a sam zginął w walce, co dało mu przydomek „Warneńczyk”. Jego śmierć była ogromnym ciosem dla dynastii Jagiellonów i Polski.

Kazimierz IV Jagiellończyk - budowniczy imperium

Kazimierz IV Jagiellończyk urodził się 30 listopada 1427 roku jako trzeci syn Władysława Jagiełły. Objął tron wielkiego księcia litewskiego w 1440 roku, a cztery lata później został królem Polski. Był jednym z najwybitniejszych władców dynastii, który skutecznie rozwijał unię polsko-litewską.

Jego panowanie to czas wojny trzynastoletniej z Zakonem Krzyżackim, zakończonej pokojem toruńskim w 1466 roku. Dzięki temu konfliktowi Polska odzyskała Pomorze Gdańskie, ziemię chełmińską i michałowską, a także zyskała kontrolę nad Prusami Królewskimi. Kazimierz był także ojcem liczego potomstwa – jego dzieci zajęły wiele tronów europejskich, co zapewniło Polsce znaczącą rolę w polityce międzynarodowej.

Zygmunt I Stary - Złoty Wiek

Zygmunt I Stary urodził się 1 stycznia 1467 roku jako jeden z synów Kazimierza IV Jagiellończyka i Elżbiety Habsburżanki. Objął tron Polski w 1506 roku po śmierci swojego brata, Aleksandra Jagiellończyka. Jego panowanie naznaczone było dążeniem do utrzymania pokoju i równowagi w Europie Środkowo-Wschodniej.

Za jego czasów państwo polskie przeżywało rozkwit kulturalny i gospodarczy, zwany „złotym wiekiem”. Ważną rolę odegrała jego żona, Bona Sforza. Władca przeprowadził reformę skarbową, wprowadzając stały podatek z dóbr szlacheckich zwany „kwartą”. Zygmunt Stary był również odpowiedzialny za modernizację zamku na Wawelu w stylu renesansowym.

Najważniejsze wydarzenie polityczne jego panowania to hołd pruski, złożony przez Albrechta Hohenzollerna w 1525 roku, który zakończył konflikt z Zakonem Krzyżackim i ustanowił Prusy Książęce jako lenną część Polski.

Hołd pruski - triumf polskiej dyplomacji

Hołd pruski odbył się 10 kwietnia 1525 roku na rynku w Krakowie. Albrecht Hohenzollern, ostatni wielki mistrz Zakonu Krzyżackiego, złożył przysięgę wierności królowi Zygmuntovi Staremu, uznając się za lennika Królestwa Polskiego.

To wydarzenie miało ogromne znaczenie polityczne i symboliczne. Prusy Książęce stały się świeckim państwem zależnym od Polski, co zakończyło wielowiekowe konflikty z Zakonem Krzyżackim. Hołd został uwieczniony przez Jana Matejkę w słynnym obrazie „Hołd pruski”, który do dziś przypomina o potędze dynastii Jagiellonów.

Królowa Bona Sforza - włoska księżniczka na polskim tronie

Bona Sforza d’Aragona (1494–1557) była jedną z najbardziej wpływowych królowych w historii Polski, znaną z energicznej działalności politycznej, gospodarczej i kulturalnej. Urodziła się 2 lutego 1494 roku w Vigevano w północnych Włoszech jako córka Gian Galeazza Sforzy, księcia Mediolanu, i Izabeli Aragońskiej z dynastii neapolitańskiej. Wychowana na dworze w Bari, Bona otrzymała wszechstronne wykształcenie, typowe dla włoskiego renesansu. Była zaznajomiona z literaturą, sztuką, historią, a także polityką i zarządzaniem.

Małżeństwo z Zygmuntem Starym

W 1518 roku, mając 24 lata, poślubiła polskiego króla Zygmunta I Starego, który był od niej starszy o 27 lat. Małżeństwo to miało umocnić relacje Polski z państwami włoskimi i dynastią Sforzów, przynosząc korzyści polityczne i gospodarcze. Bona wносиła do Polski powiew renesansowej kultury, ale także własne ambicje polityczne.

Działalność polityczna

Queen Bona was extremely active in politics. After Królowa Bona była niezwykle aktywna w polityce. Po przybyciu do Polski szybko stała się jedną z najbliższych doradców Zygmunta Starego. Dbała o interesy dynastii Jagiellonów, szczególnie promując dziedziczne prawa swojego syna, Zygmunta Augusta, do tronu. Wspierała również wzmocnienie władzy królewskiej w czasach, gdy szlachta coraz bardziej dążyła do ograniczenia prerogatyw monarchy.

Zygmunt II August - ostatni z Jagiellonów

Bona była orędowniczką unii z Litwą oraz bliskiej współpracy z zachodnimi sąsiadami Polski. W polityce zagranicznej była pragmatyczna i stanowcza, co przynosiło jej zarówno podziw, jak i krytykę. Jednym z jej celów było odzyskanie terenów lennych, zwanych „królewszczyznami”, które zostały oddane w zastaw magnatom.

Królowa zastąpiła jako inicjatorka wielu reform gospodarczych. Wprowadzała innowacyjne metody uprawy ziemi oraz zwiększała wydajność gospodarstw królewskich, wykorzystując doświadczenia włoskiego rolnictwa. Dzięki niej do Polski trafiły warzywa takie jak pomidory, kalafiory i sałata, co na stałe zmieniło polski jadłospis – mówiono wręcz o „włoszczyźnie”. Bona była także właścicielką rozległych dóbr, które zarządzała z wielką troską, powiększając swoje prywatne dochody.

Choć Bona miała wielu zwolenników, jej silna pozycja i bezkompromisowość wywoływały konflikty, szczególnie wśród polskiej magnaterii, która często postrzegała ją jako zagrożenie dla swoich interesów. Była krytykowana za prowadzenie własnej polityki niezależnej od sejmu i za gromadzenie majątku.

Dziedzictwo Bony

Bona miała wielki wpływ na swojego syna, Zygmunta Augusta, starając się zabezpieczyć jego przyszłość jako króla. Dążyła do wzmocnienia jego władzy, ale ich relacje w późniejszych latach życia stawały się coraz bardziej napięte. Zygmunt August, chcąc uniezależnić się od matki, często sprzeciwiał się jej decyzjom.

Po śmierci Zygmunta Starego w 1548 roku pozycja Bony na dworze osłabła. W 1556 roku zdecydowała się na powrót do rodzinnego Bari, zabierając ze sobą część zgromadzonego majątku. Tam w 1557 roku została otruta przez swojego zaufanego współpracownika na polecenie Habsburgów, którzy chcieli przejąć jej dobra.

Bona Sforza pozostawiła trwały ślad w historii Polski. Jej energiczna działalność na rzecz unowocześnienia gospodarki, wspierania renesansowej kultury i umacniania władzy królewskiej czyni z niej jedną z najbardziej intrygujących postaci epoki Jagiellonów. Choć była postrzegana przez wielu jako kontrowersyjna, jej wkład w rozwój Polski jest nieoceniony.

Zygmunt II August, syn Zygmunta Starego i Bony Sforzy, urodził się 1 sierpnia 1520 roku w Krakowie. Był pierwszym polskim monarchą koronowanym za życia ojca (w 1530 roku), co miało na celu uniknięcie sporów dynastycznych.

Jego panowanie to czas reform ustrojowych i wielkich przemian. W 1569 roku doprowadził do podpisania Unii Lubelskiej, która złączyła Polskę i Litwę w jedno państwo – Rzeczpospolitą Obojga Narodów. Zygmunt II August zmarł w 1572 roku, kończąc linię dynastii Jagiellonów. Nie pozostawił potomków, co rozpoczęło epokę wolnych elekcji.

Unia Lubelska – narodziny Rzeczypospolitej Obojga Narodów

Unia Lubelska, podpisana 1 lipca 1569 roku w Lublinie, była kluczowym wydarzeniem w historii Polski i Litwy. Wydarzenie to było wynikiem wieloletnich starań o zacieśnienie więzi między oboma państwami, które od czasów unii personalnej w 1385 roku były połączone wspólnym władcą. W obliczu nowych zagrożeń zewnętrznych, takich jak ekspansja Moskwy oraz konieczność wzmocnienia wspólnych sił, zdecydowano się na bliższe związanie losów obu narodów.

Unia stworzyła jedno państwo – Rzeczpospolitą Obojga Narodów, w którym oba kraje miały wspólny sejm, monetę, politykę zagraniczną i władcę, ale zachowały odrębne prawa, język i wojsko. Lublin stał się miejscem, gdzie podjęto trudne negocjacje między przedstawicielami szlachty polskiej i litewskiej. Po długich dyskusjach udało się zawrzeć kompromis, który do dziś uznawany jest za symbol udanej współpracy między narodami.

Unia Lubelska była również wyrazem wielokulturowości, ponieważ w granicach Rzeczypospolitej znajdowały się różnorodne grupy etniczne i religijne, takie jak Polacy, Litwini, Rusini, Żydzi, Tatarzy i Niemcy. Podpisanie unii otworzyło nowy rozdział w historii Europy Środkowo-Wschodniej, tworząc jeden z największych i najpotężniejszych organizmów politycznych na kontynencie.

Unia Brzeska – zjednoczenie Kościołów w obliczu podziałów

Unia Brzeska, zawarta w 1596 roku w Brześciu Litewskim, była próbą zjednoczenia chrześcijan obrządku wschodniego (prawosławnych) z Kościołem katolickim. Wydarzenie to miało miejsce w kontekście trwających podziałów religijnych w Europie, wywołanych reformacją i wzmocnionych rywalizacją między katolicyzmem a prawosławiem w Rzeczypospolitej.

W wyniku unii część biskupów prawosławnych zgodziła się uznać zwierzchnictwo papieża, zachowując jednocześnie własny obrządek, język liturgiczny (starocerkiewnosłowiański) oraz wiele tradycyjnych elementów wschodniego chrześcijaństwa. W ten sposób powstał Kościół greckokatolicki, który łączył tradycje Wschodu i Zachodu. Unia miała zarówno zwolenników, jak i przeciwników. Dla jednych była szansą na religijne pojednanie i stabilizację w wielowyznaniowej Rzeczypospolitej, dla innych – zdradą tradycji prawosławnej. Konflikty na tle unii przyczyniły się do napięć społecznych i politycznych, szczególnie na ziemiach ruskich, gdzie prawosławie było dominującą religią.

Unia Brzeska była wydarzeniem przełomowym, które zapoczątkowało istnienie Kościoła unickiego, mającego odgrywać znaczącą rolę w historii Rzeczypospolitej oraz w relacjach polsko-ukraińskich przez kolejne wieki.

Podsumowanie

Rozdział o Jagiellonach przedstawia jeden z najświetniejszych okresów w historii Polski i Litwy, obejmujący lata 1386–1572. Dynastia Jagiellonów, założona przez Władysława Jagiełłę, stworzyła wielonarodowe i wielowyznaniowe państwo, które odegrało kluczową rolę w dziejach Europy Środkowo-Wschodniej. Był to czas świetności politycznej, gospodarczej i kulturalnej, ale również licznych wyzwań.

Władysław Jagiełło, założyciel dynastii, zapoczątkował tradycję unii polsko-litewskiej, której symbolem była zwycięska bitwa pod Grunwaldem w 1410 roku, jeden z największych triumfów militarnych w historii średniowiecza. Dzięki jego staraniom Polska i Litwa zacieśniły współpracę, a chrystianizacja Litwy ugruntowała pozycję dynastii.

Następcy Jagiełły, w tym Władysław Warneńczyk i Kazimierz Jagiellończyk, kontynuowali tradycję rozwoju i ekspansji dynastii. Kazimierz Jagiellończyk, ojciec trzynaściorga dzieci, był jednym z najpotężniejszych władców swojej epoki. Za jego panowania Polska odzyskała Pomorze Gdańskie, co przyczyniło się do rozwoju gospodarki morskiej.

Rządy Zygmunta Starego i Zygmunta Augusta symbolizują złoty wiek polskiego renesansu. Królowa Bona, żona Zygmunta Starego, wniosła do Polski renesansowe idee oraz znacząco wpłynęła na rozwój gospodarki. Zygmunt August, ostatni Jagiellon na tronie, był inicjatorem Unii Lubelskiej

w 1569 roku, która przekształciła unię personalną Polski i Litwy w Rzeczpospolitą Obojga Narodów – unikalne państwo federacyjne.

Okres ten obfitował w wielkie wydarzenia, takie jak hołd pruski w 1525 roku, będący symbolem triumfu polityki dynastycznej Jagiellonów, czy ucztą u Wierzyńka, która podkreślała międzynarodowe znaczenie Polski. Unia brzeska w 1596 roku, choć formalnie miała miejsce już po zakończeniu panowania Jagiellonów, była efektem wcześniejszych działań politycznych zmierzających do zacieśnienia współpracy religijnej między katolicyzmem a prawosławiem.

Wolna Elekcja - nowy sposób wybierania władcy

Po wygaśnięciu dynastii Jagiellonów w 1572 roku i śmierci Zygmunta II Augusta, w Polsce wprowadzono nowatorski system wyboru monarchy – wolną elekcję. Każdy król pochodzący z tego systemu miał być wybierany przez szlachtę, co dawało jej ogromny wpływ na politykę państwa. W ciągu kolejnych lat przez tron Rzeczypospolitej przewinęli się zarówno monarchowie obcy, jak i rodziwi. Niniejszy rozdział szczegółowo przedstawia wybranych władców aż do śmierci Jana III Sobieskiego w 1696 roku.

Henryk Walezy (1573–1574)

Pierwszym królem elekcyjnym był Henryk Walezy, francuski książę z dynastii Walezjuszy. Wybrany w 1573 roku, opuścił Polskę zaledwie rok później, aby objąć tron Francji jako Henryk III. Jego krótki okres panowania nie przyniósł istotnych zmian w kraju, ale pozostawił spuściznę w postaci Artykułów Henrykowskich i Paktów Konwentów – dokumentów regulujących relacje między królem a szlachtą.

Stefan Batory (1576–1586)

Po burzliwym okresie bezkrólewia kolejnym władcą został Stefan Batory, książę Siedmiogrodu. Jego panowanie było okresem reform i sukcesów wojskowych. Największe osiągnięcia:

Zwycięska wojna z Moskwą (1579–1582) zakończona pokojem w Jamie Zapolskim, który przywrócił Polsce Inflanty.

Reforma armii, w tym utworzenie piechoty wybranieckiej.

Batory znany był z wizji sprawiedliwego państwa oraz współpracy z kanclerzem Janem Zamoyskim.

Dynastia Wazów (1587–1668)

Wazowie, szwedzka dynastia królewska, rządili Rzeczypospolitą Obojga Narodów w latach 1587–1668, w czasie burzliwym zarówno dla Polski, jak i Europy. Rządy tej dynastii obejmowały trzy kolejne panowania: Zygmunta III Wazy (1587–1632),

Lekcja 9

Królowie z Wolnej Elekcji (1573–1696). Wazowie i Jan III Sobieski.

W tej części dowiesz się o ważnych wydarzeniach, które miały kluczowy wpływ na losy Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII wieku. Przyjrzymy się bliżej sylwetkom królów pochodzących z wolnej elekcji, takich jak Zygmunt III Waza, Władysław IV Waza, Jan Kazimierz Waza i Jan III Sobieski. Odkryjesz ich osiągnięcia, wyzwania, z jakimi musieli się mierzyć, oraz ich wpływ na historię Polski.

Władysława IV Wazy (1632–1648) i Jana II Kazimierza Wazy (1648–1668). Był to okres charakteryzujący się zarówno znacznymi sukcesami, jak i głębokimi kryzysami, które wpłynęły na dalsze losy państwa.

Zygmunt III Waza

Zygmunt III Waza (1566–1632) był jednym z najdłużej panujących monarchów w historii Polski, rządząc od 1587 roku do swojej śmierci w 1632 roku. Urodził się 20 czerwca 1566 roku w Gripsholm w Szwecji jako syn Jana III Wazy, króla Szwecji, i Katarzyny Jagiellonki, córki Zygmunta I Starego. W ten sposób Zygmunt łączył w sobie polskie i szwedzkie dziedzictwo królewskie, co miało znaczący wpływ na jego rządy.

Droga do tronu

Zygmunt został wybrany na króla Polski w wyniku wolnej elekcji w 1587 roku, co miało miejsce po bezpotomnej śmierci Zygmunta II Augusta i Stefana Batorego. Jego wybór miał wzmocnić związki między Polską a Szwecją, jednak spory dynastyczne i różnice religijne (Zygmunt był gorliwym katolikiem w protestanckiej Szwecji) utrudniły realizację tych planów.

Zygmunt koronował się również na króla Szwecji w 1594 roku, ale już w 1599 roku został zdetronizowany przez swojego stryja, Karola IX, który obwołał się królem Szwecji. W ten sposób Zygmunt na stałe osiedlił się w Polsce, skoncentrowany na sprawach Rzeczypospolitej.

Przeniesienie stolicy do Warszawy

Jednym z kluczowych wydarzeń jego panowania było przeniesienie stolicy z Krakowa do Warszawy. Decyzja ta, podjęta w 1596 roku, miała charakter praktyczny i polityczny. Warszawa znajdowała się w centralnej części kraju, co ułatwiało zarządzanie rozległym państwem. Była także dogodnie położona na szlaku łączącym Koronę Królestwa Polskiego i Wielkie Księstwo Litewskie, co sprzyjało lepszej komunikacji między tymi dwoma częściami Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

Warszawa szybko zyskała na znaczeniu i stała się centrum życia politycznego oraz kulturalnego. Zygmunt III Waza zlecił budowę Zamku Królewskiego w Warszawie, który stał się jego główną rezydencją. Choć Kraków pozostał miejscem koronacji królów Polski, Warszawa od tego momentu zaczęła pełnić rolę nieformalnej stolicy.

Rządy i konflikty

Panowanie Zygmunta III Wazy było naznaczone wieloma konfliktami, zarówno wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi. Jego próby centralizacji władzy

i promowania katolicyzmu spotkały się z oporem szlachty, co prowadziło do buntów i napięć. W polityce zagranicznej prowadził liczne wojny z Rosją, Szwecją i Turcją, co wyniszczało Rzeczpospolitą, ale przynosiło także chwilowe sukcesy, takie jak zdobycie Moskwy w 1610 roku.

Śmierć i dziedzictwo

Zygmunt III Waza zmarł 30 kwietnia 1632 roku w Warszawie. Jego rządy, choć długie i pełne ważnych wydarzeń, budzą mieszane oceny historyków. Jego silne zaangażowanie w kwestie religijne i konflikt z protestantami przyczyniły się do pogłębienia podziałów w Rzeczypospolitej, a ciągłe wojny osłabiły kraj ekonomicznie i politycznie. Mimo to, jego decyzja o przeniesieniu stolicy do Warszawy miała trwały wpływ na historię Polski i ukształtowanie jej współczesnego krajobrazu politycznego.

Władysław IV Waza (1595–1648)

Władysław IV Waza, urodzony 9 czerwca 1595 roku w Łobzowie koło Krakowa, był synem Zygmunta III Wazy i Anny Habsburżanki. Już od dzieciństwa przygotowywano go do roli monarchy. W 1610 roku został wybrany na cara Rosji przez bojarów rosyjskich podczas wojny polsko-rosyjskiej, ale nigdy nie objął faktycznej władzy w Moskwie z powodu zmieniających się warunków politycznych. Mimo to tytuł cara Rosji przez pewien czas stanowił element jego oficjalnej tytulatury. Po śmierci ojca w 1632 roku, Władysław IV został wybrany królem Polski i wielkim księciem litewskim. Jego panowanie przypadło na czasy względnego spokoju w kraju, chociaż na wschodzie trwały walki z Moskwą. Zawarcie pokoju w Polanowie w 1634 roku zakończyło te konflikty, a Władysław oficjalnie zrzekł się pretensji do moskiewskiego tronu.

Władysław IV był zwolennikiem wzmocnienia władzy królewskiej i modernizacji wojska. Udało mu się stworzyć flotę bałtycką i znacząco rozwinąć artylerię. Planował także wielką wojnę przeciwko Imperium Osmańskiemu, jednak jego ambicje były hamowane przez szlachtę, która nie chciała dodatkowych obciążeń podatkowych.

Król był również mecenasem kultury i sztuki. Za jego panowania wzniesiono wiele nowych budowli, a także powstały liczne dzieła sztuki. Władysław IV popierał rozwój opery, która na stałe zagościła na polskim dworze.

Władysław IV zmarł 20 maja 1648 roku w Mereczu (obecnie Litwa). Jego śmierć zbiegła się z wybuchem powstania Chmielnickiego, co rozpoczęło trudny okres w dziejach Rzeczypospolitej.

Jan II Kazimierz Waza (1609–1672)

Jan II Kazimierz Waza, młodszy brat Władysława IV, urodził się 22 marca 1609 roku w Krakowie. Był synem Zygmunta III Wazy i Konstancji Habsburżanki. Od młodości cechowała go porywczność i ambicja, co skłoniło go do poszukiwania własnej drogi życiowej poza Polską. W 1638 roku wstąpił do zakonu jezuitów, jednak szybko zrezygnował z życia duchownego.

W 1648 roku, po śmierci swojego brata, został wybrany królem Polski. Jego panowanie przypadło na jeden z najtrudniejszych okresów w historii Rzeczypospolitej. Powstanie Chmielnickiego, które wybuchło jeszcze za rządów Władysława IV, przerodziło się w wieloletnią wojnę z Kozakami i Tatarami. Jan Kazimierz musiał także zmierzyć się z potopem szwedzkim (1655–1660), czyli inwazją Szwecji na Polskę, oraz z interwencjami Rosji i Siedmiogrodu.

Król zasłynął z dramatycznych decyzji i walki o ocalenie państwa. To za jego panowania miały miejsce wydarzenia takie jak bohaterska obrona Jasnej Góry, która stała się symbolem oporu wobec najeźdźców. Jan Kazimierz popierał także rozwój kultu Matki Bożej Częstochowskiej, którą ogłoszono Królową Polski.

Mimo zwycięstw w wojnach, sytuacja wewnętrzna kraju była fatalna. Pod koniec panowania Jana Kazimierza narastały konflikty magnackie i kryzysy gospodarcze. Król w 1668 roku zrezygnował z tronu i udał się do Francji, gdzie spędził resztę życia. Zmarł 16 grudnia 1672 roku w Nevers.

Jan Kazimierz jest pamiętany jako monarcha o skomplikowanym charakterze – pełen energii i ambicji, ale często przytłoczony trudnościami, z którymi przyszło mu się zmagać.

Powstanie Chmielnickiego (1648–1657)

Powstanie Chmielnickiego było jednym z najważniejszych wydarzeń w historii Ukrainy i Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Stanowiło zbrojny bunt Kozaków zaporoskich oraz chłopstwa ukraińskiego przeciwko polsko-litewskiej szlachcie i magnaterii. Przyczyną były narastające konflikty społeczne, religijne i narodowościowe, które pogłębiały nierówności i napięcia w wieloetnicznej Rzeczypospolitej.

● Przyczyny powstania

Społeczno-gospodarcze:

Chłopi ukraińscy cierpieli z powodu ciężkich obciążeń feudalnych, przymusowej pańszczyzny i represji wobec ich kultury. Magnateria, korzystając z przywilejów szlacheckich, traktowała ukraińską ludność jako tanią siłę roboczą, co wzbudzało niezadowolenie.

Religijne:

Narastające napięcia między ludnością prawosławną a katolicką były potęgowane przez politykę unii brzeskiej (1596). Prawosławie, głęboko zakorzenione na Ukrainie, zostało zdegradowane do pozycji wyznania tolerowanego, co wzbudzało opór wiernych i duchowieństwa.

Polityczne:

Kozacy zaporoscy, stanowiący militarno-społeczną grupę wywodzącą się z terenów Ukrainy, domagali się zwiększenia rejestru kozackiego (liczby Kozaków w służbie wojskowej Rzeczypospolitej). Ich postulaty były jednak ignorowane przez polskich przywódców, co doprowadziło do napięć.

Osobiste:

Przywódcą powstania, Bohdan Chmielnicki, miał osobisty powód do buntu. Władze Rzeczypospolitej nie ukarały szlachcica Czaplńskiego, który zajął majątek Chmielnickiego, doprowadzając do śmierci jego żony i zrujnowania rodziny. To wydarzenie zmotywowało Chmielnickiego do działania.

● Przebieg powstania

Początek buntu:

W 1648 roku Bohdan Chmielnicki, po uzyskaniu wsparcia od Tatarów krymskich, wywołał powstanie na Zaporozżu. Już w pierwszych starciach Kozacy odnieśli zwycięstwa pod Żółtymi Wodami (maj 1648) i Korsuniem (maj 1648), co skompromitowało wojska Rzeczypospolitej.

Rozprzestrzenienie powstania:

Powstanie szybko rozszerzyło się na inne regiony Ukrainy. Kozacy zdobyli ogromne poparcie chłopstwa, które masowo przyłączało się do buntu. W wielu miejscach dochodziło do brutalnych aktów przemocy przeciwko szlachcie i ludności żydowskiej, które były postrzegane jako część uciskającego systemu feudalnego.

Wielkie bitwy:

- Bitwa pod Piławcami (wrzesień 1648): Armia polska poniosła klęskę, co otworzyło powstańcom drogę do Lwowa i Zamościa.
- Ugoda zborowska (1649): Po kilku kolejnych starciach, w 1649 roku doszło do zawarcia ugody zborowskiej, która uznała szeroką autonomię Kozaków na Ukrainie.

Interwencja Rosji:

W 1654 roku Chmielnicki podpisał układ w Perejasławiu z Moskwą, co oznaczało podporządkowanie Ukrainy carowi rosyjskiemu. To wydarzenie zmieniło geopolityczny układ sił w Europie Wschodniej i pogłębiło konflikt między Rzeczpospolitą a Moskwą.

● **Skutki powstania**

Zniszczenia i straty ludnościowe:

Powstanie doprowadziło do zrujnowania Ukrainy oraz zniszczenia wielu miast i wsi. Liczne pogromy, zwłaszcza ludności żydowskiej i polskiej, były jednym z najtragiczniejszych aspektów konfliktu.

Oslabienie Rzeczypospolitej:

Konflikt z Kozakami, połączony z późniejszymi wojnami ze Szwecją i Moskwą, znacznie osłabił potencjał militarny i gospodarczy Rzeczypospolitej, zapoczątkowując jej stopniowy upadek.

Podział Ukrainy:

Ugoda w Andruszowie (1667), kończąca wojnę polsko-rosyjską, podzieliła Ukrainę między Rzeczpospolitą a Rosję. Lewobrzeżna Ukraina znalazła się pod kontrolą Moskwy, co miało długotrwałe konsekwencje dla losów tego regionu.

● **Znaczenie powstania**

Powstanie Chmielnickiego było punktem zwrotnym w historii Europy Wschodniej. Przyczyniło się do powstania nowej tożsamości ukraińskiej, ale jednocześnie zapoczątkowało procesy, które osłabiły Rzeczpospolitą i umożliwiły wzrost potęgi Rosji. Konflikt ten do dziś pozostaje jednym z kluczowych elementów w historii stosunków polsko-ukraińskich.

Potop Szwedzki (1655–1660) – najazd, walka i ocalenie Rzeczypospolitej

W 1655 roku Szwedzi, pod pretekstem sporu o koronę szwedzką z Janem II Kazimierzem, ruszyli na Polskę. Ich siły były świetnie zorganizowane i nowoczesnie uzbrojone, podczas gdy Rzeczpospolita była wyniszczona wcześniejszymi konfliktami. Kampania rozpoczęła się błyskawicznie – latem 1655 roku armia feldmarszałka Arvida Wittenberga wkroczyła do Wielkopolski. Polskie wojska, dowodzone przez hetmana polnego koronnego Stanisława Potockiego i wojewodę poznańskiego Krzysztofa Opalińskiego, nie stawiały znaczącego oporu. Pod Ujściem (25 lipca 1655) szlachta wielkopolska poddała się niemal bez walki, przechodząc na stronę Karola X Gustawa.

Zdrada Radziwiłłów

Tymczasem inna szwedzka armia, prowadzona przez samego Karola X Gustawa, wkroczyła na Litwę. Wielki książę litewski Janusz Radziwiłł, obawiając się Moskwy, zdecydował się na haniebnny krok – 20 października 1655 roku podpisał układ w Kiejdanach, oddając Litwę pod protekcję Szwecji. Była to zdrada, która wstrząsnęła krajem, ale nie była jedyną. Pod naporem wojsk szwedzkich kolejne miasta otwierały swoje bramy, w tym Warszawa (8 września 1655) i Kraków (19 października 1655), a król Jan II Kazimierz musiał uciekać na Śląsk. Wydawało się, że Polska upadła bez walki, a Szwedzi triumfowali.

Cudowna obrona Jasnej Góry – przełom w wojnie

Jednak nie wszyscy byli gotowi na kapitulację. W niewielkim klasztorze na Jasnej Górze garstka mnichów paulinów oraz kilkuset obrońców, dowodzonych przez przeora Augustyna Kordeckiego, odmówiła poddania twierdzy. 18 listopada 1655 roku rozpoczęło się oblężenie Częstochowy przez Szwedów, którzy posiadali znaczną przewagę liczebną i artylerię. Przez ponad miesiąc zakon i jego obrońcy odpierali ataki, korzystając z umocnień i sprytnej taktyki.

Ostatecznie, 27 grudnia 1655 roku Szwedzi odstąpili od oblężenia. Było to wydarzenie symboliczne – pokazało, że Rzeczpospolita wciąż miała siłę do walki. Obrona Jasnej Góry podniosła morale narodu i przyczyniła się do rozwoju legendy Matki Bożej Częstochowskiej jako obrończyni Polski.

Powrót króla i wojna partyzancka

Po klęsce pod Jasną Górą w kraju zaczęły wybuchać powstania przeciw Szwedom. Na czele walk stanął Stefan Czarniecki, jeden z najwybitniejszych dowódców polskiego wojska. Jego oddziały, stosując taktykę wojny podjazdowej, skutecznie nękały przeciwnika, uderzając z zaskoczenia i unikając otwartych bitew.

W styczniu 1656 roku do kraju powrócił Jan II Kazimierz i 1 kwietnia 1656 roku w katedrze lwowskiej złożył słynne śluby lwowskie, powierzając Rzeczpospolitą opiece Matki Bożej. Wkrótce potem, 3 maja 1656 roku, Polacy odnieśli kluczowe zwycięstwo pod Warką, a następnie 7 lipca odbili Warszawę.

Koalicja przeciw Szwecji i koniec wojny

Widząc rosnącą siłę Rzeczypospolitej, przeciw Szwecji wystąpiły inne państwa. Car Rosji Aleksy I i cesarz Leopold I zaczęli wspierać Polskę, a w 1657 roku także elektor brandenburski Fryderyk Wilhelm zwrócił się przeciwko Karolowi X Gustawowi. W efekcie Szwedzi zostali zmuszeni do wycofania się z Rzeczypospolitej, a wojna przeniosła się na terytoryj Danii.

Ostateczny pokój został zawarty w Oliwie 3 maja 1660 roku. Polska odzyskała utracone ziemie, a Jan II Kazimierz zrzekł się roszczeń do tronu szwedzkiego. Choć Rzeczpospolita przetrwała, wojna pozostawiła kraj w ruinie, a zniszczenia i straty ludnościowe były katastrofalne. Potop Szwedzki stał się jednym z najtragiczniejszych epizodów w historii Polski, ale jednocześnie symbolem narodowej determinacji i duchowej siły.

Michał Korybut Wiśniowiecki (1669–1673)

Wybrany dzięki poparciu szlachty, Michał Korybut był synem słynnego Jeremiego Wiśniowieckiego. Jego panowanie przypadło na trudny czas sporów wewnętrznych i zagrożeń zewnętrznych. Brak sukcesów militarno-politycznych osłabił autorytet Rzeczypospolitej.

Jan III Sobieski

Jan III Sobieski (1629–1696) był jednym z najwybitniejszych władców Polski, znany przede wszystkim jako zwycięzca spod Wiednia i obrońca chrześcijańskiej Europy przed najazdem osmańskim. Urodził się 17 sierpnia 1629 roku w Olesku na Wołyniu.

Pochodził z wpływowej rodziny magnackiej Sobieskich, co umożliwiło mu zdobycie wszechstronnego wykształcenia, w tym podróże po Europie Zachodniej, które wzbogaciły jego wiedzę o świecie i polityce.

Małżeństwo z Marią Kazimierą

Jan III Sobieski poślubił Marię Kazimierę d'Arquien w 1665 roku. Maria Kazimiera, znana jako „Marysieńka,” pochodziła z francuskiej szlachty. Ich małżeństwo było niezwykle, ponieważ łączyło silne uczucie z politycznym pragmatyzmem. Jan był głęboko zakochany w swojej żonie, co można zauważyć w licznych listach miłosnych, które do niej pisał. Te listy, znane jako „Listy Sobieskiego do Marysieńki,” są świadectwem ich wyjątkowej relacji, pełnej czułości i wzajemnego wsparcia. Marysieńka, mimo że miała ambicje polityczne i wpływała na decyzje męża, bywała krytykowana za swoje działania. Niektórzy historycy zarzucają jej, że nie zawsze działała w interesie państwa, lecz bardziej kierowała się osobistymi korzyściami. Niemniej jednak była lojalną partnerką Jana i wspierała go w trudnych momentach, zwłaszcza podczas jego kampanii wojennych.

Jan III Sobieski jako król

Sobieski został królem Polski w 1674 roku po spektakularnym zwycięstwie w bitwie pod Chocimiem (1673). Był znakomitym strategiem i dowódcą wojskowym, co zyskało mu szacunek zarówno w kraju, jak i za granicą. Jego panowanie przypadło na trudny okres w historii Polski, kiedy kraj zmagał się z zagrożeniami zewnętrznymi, głównie ze strony Imperium Osmańskiego.

Odsiecz Wiedeńska (1683)

Odsiecz wiedeńska była kluczowym wydarzeniem w życiu Sobieskiego i jednym z najważniejszych momentów w historii Europy. W 1683 roku Imperium Osmańskie pod wodzą wielkiego wezyra Kara Mustafy rozpoczęło oblężenie Wiednia, stolicy Świętego Cesarstwa Rzymskiego. Sukces Turków mógłby otworzyć drogę do dalszej ekspansji islamu w Europie.

Jan III Sobieski, jako sojusznik cesarza Leopolda I Habsburga, odpowiedział na apel o pomoc. Na czele około 27 tysięcy polskich żołnierzy (w tym słynnej husarii) Sobieski wyruszył na południe, aby wesprzeć oblężony Wiedeń. Razem z armią cesarską i innymi wojskami sprzymierzonymi stworzył koalicję liczącą około 70 tysięcy żołnierzy.

Bitwa pod Wiedniem

Do decydującej bitwy doszło 12 września 1683 roku na wzgórzach Kahlenberg pod Wiedniem. Sobieski osobiście dowodził wojskami sprzymierzonych i zaplanował atak, który rozpoczął się od działań piechoty i artylerii. Kluczowym momentem była szarża polskiej husarii – jedna z największych w historii, w której wzięło udział około 20 tysięcy jeźdźców. Szarża przełamała szyki tureckie, zmuszając armię osmańską do ucieczki.

Sobieski, wysyłając wiadomość o zwycięstwie papieżowi Innocentemu XI, napisał słynne słowa: „Venimus, vidimus, Deus vicit” („Przybyliśmy, zobaczyliśmy, Bóg zwyciężył”).

● Znaczenie Odsieczy Wiedeńskiej

Dla Europy:

- Zwycięstwo pod Wiedniem zatrzymało ekspansję Imperium Osmańskiego w Europie Środkowej, co pozwoliło na stabilizację regionu.
- Sobieski został okrzyknięty obrońcą chrześcijaństwa, a jego prestiż na arenie międzynarodowej osiągnął szczyt.
- Bitwa zainicjowała stopniowy upadek potęgi osmańskiej w Europie.

Dla Polski:

- Sukces Sobieskiego pod Wiedniem był powodem do dumy narodowej, ale nie przyniósł Polsce trwałych korzyści politycznych ani terytorialnych.
- Kampania wiedeńska osłabiła polską gospodarkę i siły zbrojne, co w dłuższej perspektywie przyczyniło się do pogorszenia sytuacji wewnętrznej kraju.

Jan III Sobieski zmarł 17 czerwca 1696 roku w Wilanowie. Choć był wybitnym dowódcą wojskowym i odniósł jedno z najważniejszych zwycięstw w historii Europy, jego sukcesy nie przełożyły się na długotrwałe wzmocnienie Polski. Jego życie i czyny pozostają jednak symbolem odwagi i poświęcenia dla obrony chrześcijańskiej Europy.

Maria Kazimiera przeżyła męża o 17 lat i zmarła w 1714 roku w Rzymie, gdzie osiadła po śmierci Jana.

Podsumowanie

Królów wybranych na drodze wolnej elekcji cechowały różnorodne osobowości, ambicje i talenty. Wielu z nich pozostawiło trwały ślad w polskiej kulturze, polityce i wojskowości, ale równocześnie ich panowanie obnażało słabości ustrojowe Rzeczypospolitej, w tym nieefektywny system elekcyjny i nadmierne wpływy magnaterii. Epoka ta przygotowała grunt pod późniejsze wydarzenia, które doprowadziły do upadku państwa w XVIII wieku.

Panowanie dynastii Wettynów (1697–1763)

August II Mocny (1697–1733)

Pierwszym królem Rzeczypospolitej z dynastii saskiej był August II Mocny, znany z siły fizycznej i ambicji politycznych. Objął tron w wyniku skomplikowanej elekcji, pokonując pretendenta – francuskiego księcia Conti. Jego panowanie cechowało się próbami centralizacji władzy, które spotkały się z oporem magnaterii i szlachty.

August II Mocny angażował Rzeczpospolitą w wojny północne (1700–1721), co miało katastrofalne skutki gospodarcze i społeczne. Jednym z największych kryzysów była konfederacja warszawska (1704), która doprowadziła do detronizacji Augusta i powołania Stanisława Leszczyńskiego jako króla. Po zakończeniu wojny północnej August II powrócił na tron, lecz jego pozycja była słaba.

August III Sas (1733–1763)

Następcą Augusta II został jego syn, August III Sas. Okres jego panowania to czas rozluźnienia władzy królewskiej i dominacji magnaterii, co w historii określa się mianem „złotej wolności”. W praktyce oznaczało to polityczną stagnację. Władza króla ograniczała się głównie do roli reprezentacyjnej, a rzeczywistą władzę sprawowały magnackie rody, takie jak Czartoryscy i Potoccy.

Stanisław August Poniatowski, ostatni król Rzeczypospolitej Obojga Narodów

Stanisław August Poniatowski urodził się 17 stycznia 1732 roku w Wołczynie na Polesiu. Pochodził z magnackiego rodu Poniatowskich, który posiadał wieloletnie tradycje polityczne i wojskowe. Jego ojcem był Stanisław Poniatowski, kasztelan krakowski, a matką Konstancja z Czartoryskich, co zapewniło mu dostęp do wpływowego środowiska tzw. „Familii” Czartoryskich – ugrupowania magnackiego o liberalnych i reformistycznych poglądach.

Lekcja 10

Czasy saskie, Stanisław August Poniatowski i Konstytucja 3 Maja.

Witaj w rozdziale poświęconym burzliwemu okresowi w dziejach Rzeczypospolitej Obojga Narodów – czasom panowania królów z dynastii Wettynów oraz ostatniemu królowi Polski, Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu. W tym rozdziale poszerzymy wiedzę, którą zdobyłeś podczas lekcji 10, zagłębiając się w wydarzenia, które ukształtowały ten trudny, ale zarazem niezwykle interesujący okres naszej historii. Szczególną uwagę poświęcimy Sejmowi Wielkiemu oraz uchwaleniu Konstytucji 3 Maja – kamieniowi milowemu w dążeniu do modernizacji Rzeczypospolitej.

Wykształcenie i młodość

Stanisław August zdobył wszechstronne wykształcenie, ucząc się w kolegiach jezuickich w Warszawie i Dreźnie. Jego edukacja obejmowała literaturę, filozofię, języki obce oraz nauki ścisłe, co ukształtowało go na jednego z najlepiej wykształconych polskich władców. Podróżował po Europie Zachodniej, odwiedzając m.in. Francję, Wielką Brytanię i Włochy, gdzie zapoznał się z ideami oświecenia i zyskał szerokie kontakty polityczne oraz towarzyskie.

W latach 1755–1756 przebywał w Petersburgu, gdzie został faworytem przyszłej carycy Katarzyny II. To właśnie jej poparcie w znacznym stopniu umożliwiło mu objęcie tronu polskiego w 1764 roku.

Wstąpienie na tron

Stanisław August został wybrany królem Polski 7 września 1764 roku przy zdecydowanym wsparciu Rosji. Jego koronacja miała miejsce 25 listopada tego samego roku w Warszawie. Był ostatnim królem elekcyjnym, a jego panowanie przypadło na jeden z najbardziej burzliwych okresów w historii Polski. Jego rządy rozpoczęły się od prób reform, które miały na celu odbudowę osłabionego państwa, ale były one często torpedowane przez ingerencje sąsiednich mocarstw.

Mecenat kultury i sztuki

Stanisław August był jednym z najwybitniejszych mecenasów sztuki i kultury w historii Polski. Jego dwór w Łazienkach Królewskich w Warszawie stał się centrum intelektualnym i artystycznym, gdzie gościły osobistości z całej Europy. Król zainicjował wiele przedsięwzięć, takich jak:

- Obiady czwartkowe – spotkania intelektualne, podczas których dyskutowano o literaturze, filozofii i polityce.
- Powstanie Komisji Edukacji Narodowej (KEN) w 1773 roku – pierwszego na świecie ministerstwa oświaty.
- Patronat nad twórczością artystów, takich jak Bernardo Bellotto (Canaletto), który dokumentował architekturę Warszawy.

Polityka i reformy

Stanisław August, świadomy słabości państwa, próbował przeprowadzić reformy ustrojowe i społeczne. Ustanowienie Konstytucji 3 Maja było kulminacją jego działań na rzecz odnowy państwa. Jednak jego uzależnienie od Rosji i brak silnego zaplecza politycznego uniemożliwiły mu skuteczne przeciwstawienie się zaborcom.

Za panowania Stanisława Augusta doszło do trzech rozbiorów Polski: w 1772, 1793 i 1795 roku. Po trzecim rozborze król abdykował 25 listopada

1795 roku na rzecz carycy Katarzyny II. Został zmuszony do opuszczenia Polski i osiedlił się w Petersburgu, gdzie spędził ostatnie lata życia.

Stanisław August zmarł 12 lutego 1798 roku w Petersburgu. Został pochowany w kościele św. Katarzyny, a później jego szczątki przeniesiono na Wawel. Pomimo jego kontrowersyjnej roli w historii Polski, współcześnie postrzega się go jako władcę, który próbował ratować państwo w niezwykle trudnych okolicznościach.

Stanisław August Poniatowski pozostawił po sobie dziedzictwo reform i mecenatu kulturalnego. Choć nie zdołał ocalić Polski przed rozbiorami, jego działalność kulturalna i dążenie do modernizacji państwa odcisnęły trwałe piętno na historii Rzeczypospolitej. Stał się symbolem prób ratowania upadającego państwa w obliczu przeciwności zewnętrznych i wewnętrznych.

I Rozbiór Polski (1772)

Pierwszy rozbiór Rzeczypospolitej był efektem długotrwałego osłabienia państwa, zarówno w sferze wewnętrznej, jak i międzynarodowej. Do wydarzenia tego doszło w wyniku rywalizacji między trzema potężnymi sąsiadami: Rosją, Prusami i Austrią, które postanowiły wykorzystać chaos w Polsce do realizacji swoich interesów terytorialnych.

Przyczyny rozbioru:

- Kryzys polityczny i gospodarczy Rzeczypospolitej: Rozdrobnienie władzy magnaterii oraz anarchiczny system liberum veto sprawiały, że Sejm nie był w stanie podejmować skutecznych decyzji.
- Interwencje sąsiednich państw: Rosja ingerowała w sprawy wewnętrzne Polski pod pretekstem ochrony praw dysydentów religijnych. Prusy i Austria, obawiając się wzrostu rosyjskich wpływów, włączyły się w negocjacje rozbiorowe.
- Wojna rosyjsko-turecka (1768–1774): Konflikt ten odwrócił uwagę Turcji od Rzeczypospolitej, co pozwoliło Rosji skoncentrować się na polskich sprawach.

Przebieg rozbioru:

Traktaty rozbiorowe podpisano w Petersburgu 5 sierpnia 1772 roku, a terytoria Rzeczypospolitej zostały podzielone między trzy mocarstwa:

- Rosja zajęła wschodnie ziemie Rzeczypospolitej, w tym znaczną część Inflant i Białorusi.
- Prusy uzyskały Pomorze Gdańskie (bez Gdańska) oraz Warmię, co wzmocniło połączenie Prus Wschodnich z Brandenburgią.

- Austria zagarnęła południowe tereny Rzeczypospolitej, w tym część Małopolski i Ruś Halicką.

Konsekwencje I rozbioru Polski

Rozbiór oznaczał utratę około 30% terytorium oraz jednej trzeciej ludności Rzeczypospolitej. Co więcej, rozbiór ujawnił niezdolność państwa do samodzielnej obrony i reform, co w kolejnych latach doprowadziło do dalszego osłabienia Rzeczypospolitej.

Konstytucja 3 Maja 1791 r.

Konstytucja 3 Maja była odpowiedzią na konieczność przeprowadzenia gruntownych reform ustrojowych w celu ratowania państwa przed dalszym rozpadem. Była to pierwsza konstytucja w Europie i druga na świecie po konstytucji amerykańskiej z 1787 roku.

Przygotowania do uchwalenia Konstytucji

Prace nad ustawą zasadniczą rozpoczęły się podczas obrad Sejmu Wielkiego (1788–1792). Inspiracją dla twórców Konstytucji były idee oświecenia oraz doświadczenia innych państw, takich jak Stany Zjednoczone i Francja. Głównymi autorami dokumentu byli król Stanisław August Poniatowski, Ignacy Potocki i Hugo Kołłątaj.

Postanowienia Konstytucji

Trójpodział władzy:

- Władza ustawodawcza należała do dwuizbowego Sejmu.
- Władza wykonawcza spoczywała w rękach Straży Praw, złożonej z króla i pięciu ministrów.
- Władza sądownicza była niezależna od pozostałych.

Zniesienie liberum veto:

Konstytucja wprowadzała zasady większości głosów w Sejmie, co eliminowało możliwość paraliżu legislacyjnego.

Reformy społeczne:

- Chłopi zostali objęci opieką państwa, co otwierało drogę do zniesienia pańszczyzny.
- Mieszczanie uzyskali prawo nabywania ziemi oraz możliwość pełnienia urzędów państwowych.

Zmiany ustrojowe:

Polska stała się monarchią konstytucyjną z dziedzicznym tronem. Zniesiono wolne elekcje, aby zapobiec chaosowi politycznemu.

Znaczenie Konstytucji

Konstytucja 3 Maja była aktem niezwykle postępowym, który stał się inspiracją dla innych narodów walczących o modernizację i niepodległość. Mimo że jej postanowienia zostały obalone przez interwencję Rosji i konfederację targowicką (1792), pamięć o Konstytucji stała się symbolem walki o wolność i suwerenność.

Upadek reform

Działania reformatorskie przerwała wojna w obronie Konstytucji, która zakończyła się klęską Rzeczypospolitej. Drugi rozbiór Polski (1793) i abdykacja Stanisława Augusta Poniatowskiego w 1795 roku przypieczętowały upadek państwa.

Konfederacja Targowicka – zdrada narodowa

Po uchwaleniu Konstytucji 3 Maja w 1791 roku w Polsce zaszły zmiany mające na celu odbudowę państwa i wzmocnienie jego suwerenności. Reformy wywołały sprzeciw części magnaterii, obawiającej się utraty swoich przywilejów. W maju 1792 roku grupa konserwatywnych magnatów, m.in. Szczęsny Potocki, Franciszek Ksawery Branicki i Seweryn Rzewuski, zawiązała Konfederację Targowicką w miejscowości Targowica (dziś na Ukrainie). Jej celem było przywrócenie dawnego ustroju opartego na „złotej wolności szlacheckiej”, co w praktyce oznaczało anarchię i osłabienie władzy centralnej.

Konfederaci, pod pretekstem obrony zagrożonej wolności i religii, zwrócili się o pomoc do carycy Katarzyny II, która dostrzegła w tym okazję do interwencji zbrojnej i dalszego podporządkowania Polski. 18 maja 1792 roku wojska rosyjskie wkroczyły na teren Rzeczypospolitej. Chociaż polskie oddziały, dowodzone m.in. przez księcia Józefa Poniatowskiego i Tadeusza Kościuszkę, stawiały zacięty opór (np. w bitwie pod Zieleńcami), wojna zakończyła się klęską. Król Stanisław August Poniatowski przystąpił do konfederacji, co było aktem zdrady wobec reformatorów.

Targowica do dziś jest symbolem zdrady narodowej, ponieważ magnaci dla własnych korzyści doprowadzili do utraty suwerenności państwa.

II Rozbiór Polski

Po przejściu władzy przez konfederatów Targowickich i klęsce w wojnie z Rosją, Polska została zmuszona do kolejnych ustępstw terytorialnych. 23 stycznia 1793 roku Rosja i Prusy podpisały traktat podziałowy, w wyniku którego Rzeczpospolita straciła kolejne obszary:

- Rosja zajęła wschodnie ziemie Rzeczypospolitej, m.in. Mińsk, Żytomierz i Kijów.
- Prusy przejęły Wielkopolskę, Gdańsk i Toruń, zapewniając sobie dostęp do Bałtyku.

Rozbiór został formalnie zatwierdzony przez sejm w Grodnie, który działał pod presją wojsk zaborczych. Był to akt przymusu, który w praktyce oznaczał dalszy rozpad państwa.

Lekcja 11

Upadek Rzeczy – pospolitej Obojga Narodów – Konfederacja Targowicka, II i III Rozbiór Polski

Lekcja 11 przenosi nas do końcowego etapu istnienia Rzeczypospolitej Obojga Narodów, gdy państwo znajdowało się w kryzysie politycznym, społecznym i militarnym. Przyjrzymy się wydarzeniom, które doprowadziły do ostatecznego upadku polskiej państwowości, analizując kluczowe momenty tego dramatycznego okresu.

Powstanie Kościuszkowskie

24 marca - 4 listopada 1794 r.

W odpowiedzi na dramatyczną sytuację Polski, w marcu 1794 roku wybuchło Powstanie Kościuszkowskie, pierwsze zryw narodowy skierowany przeciwko zaborcom. Na jego czele stanął Tadeusz Kościuszko, bohater wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych. Powstanie rozpoczęło się 24 marca 1794 roku w Krakowie, gdzie Kościuszko ogłosił akt insurekcji i objął dowództwo jako Najwyższy Naczelnik Siły Zbrojnej Narodowej.

Tadeusz Kościuszko

Tadeusz Kościuszko (ur. 4 lutego 1746 w Mereczowscyżynie – zm. 15 października 1817 w Solurze) był jednym z najwybitniejszych polskich dowódców wojskowych, inżynierem wojskowym i bohaterem walk o niepodległość Polski oraz Stanów Zjednoczonych. Wykształcony w Akademii Szlacheckiej Korpusu Kadetów w Warszawie i później w Paryżu, zdobył doświadczenie bojowe podczas wojny o niepodległość USA. Po powrocie do Polski zaangażował się w działania reformatorskie, a następnie stanął na czele powstania przeciwko zaborcom.

Kościuszko był gorącym zwolennikiem równości społecznej, co znalazło wyraz w jego działaniach podczas powstania, kiedy starał się włączyć w walkę nie tylko szlachtę, ale także chłopów i inne niższe warstwy społeczne.

Powstanie Kościuszkowskie

Powstanie Kościuszkowskie było reakcją na dramatyczną sytuację Polski po II rozbiórce w 1793 roku. Rzeczpospolita była już wówczas państwem w dużej mierze pod kontrolą zaborców, szczególnie Rosji. Konfederacja targowicka, która doprowadziła do osłabienia państwa, zyskała wsparcie rosyjskie, co umożliwiło carowej Katarzynie II dalsze ingerowanie w sprawy polskie. W odpowiedzi na upokorzenia i narastające zagrożenie, Polacy postanowili podjąć walkę o odzyskanie niepodległości.

Powstanie rozpoczęło się 24 marca 1794 roku w Krakowie. Tadeusz Kościuszko, na Rynku Głównym w Krakowie, ogłosił akt powstania i został mianowany Najwyższym Naczelnikiem Siły Zbrojnej Narodowej. Przyrzekł walczyć o niepodległość, a także zapowiedział reformy społeczne, które miały zwiększyć udział chłopów w walkach.

Bitwa pod Raławicami

Jednym z pierwszych sukcesów powstania była bitwa pod Raławicami (4 kwietnia 1794 r.), gdzie Kościuszko pokonał wojska rosyjskie dowodzone przez generała Tormasowa. W bitwie wstawili się

kosynierzy – chłopci uzbrojeni w kosy bojowe. To zwycięstwo miało ogromne znaczenie symboliczne, pokazując, że wspólny wysiłek Polaków, niezależnie od pochodzenia społecznego, może przynieść sukces.

Uniwersał Połaniecki

7 maja 1794 roku Kościuszko wydał Uniwersał Połaniecki, dokument mający na celu poprawę sytuacji chłopów. Dekret gwarantował m.in. zmniejszenie pańszczyzny, ochronę przed bezprawnym usuwaniem z ziemi oraz prawo do wolności osobistej dla tych, którzy zaangażowali się w walkę. Choć reformy te były ograniczone i napotykały sprzeciw ze strony szlachty, miały zachęcić chłopów do udziału w powstaniu.

Powstanie szybko rozprzestrzeniło się na inne regiony Rzeczypospolitej, w tym Warszawę i Wilno, gdzie dochodziło do walk z siłami rosyjskimi i pruskimi. Jednak powstańcy stanęli przed ogromnymi wyzwaniami, w tym brakiem regularnego wojska, problemami logistycznymi i przewagą liczebną oraz technologiczną przeciwnika.

Ważniejsze starcia:

- Obrona Warszawy (1794) – pod dowództwem Kościuszki powstańcy skutecznie bronili stolicy przed wojskami rosyjskimi i pruskimi.
- Bitwa pod Maciejowicami (10 października 1794 r.) – kluczowa porażka powstania, w której Kościuszko został ranny i wzięty do rosyjskiej niewoli.

Upadek powstania

Po klęsce pod Maciejowicami powstanie straciło przywódcę i zaczęło się rozpadać. 4 listopada 1794 roku wojska rosyjskie dokonały brutalnego szturmu na Pragę, co przypieczętowało upadek powstania. Walki zakończyły się w listopadzie 1794 roku, a rok później, w 1795, zaborcy przeprowadzili III rozbiór, który wymazał Polskę z mapy Europy na 123 lata.

Powstanie Kościuszkowskie, choć było aktem heroizmu i patriotyzmu, zakończyło się klęską, która przyspieszyła ostateczny upadek Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Po stłumieniu insurekcji, w 1795 roku, monarchowie Rosji, Prus i Austrii przystąpili do trzeciego rozbioru Polski, całkowicie likwidując jej państwowość.

Po klęsce powstania zaborcy zastosowali surowe represje wobec jego uczestników. Wielu powstańców zostało straconych, a tysiące zesłano na Syberię, gdzie byli poddawani ciężkiej pracy. Zsyłki te, będące jedną z form karania polskich patriotów, wpłynęły na los wielu rodzin i pozostawiły głęboką traumę w polskim społeczeństwie.

W wyniku tych wydarzeń król Stanisław August Poniatowski, nie widząc możliwości dalszego sprawowania władzy, abdykował 25 listopada 1795 roku. Tym samym formalnie zakończyło się istnienie I Rzeczypospolitej. Polska na 123 lata zniknęła z mapy Europy, a jej ziemie zostały włączone do trzech potężnych imperiów.

Choć powstanie nie osiągnęło swojego celu, jego dziedzictwo wpłynęło na kształtowanie świadomości narodowej i polskiego patriotyzmu w kolejnych pokoleniach. Tadeusz Kościuszko, główny przywódca powstania, stał się symbolem walki o wolność, równość i niepodległość. Jego postać inspirowała nie tylko Polaków, ale również inne narody walczące o swoje prawa.

Istotnym elementem dziedzictwa powstania był Uniwersał Połaniecki, w którym zapowiedziano reformy społeczne, w tym częściowe uwłaszczenie chłopów. Choć dokument ten nie został w pełni zrealizowany, wywarł wpływ na późniejsze dyskusje dotyczące zmian społecznych w Polsce. Uniwersał zapoczątkował proces, który w dłuższej perspektywie przyczynił się do wzrostu świadomości chłopów jako integralnej części narodu.

Powstanie Kościuszkowskie przypomniało Polakom o potrzebie jedności i solidarności w walce o niepodległość. Choć zakończyło się porażką, jego idea przetrwała, inspirując kolejne zrywy narodowe, takie jak powstania listopadowe i styczniowe, które miały miejsce w XIX wieku. Wspomnienie tego zrywu na zawsze wpisało się w historię Polski jako świadectwo determinacji narodu w walce o swoje prawa.

III Rozbiór Polski

24 października 1795 roku Rosja, Prusy i Austria podpisały traktat o podziale pozostałych ziem Rzeczypospolitej. Granice między zaborcami wyznaczono w taki sposób, że Polska przestała istnieć jako państwo:

- Rosja objęła tereny na wschód od Bugu.
- Prusy włączyły Mazowsze z Warszawą.
- Austria przejęła Małopolskę i Lubelszczyznę.

25 listopada 1795 roku Stanisław August Poniatowski został zmuszony do abdykacji na rzecz carycy Katarzyny II i opuścił Polskę. Spędził ostatnie lata życia w Petersburgu, gdzie zmarł w 1798 roku.

Skutki rozbiorów

Rozbiory Polski przyniosły całkowitą utratę suwerenności i zakończyły istnienie jednego z najstar-

szych państw europejskich. Rzeczpospolita, która przez wieki była unikalnym przykładem monarchii mieszanej z szerokimi swobodami szlacheckimi, przestała funkcjonować jako podmiot polityczny. Państwo zostało podzielone między trzy sąsiednie mocarstwa: Rosję, Prusy i Austrię, które przejęły kontrolę nad jego terytorium.

W praktyce oznaczało to:

- brak centralnej władzy politycznej reprezentującej interesy Polaków,
- likwidację armii i struktur administracyjnych Rzeczypospolitej,
- wprowadzenie obcego prawa, urzędów i języka w miejsce polskich instytucji,
- represje wobec polskich elit, szczególnie tych zaangażowanych w powstania narodowe.

Utrata państwowości zmusiła Polaków do działania w strukturach podziemnych lub na emigracji. Polscy przywódcy polityczni i wojskowi, jak Tadeusz Kościuszko czy książę Adam Jerzy Czartoryski, odegrali później kluczowe role w walkach o odzyskanie niepodległości.

Spoleczne i kulturowe skutki rozbiorów

Rozbiory doprowadziły do głębokich przemian społecznych:

- Szlachta utraciła swoją dominującą pozycję polityczną, a wielu magnatów i ziemian musiało dostosować się do warunków narzuconych przez zaborców.
- Chłopi, choć formalnie podporządkowani zaborczym administracjom, zaczęli stopniowo korzystać z procesów modernizacyjnych, takich jak stopniowe uwalnianie z poddaństwa (np. w zaborze pruskim i austriackim).
- Kultura polska była poddawana silnym procesom rusyfikacji (zabór rosyjski) i germanizacji (zabór pruski). W zaborze austriackim, w Galicji, Polacy mieli więcej swobód, co umożliwiło rozwój polskiej edukacji i kultury.

Mimo to, Polacy starali się zachować swoją tożsamość narodową. Działalność takich instytucji jak Towarzystwo Przyjaciół Nauk czy późniejszy Uniwersytet Jagielloński stała się ostoją narodowej pamięci i kształcenia patriotycznych elit.

Ekonomiczne skutki rozbiorów

Podział ziem Rzeczypospolitej pomiędzy trzech zaborców spowodował zahamowanie rozwoju gospodarczego. Wprowadzenie różnych systemów monetarnych, prawnych i celnych utrudniło handel między zaborami. Prusy wykorzystały ziemie polskie jako źródło surowców, a Rosja traktowała polskie tereny wschodnie jako zaplecze gospodarcze dla swojego imperium.

W szczególności:

- W zaborze pruskim wprowadzono restrykcyjne przepisy dotyczące ziemi i języka, co zmuszało Polaków do emigracji lub rezygnacji z własności ziemskiej.
- Zabór rosyjski charakteryzował się eksploatacją ziem i represjami ekonomicznymi wobec polskich przedsiębiorców.
- Galicja, najbiedniejszy zaborczy region, stała się synonimem zacofania i nędzy. Jednak autonomiczne prawa przyznane Polakom pod koniec XIX wieku umożliwiły rozwój instytucji kulturowych i gospodarczych.

Tożsamość narodowa i walka o niepodległość

Rozbiory nie zniszczyły polskiego ducha narodowego. Przeciwnie, stały się impulsem do walki o odzyskanie niepodległości. Polacy brali udział w zrywach narodowych, takich jak Powstanie Kościuszkowskie (1794), Listopadowe (1830-1831) czy Styczniowe (1863-1864). Na emigracji tworzyli struktury polityczne, które odegrały kluczową rolę w podtrzymywaniu idei wolnej Polski.

Polska kultura przetrwała dzięki wybitnym postaciom, takim jak:

- Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki i Fryderyk Chopin, którzy swoją twórczością wzmacniali patriotyzm i przypominali o wielkości przeszłości.
- Działalność emigracyjna (np. w Paryżu i Londynie) była motorem intelektualnym i politycznym polskiego odrodzenia.

Znaczenie rozbiorów w historii Europy

Rozbiory Polski były wynikiem nie tylko wewnętrznego osłabienia państwa, ale również zmieniającej się równowagi sił w Europie. Stały się ostrzeżeniem dla innych narodów, pokazując, jak łatwo silne mocarstwa mogą wykorzystać wewnętrzne kryzysy do narzucenia swojej woli słabszym państwom.

Polska zniknęła z mapy Europy, ale jej duch przetrwał dzięki determinacji narodu, który przez ponad sto lat walczył o wolność i suwerenność. Rozbiory są do dziś ważną lekcją historyczną, przypominającą o konieczności solidarności narodowej i silnych struktur państwowych.

Napoleon Bonaparte - pierwsza szansa Polaków na odzyskanie niepodległości

Kampania napoleońska miała kluczowy wpływ na sytuację Polski w pierwszej połowie XIX wieku, choć nie przywróciła jej niepodległości, to znacząco wpłynęła na kształtowanie się polskich aspiracji narodowych oraz politycznych.

W wyniku rozbiorów Polska została podzielona pomiędzy Rosję, Prusy i Austrię. Napoleon Bonaparte, prowadząc wojny napoleońskie, stał się dla Polaków nadzieją na odzyskanie niepodległości. W 1807 roku po zwycięstwie nad Prusami, Napoleon utworzył Księstwo Warszawskie, które stało się państwem zależnym od Francji, a Polacy postrzegali je jako krok w stronę pełnej niezależności.

Księstwo Warszawskie

Księstwo Warszawskie zostało utworzone na mocy traktatu w Tylży (1807), który zakończył wojny napoleońskie z Prusami. Choć Księstwo było formalnie niezależnym państwem, Napoleon pozostawił w nim silny wpływ francuski. Książę Konstanty, brat cara Aleksandra I, był jednym z głównych przedstawicieli Rosji w Księstwie, a wiele kluczowych decyzji zależało od Napoleona. Jednak Księstwo Warszawskie miało swoją armię, administrację oraz reformy, które miały na celu modernizację kraju, takie jak reforma prawa cywilnego (Kodeks Napoleona) i reforma edukacji. Wojny napoleońskie stały się także polem do próby odbudowy Polski. Polacy, walcząc u boku Napoleona, mieli nadzieję, że po jego zwycięstwach ich kraj odzyska pełną niepodległość. Napoleon, mimo że traktował Polaków jako sojuszników, nie miał zamiaru przywrócić Polski w pełni suwerennym państwem. Jego polityka w sprawie Polski była raczej pragmatyczna i podporządkowana dążeniom do stworzenia silnej Francji. Wielu Polaków, w tym Jan Henryk Dąbrowski, wzięło udział w kampaniach napoleońskich, walcząc w armii francuskiej.

Związki z Napoleonem i Armia Polską

Polska armia, choć początkowo mała, była jednym z głównych elementów Księstwa Warszawskiego. Najważniejsze bitwy, w których brali udział Pola-

Lekcja 12

Sto dwadzieścia trzy lata pod zaborami.

Okres rozbiorów Polski to 123 lata tragicznej historii, kiedy naród polski utracił swoją niepodległość. Ziemie Rzeczypospolitej zostały podzielone między Rosję, Prusy i Austrię, a Polacy doświadczali ucisku, germanizacji, rasyfikacji oraz represji. Pomimo tego nieustannie podejmowano próby odzyskania wolności, czego wyrazem były powstania narodowe oraz działalność artystów, którzy stali się duchowymi przywódcami narodu.

cy, to m.in. bitwa pod Lipskiem (1813), tzw. bitwa narodów, gdzie Polacy walczyli u boku Napoleona przeciwko koalicji antyfrancuskiej, ale ich wysiłki zakończyły się klęską. Po klęsce Napoleona w 1815 roku, Polacy znaleźli się w sytuacji trudnej. Księstwo Warszawskie zostało zlikwidowane, a część jego terytorium weszła w skład Królestwa Polskiego, które formalnie było częścią Imperium Rosyjskiego.

Pomimo końca Księstwa Warszawskiego, idee napoleońskie, takie jak reforma i modernizacja, nie zniknęły z Polski. Po upadku Napoleona Polacy wciąż podejmowali próby odzyskania niepodległości, co miało swój wyraz w późniejszych powstaniach: listopadowym (1830-1831) i styczniowym (1863-1864). Nawiązywanie do napoleońskich tradycji w dalszym ciągu inspirowało polski ruch niepodległościowy.

Powstanie Listopadowe – 1830-1831

Powstanie listopadowe było próbą odzyskania niepodległości przez Polaków po trzecim rozbiore Polski w 1795 roku i powstaniu Królestwa Polskiego (tzw. Kongresówki) w 1815 roku. Królestwo Polskie formalnie było połączone z Rosją unią personalną, a carem Rosji był jednocześnie królem Polski. Polacy jednak szybko zauważyli, że obietnice cara Aleksandra I o autonomii były łamane, a jego następcą, Mikołaj I, wprowadził coraz bardziej represyjne rządy.

W listopadzie 1830 roku narastały napięcia spowodowane ograniczeniem swobód, tłumieniem ruchów wolnościowych oraz obawą, że car włączy polskie wojska w swoje plany tłumienia rewolucji w Europie. 29 listopada 1830 roku w Warszawie grupa młodych oficerów pod wodzą podporucznika Piotra Wysockiego rozpoczęła powstanie, atakując Belweder – siedzibę namiestnika Królestwa Polskiego, księcia Konstantego. Wydarzenie to przeszło do historii jako „noc listopadowa”.

Przebieg powstania

Powstanie szybko rozprzestrzeniło się na cały kraj. 5 grudnia 1830 roku generał Józef Chłopicki ogłosił się dyktatorem powstania. Jednak jego polityka zmierzała do negocjacji z carem, co wywołało niezadowolenie wśród radykalnych powstańców.

24 lutego 1831 roku Rosjanie rozpoczęli ofensywę przeciwko Polakom, co rozpoczęło szereg bitew. Do najważniejszych należą:

- Bitwa pod Stoczkim (14 lutego 1831 roku) – pierwsze zwycięstwo wojsk polskich pod do-

wództwem generała Józefa Dwernickiego.

- Bitwa pod Grochowem (25 lutego 1831 roku) – jedna z największych bitew powstania, w której Polacy, pod wodzą generała Józefa Chłopickiego, powstrzymali Rosjan, choć nie odnieśli decydującego zwycięstwa.
- Bitwa pod Ostrołęką (26 maja 1831 roku) – klęska wojsk polskich pod dowództwem generała Jana Skrzyneckiego.
- Obrona Warszawy (6-7 września 1831 roku) – mimo heroicznej obrony miasta, Warszawa została zajęta przez Rosjan.

Kluczową rolę w dowodzeniu polskimi siłami odegrali generałowie: Józef Chłopicki, Jan Skrzynecki, Ignacy Prądzyński oraz Maciej Rybiński. Niestety, ich działania często były niezgodne, co osłabiało skuteczność wojsk polskich.

Wobec przewagi militarnej Rosji, braku międzynarodowego wsparcia i wewnętrznych podziałów wśród powstańców, powstanie upadło. 21 października 1831 roku ostatnie oddziały powstańcze przekroczyły granicę z Prusami i zostały internowane.

Powstanie listopadowe, choć zakończyło się klęską, stało się jednym z najważniejszych symboli polskiego dążenia do wolności. Ukazało odwagę i determinację narodu, a także zainspirowało kolejne pokolenia Polaków do walki o niepodległość. Wielka Emigracja była nie tylko tragicznym następstwem powstania, ale także świadectwem siły polskiego ducha i woli przetrwania mimo przeciwności.

Wielka Emigracja

Po upadku powstania tysiące Polaków – oficerów, żołnierzy, polityków i intelektualistów – zmuszonych było do opuszczenia ojczyzny. Wyemigrowali głównie do Francji, Belgii, Wielkiej Brytanii i Szwajcarii. Ten ruch emigracyjny przeszedł do historii jako Wielka Emigracja.

Wielu emigrantów odegrało znaczącą rolę w kształtowaniu polskiej kultury i polityki narodowej. Do najważniejszych postaci należeli:

- **Adam Mickiewicz**, który tworzył dzieła inspirujące Polaków do walki o wolność.
- **Juliusz Słowacki** i **Zygmunt Krasiński**, którzy kontynuowali tradycje literackie w duchu romantyzmu.
- **Joachim Lelewel**, historyk i ideolog ruchów niepodległościowych.
- **Książę Adam Jerzy Czartoryski**, założyciel Hotelu Lambert – organizacji politycznej wspierającej sprawę polską na arenie międzynarodowej.

Wielka Emigracja stała się symbolem walki Polaków o niepodległość i ocalenia tożsamości narodowej. Wspieranie ruchów rewolucyjnych oraz praca polityczna i kulturalna polskiej emigracji miały wpływ na kolejne pokolenia i przyczyniły się do odzyskania niepodległości w 1918 roku.

Powstanie Styczniowe – 1863-1864

Powstanie styczniowe wybuchło jako reakcja na represyjną politykę Rosji wobec Polaków w zaborze rosyjskim po upadku powstania listopadowego. Polacy, pozbawieni autonomii i poddani rusyfikacji, byli szczególnie oburzeni planami wcielenia młodych mężczyzn do rosyjskiej armii, znanymi jako branka. Przygotowania do powstania trwały już od 1861 roku, gdy powstały tajne organizacje patriotyczne, w tym Komitet Centralny Narodowy, który później przekształcił się w Tymczasowy Rząd Narodowy. Rząd dążył do wywołania zrywu przeciwko rosyjskiemu zaborcy.

Wybuch i przebieg powstania

Powstanie rozpoczęło się 22 stycznia 1863 roku, gdy Tymczasowy Rząd Narodowy ogłosił manifest wzywający Polaków, Litwinów i Białorusinów do walki o niepodległość i uwłaszczenie chłopów. Zryw objął ziemie Królestwa Polskiego oraz Litwę, Białoruś i Ukrainę, zyskując poparcie różnych warstw społecznych, choć wsparcie chłopów było ograniczone z powodu ich wcześniejszej nieufności wobec szlachty.

Powstanie miało charakter wojny partyzanckiej, z setkami małych oddziałów atakujących rosyjskie garnizony i transporty. Brak jednolitego dowództwa oraz przewagi militarnej Rosji utrudniały koordynację działań. Do najważniejszych wydarzeń należą:

- **Bitwa pod Miechowem** (17 lutego 1863 roku) – zakończona klęską powstańców, ukazała ich słabość wobec dobrze zorganizowanej armii rosyjskiej.
- **Bitwa pod Grochowiskami** (18 marca 1863 roku) – jedno z nielicznych zwycięstw, dowodzone przez generała Mariana Langiewicza.
- **Obrońca Sosnowca** (5 lutego 1863 roku) – przykład walki o ważny punkt strategiczny w Zagłębiu Dąbrowskim.
- **Represje po bitwie pod Opatowem** (21 lutego 1864 roku) – koniec większych działań powstańczych w rejonie.

Najważniejsi przywódcy powstania

Powstanie styczniowe było prowadzone przez wielu przywódców, z których najważniejsi to:

- **Marian Langiewicz**, który na krótko ogłosił się dyktatorem powstania, lecz musiał uciekać do Galicji.
- **Romuald Traugutt**, ostatni dyktator powstania, symbol niezłomności i ofiary. Został aresztowany przez Rosjan i stracony na stokach warszawskiej Cytadeli w 1864 roku.
- **Ludwik Mierosławski**, pierwszy dyktator powstania, który nie zyskał powszechnego poparcia.

Upadek powstania i jego konsekwencje

Powstanie zakończyło się wiosną 1864 roku, gdy Rosjanie stłumili większość działań partyzanckich. Straty były ogromne: dziesiątki tysięcy zabitych i rannych, tysiące zesłanych na Syberię, konfiskaty majątków oraz nasilone represje wobec Polaków. Car Aleksander II podjął kroki mające na celu dalszą rusyfikację ziem polskich – likwidowano klasztory, zamykano szkoły i ograniczono używanie języka polskiego.

Powstanie styczniowe, choć tragiczne w skutkach, było kolejnym wyrazem niezłomnej walki Polaków o wolność. Przeszło do historii jako symbol patriotyzmu i poświęcenia, a jego bohaterowie, tacy jak Romuald Traugutt, na zawsze zapisali się w pamięci narodowej. Mimo klęski, powstanie przyczyniło się do umocnienia tożsamości narodowej i inspirowało kolejne pokolenia do pracy i walki o niepodległość. Ruch pozytywistyczny, który narodził się po powstaniu, odegrał kluczową rolę w odbudowie ducha narodowego, przygotowując grunt pod odrodzenie Polski w 1918 roku.

Polityka zaborców

- germanizacja i rusyfikacja

Władze pruskie i rosyjskie dążyły do wykorzenienia polskiej tożsamości narodowej. Wprowadzono zakaz używania języka polskiego w szkołach i urzędach, a właściciele ziemskich zmuszano do rezygnacji z polskich tradycji.

Symbole oporu

Strajk dzieci we Wrześni (1901): Protest dzieci przeciw nauczaniu religii w języku niemieckim.

Wóz Drzymały: Michał Drzymała, odmawiając budowy domu, mieszkał w wozie cyrkowym, omijając pruskie przepisy.

Podsumowanie

123 lata rozbiorów były okresem prób i cierpienia, ale także odważnych zrywów niepodległościowych i niezłomnej walki o zachowanie tożsamości narodowej. Polacy, pomimo represji i utraty niepodległości, nigdy nie porzucili marzeń o wolności. Zrywy takie jak powstania narodowe, działalność emigracji czy walka z germanizacją i rusyfikacją przyczyniły się do zachowania ducha narodu, który odzyskał niepodległość w 1918 roku.

I wojna światowa (1914–1918)

Rozpoczęta 1 sierpnia 1914 roku wojna była konfliktem globalnym, w którym uczestniczyły 33 państwa. Starcie państw centralnych (Niemcy, Austro-Węgry) z Ententą (Wielka Brytania, Francja, Rosja) wpłynęło na sytuację Polaków, żyjących pod zaborami.

Polacy walczyli po obu stronach konfliktu, służąc w armiach zaborców. Ich los zależał od wyniku wojny – porażka wszystkich trzech zaborców była kluczowa dla odzyskania niepodległości.

Józef Piłsudski był jedną z kluczowych postaci w walce o niepodległość Polski na początku XX wieku. Jego działalność polityczna i wojskowa była głęboko związana z ruchem socjalistycznym, który Piłsudski postrzegał jako narzędzie walki o suwerenność kraju. Od lat młodości angażował się w działalność konspiracyjną, co doprowadziło do licznych konfliktów z zaborcami, szczególnie z Rosją.

Podczas I wojny światowej Piłsudski stał na czele Legionów Polskich, które walczyły po stronie Austro-Węgrów. Początkowo jego celem było wykorzystanie konfliktu światowego do odbudowy Polski, jednak gdy zrozumiał, że Niemcy i Austro-Węgry nie są zainteresowane utworzeniem suwerennego państwa polskiego, postanowił zerwać współpracę z państwami centralnymi. Warto zapamiętać, że Legiony Polskie były pierwszą polską formacją wojskową w XX wieku.

W 1917 roku Piłsudski odmówił złożenia przysięgi na wierność cesarzowi Niemiec i cesarzowi Austrii (tzw. kryzys przysięgowy). W konsekwencji został aresztowany przez Niemców i osadzony w twierdzy w Magdeburgu. Jego zdecydowana postawa przyciągnęła uwagę Polaków i wzmocniła jego pozycję jako lidera ruchu niepodległościowego. Aresztowanie Piłsudskiego wywołało również sprzeciw w społeczeństwie polskim, co dodatkowo wpłynęło na jego autorytet.

Jego uwolnienie w listopadzie 1918 roku zbiegło się z końcem wojny i stworzeniem warunków do odzyskania niepodległości. Piłsudski, wracając do Polski, został uznany za przywódcę odradzającego się państwa, co pozwoliło mu odegrać kluczową rolę w budowaniu II Rzeczypospolitej

Lekcja 13

Historia II Rzeczypospolitej – od I wojny światowej do 1939 roku.

Historia II Rzeczypospolitej jest jednym z najważniejszych okresów w dziejach Polski. To czas pelen nadziei, wyzwań i dramatycznych wydarzeń, które ukształtowały odrodzone po 123 latach niewoli państwo. Powstanie II RP było wynikiem złożonego splotu wydarzeń politycznych, wojskowych i społecznych, które miały miejsce zarówno na ziemiach polskich, jak i na arenie międzynarodowej.

W tej części skupimy się na kluczowych momentach tego okresu, omawiając wydarzenia i postacie, które odegrały decydującą rolę w odrodzeniu i kształtowaniu II Rzeczypospolitej.

Bohaterowie polskiej niepodległości

Kluczową rolę w tych wydarzeniach odegrały wybitne postacie, takie jak Józef Piłsudski, Roman Dmowski, Ignacy Daszyński i Ignacy Jan Paderewski. Ich działania na polu politycznym, wojskowym i dyplomatycznym przyczyniły się do powstania niepodległej Polski i ukształtowania jej charakteru w latach międzywojennych.

Józef Piłsudski (1867-1935) to jedna z najważniejszych postaci w historii Polski. Był działaczem socjalistycznym i niepodległościowym, założycielem Polskiej Organizacji Wojskowej (POW), a także przywódcą Legionów Polskich. Piłsudski konsekwentnie dążył do odbudowy niepodległego państwa polskiego, widząc tę szansę w rozpadzie mocarstw zaborczych. W czasie I wojny światowej odmówił złożenia przysięgi na wierność Niemcom, co przyniosło mu nie tylko internowanie w twierdzy w Magdeburgu w 1917 roku, ale również uznanie wśród rodaków za człowieka niezłomnego. Po powrocie do Polski w listopadzie 1918 roku objął funkcję Tymczasowego Naczelnika Państwa, stając się kluczowym architektem odrodzonej II Rzeczypospolitej.

Roman Dmowski (1864-1939) to lider Narodowej Demokracji, polityk i dyplomata, który odegrał fundamentalną rolę w działaniach dyplomatycznych na rzecz Polski. W czasie I wojny światowej przewodził Komitetowi Narodowemu Polskiemu w Paryżu, uznawanemu przez państwa Ententy za oficjalną reprezentację polskich interesów. Jego wizja Polski jako państwa narodowego koncentrowała się na walce o granice odrodzonej Polski i przeciwdziałaniu germanizacji oraz rusyfikacji. Dmowski był także współautorem sukcesu konferencji wersalskiej, podczas której udało się uzyskać uznanie dla niepodległości Polski i korzystne granice.

Ignacy Jan Paderewski (1860-1941) to wybitny pianista, kompozytor, działacz niepodległościowy i polityk. Jego aktywność polityczna, szczególnie w Stanach Zjednoczonych, miała kluczowe znaczenie dla sprawy polskiej. Dzięki jego staraniom prezydent Woodrow Wilson uwzględnił niepodległość Polski jako jeden z punktów swojego programu pokojowego. Po odzyskaniu niepodległości Paderewski objął funkcję premiera i ministra spraw zagranicznych w 1919 roku, przyczyniając się do umocnienia pozycji Polski na arenie międzynarodowej.

Ignacy Daszyński (1866-1936) to wybitny polityk socjalistyczny, współtwórca Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej w listopadzie 1918 roku. Był zwolennikiem równości społecznej i nadania praw wyborczych wszystkim obywatelom, w tym kobietom. Jego działania w pierwszych dniach niepodległości miały na celu zjednoczenie społeczeństwa i zapewnienie stabilności nowo powstałemu państwu. Jako poseł i marszałek Sejmu odegrał istotną rolę w tworzeniu demokratycznych fundamentów II RP, jednocześnie promując reformy społeczne i walkę o prawa pracownicze.

11 listopada 1918 roku - Odzyskanie przez Polskę Niepodległości

Tego dnia oficjalnie zakończyła się I wojna światowa na mocy podpisanego zawieszenia broni między państwami Ententy a Niemcami w Compiègne. W Polsce ten dzień stał się momentem przełomowym – odzyskaniem niepodległości po 123 latach zaborów. W praktyce Polacy musieli jeszcze zmierzyć się z wieloma wyzwaniem, takimi jak odbudowa struktur państwowych, unifikacja trzech zaborów oraz walka o granice, ale symbolicznie 11 listopada 1918 roku uznaje się za początek odrodzenia Rzeczypospolitej.

Przejęcie władzy przez Józefa Piłsudskiego

Rada Regencyjna, powołana przez Niemców w czasie wojny jako tymczasowy organ władzy, 11 listopada 1918 roku symbolicznie przekazała Józefowi Piłsudskiemu naczelne dowództwo nad wojskiem polskim. Następnie, 14 listopada, Rada rozwiązała się, przekazując Piłsudskiemu pełnię władzy państwowej. Piłsudski, jako Tymczasowy Naczelnik Państwa, rozpoczął proces tworzenia instytucji odradzającej się Polski, co obejmowało m.in. powołanie rządu oraz zainicjowanie działań dyplomatycznych. Jego rola jako lidera była powszechnie uznawana i umocniła się jeszcze bardziej, gdy 19 marca 1920 roku został mianowany pierwszym Marszałkiem Polski.

28 listopada 1918 roku Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki Polskiej, w którym Piłsudski odgrywał kluczową rolę, wydał dekret nadający kobietom pełne prawa wyborcze. Polska stała się jednym z pierwszych krajów w Europie, który przyznał

kobietom prawo do głosowania i kandydowania w wyborach. Było to znaczące osiągnięcie, wynikające z uznania wkładu kobiet w walkę o niepodległość oraz ich zaangażowania w życie społeczne i polityczne. Już w styczniu 1919 roku kobiety mogły skorzystać z tych praw w wyborach do Sejmu Ustawodawczego.

Kształtowanie się nowych granic II Rzeczypospolitej

Odzyskanie niepodległości nie oznaczało końca walk. Proces ustalania granic trwał do 1923 roku i obejmował:

- **Wojnę polsko-ukraińską (1918–1919)** – konflikt o Galicję Wschodnią.
- **Powstania śląskie (1919, 1920, 1921)** – walki o Górny Śląsk zakończone korzystnym plebiscytem.
- **Wojnę polsko-bolszewicką (1919–1921)** – zakończoną pokojem w Rydze, który ustalił wschodnią granicę Polski.
- **Włączenie Wileńszczyzny (1920)** – zajęcie Wilna przez generała Lucjana Żeligowskiego.

Wojna polsko-bolszewicka (1919–1921)

Wojna polsko-bolszewicka była starciem dwóch wizji politycznych i ideologicznych: niepodległej Polski odradzającej się po ponad stu latach zaborów oraz bolszewickiej Rosji, która dążyła do rozszerzenia rewolucji proletariackiej na całą Europę. Bolszewicy postrzegali Polskę jako przeszkodę na drodze do ekspansji ideologii komunistycznej na Zachód, w szczególności do Niemiec, gdzie spodziewano się wybuchu rewolucji robotniczej. Z kolei Polska, kierowana przez Józefa Piłsudskiego, chciała odbudować granice Rzeczypospolitej sprzed rozbiorów, odwołując się do idei federalcyjnej, zakładającej współpracę z narodami Litwy, Ukrainy i Białorusi.

Dodatkowym czynnikiem była sytuacja międzynarodowa. Traktat wersalski nie regulował wschodnich granic Polski, pozostawiając ten problem do rozstrzygnięcia w toku konfliktu zbrojnego. Obie strony dążyły do wykorzystania osłabienia przeciwnika – Polska, odbudowująca swój kraj po zaborach, i Rosja, zmagająca się z wyniszczającą wojną domową.

Przebieg wojny

Wojna rozpoczęła się w 1919 roku od drobnych starć na terenach dzisiejszej Białorusi i Ukrainy. Polacy, wykorzystując trudną sytuację Rosji, szybko przeszli do ofensywy. Jednym z pierwszych sukcesów było zajęcie Wilna w kwietniu 1919 roku. Wiosną 1920 roku polskie wojska, wspierane przez Ukraińską Republikę Ludową pod dowództwem Symona Petlury, przeprowadziły ofensywę na Kijów, który udało się zdobyć na początku maja.

Triumf Polaków był jednak krótkotrwały. Bolszewicy, zmobilizowawszy siły, przeszli do konترفensywy. Armia Czerwona, dowodzona przez Michaiła Tuchaczewskiego na północy i Siemiona Budionnego na południu, szybko odzyskała utracone tereny, zmuszając Polaków do odwrotu. Na początku lata 1920 roku bolszewicy osiągnęli linię Wisły, a ich oddziały zbliżyły się do Warszawy. W tym czasie w Moskwie otwarcie mówiono o rychłym triumfie rewolucji w Niemczech.

Bitwa Warszawska i manewr Piłsudskiego znad Wieprza

Najważniejszym momentem wojny była bitwa warszawska, stoczona między 13 a 25 sierpnia 1920 roku. Polacy, zmobilizowani pod dowództwem Józefa Piłsudskiego, przygotowali obronę stolicy. Kluczowym elementem planu była odważna decyzja Piłsudskiego o przeprowadzeniu kontruderzenia znad Wieprza. Plan zakładał pozostawienie części sił do obrony Warszawy, podczas gdy główna armia miała przeprowadzić manewr oskrzydłający na tyły wojsk Tuchaczewskiego.

W decydującym momencie bitwy polskie oddziały przełamały linie bolszewików na południu, zmuszając ich do chaotycznego odwrotu. Manewr Piłsudskiego, uważany za arcydzieło sztuki wojennej, zadecydował o zwycięstwie Polski. Bitwa warszawska, nazywana „Cudem nad Wisłą”, powstrzymała bolszewików przed dalszą ekspansją na Zachód.

Najważniejsze postacie

- **Józef Piłsudski** – głównodowodzący polską armią, autor planu kontruderzenia znad Wieprza.
- **Michaił Tuchaczewski** – dowódca bolszewickich sił na północy, odpowiedzialny za ofensywę na Warszawę.
- **Siemon Budionny** – dowódca Armii Konnej, prowadzący działania na południu.
- **Józef Haller** – dowódca frontu północnego, kluczowy w obronie Warszawy.
- **Ignacy Jan Paderewski** – reprezentant Polski na arenie międzynarodowej, budujący wsparcie dla sprawy polskiej.

Skutki wojny

Zwycięstwo w wojnie polsko-bolszewickiej miało ogromne znaczenie nie tylko dla Polski, ale i dla całej Europy. Dzięki powstrzymaniu Armii Czerwonej Polska zabezpieczyła swoją niepodległość i ustaliła wschodnią granicę na mocy traktatu ryskiego (1921). Granica ta była kompromisem między polskimi ambicjami terytorialnymi a realiami politycznymi.

Bitwa warszawska miała także olbrzymie znaczenie dla Europy, gdyż powstrzymała ekspansję komunizmu na Zachód. Historycy zgodnie uznają ją za jedną z najważniejszych bitew w dziejach, która zadecydowała o losach kontynentu w XX wieku.

Sytuacja polityczna II Rzeczypospolitej

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku, II Rzeczpospolita stanęła przed trudnym zadaniem stabilizacji politycznej. Kraj był pogrążony w chaosie, zniszczony przez wojny, zmiany granic i wewnętrzne podziały. W ciągu pierwszych kilku lat nie było wyraźnej dominacji jednej siły politycznej, a kraj borykał się z kryzysami wewnętrznymi i zagrożeniami zewnętrznymi. Rząd tworzyły różne ugrupowania, z których żadna nie miała pełnej dominacji.

W latach 20. XX wieku rządy sprawowali kolejni ministrowie, a polityczna scena była pełna rywalizujących frakcji, w tym ugrupowań prawicowych, centrowych i lewicowych. Jednym z najważniejszych wydarzeń tego okresu była reforma konstytucyjna z 1921 roku, która stworzyła system parlamentarno-gabinetowy. W ramach tego systemu władza była rozdzielona pomiędzy prezydenta, parlament i rząd. Pomimo prób stabilizacji, sytuacja polityczna była niestabilna, a brak silnych instytucji i porozumienia między ugrupowaniami prowadził do kryzysów rządowych.

Zabójstwo Prezydenta Gabriela Narutowicza

W 1922 roku, po zakończeniu wyborów prezydenckich, na urząd prezydenta został wybrany Gabriel Narutowicz, wybitny inżynier i działacz polityczny. Jego wybór budził kontrowersje, szczególnie wśród prawicowych środowisk, które sprzeciwiały się jego kandydaturze. Narutowicz był przedstawicielem środowisk lewicowych, co sprawiło, że nie był akceptowany przez część społeczeństwa, zwłaszcza na wschodnich i południowych terenach Polski. W atmosferze napięcia politycznego, tuż po

jego zaprzysiężeniu, 16 grudnia 1922 roku, został zamordowany przez Eligiusza Niewiadomskiego, zamachowca związane z prawicowymi środowiskami. Jego śmierć była symbolicznym momentem kryzysu politycznego w Polsce i wstrząsem dla młodej państwowości, która nie była w stanie zabezpieczyć swoich najważniejszych liderów przed eskalacją nienawiści politycznej.

Przewrót Majowy 1926 roku

Zamach majowy, zwany również przewrotem lub puczem majowym, był zbrojnym zamachem stanu, który miał miejsce w dniach 12-15 maja 1926 roku w Warszawie. W wyniku rosnącego kryzysu politycznego, braku stabilności w rządzie, a także narastającego niezadowolenia społecznego, Józef Piłsudski postanowił przejąć władzę w Polsce, której system polityczny uznawał za nieskuteczny i niezdolny do poradzenia sobie z problemami kraju. Konflikt polityczny pomiędzy rządem a Piłsudskim narastał przez kilka lat, a przejęcie przez Piłsudskiego kontroli nad armią, oraz jego opozycja wobec rządu, którego działalność oceniał jako nieudolną, doprowadziły do eskalacji sytuacji.

Piłsudski, mając już ogromne poparcie w wojsku, postanowił wyjść z opozycji i rozpocząć otwarty bunt przeciwko rządowi prezydenta Stanisława Wojciechowskiego oraz premiera Wincentego Witosa. 12 maja, Piłsudski zbrojnie wkroczył do stolicy, gdzie rozpoczęły się intensywne walki między wojskami lojalnymi wobec rządu a zwolennikami Piłsudskiego. W starciach zginęło około 400 osób, a ponad 900 zostało rannych. Po kilku dniach walk Piłsudski przejął kontrolę nad Warszawą, a rząd Witosa podał się do dymisji.

Dymisja Prezydenta i Rządu

Pod wpływem zamachu, prezydent Stanisław Wojciechowski ustąpił ze stanowiska, co pogłębiło kryzys w kraju. W wyniku tych wydarzeń, tymczasowo władzę przejął Maciej Rataj, który pełnił funkcję przewodniczącego Zgromadzenia Narodowego. Rataj powołał nowy rząd, w którym Piłsudski objął stanowisko ministra spraw wojskowych oraz generalnego inspektora Sił Zbrojnych, uzyskując tym samym ogromną władzę. Choć Piłsudski początkowo nie chciał zostać prezydentem, Zgromadzenie Narodowe zdecydowało się na jego kandydaturę. Piłsudski jednak odmówił objęcia urzędu prezydenta, rekomendując na to stanowisko profesora Ignacego Mościckiego. Mościcki objął urząd prezydenta i pełnił go aż do września 1939 roku, kiedy to wybuch II wojny światowej zmusił go do ucieczki.

Rządy Sanacji

Zamach majowy zapoczątkował okres tzw. "sanacji" – autorytarnego rządu, który zdominował Polskę przez kolejne 13 lat. Sanacja była próbą stabilizacji politycznej, lecz wiązała się z centralizacją władzy. Piłsudski i jego zwolennicy przejęli pełną kontrolę nad wojskowością i administracją, co w praktyce oznaczało, że prezydent i rząd nie mieli już realnej władzy. Choć władza formalnie była przekazywana wybranym prezydentom i rządowi, Piłsudski sprawował ją de facto z tylnego rządu, decydując o najważniejszych sprawach państwowych. Jego polityka miała na celu utrzymanie porządku i stabilności, ale również zdominowanie życia politycznego, eliminując lub marginalizując przeciwników politycznych.

Skutki Przewrotu

Po zamachu majowym w Polsce zaczęły dominować rządy autorytarne, które kontrolowały życie polityczne, ograniczając wpływ opozycji i przejmując kontrolę nad kluczowymi instytucjami. Choć okres sanacji przyniósł stabilizację gospodarczą i polityczną, to także oznaczał ograniczenie demokracji i wolności obywatelskich. Przewrót miał długofalowy wpływ na polską politykę, wprowadzając autorytarny system, który był funkcjonował aż do wybuchu II wojny światowej.

Zamach majowy zakończył pewną epokę w polskim życiu politycznym i otworzył drogę do rządów Piłsudskiego, który przez 13 lat pozostawał jednym z najważniejszych liderów II Rzeczypospolitej. Ostateczne skutki przewrotu zostały jednak widoczne dopiero po 1939 roku, kiedy to II wojna światowa zmusiła Polskę do zmierzenia się z nowymi wyzwaniami i zagrożeniami.

Gospodarka II RP

Dwudziestolecie międzywojenne było dla Polski czasem ogromnych wyzwań, szczególnie w sferze gospodarczej. Po ponad stu latach zaborów kraj odziedziczył trzy różne systemy ekonomiczne, zróżnicowaną infrastrukturę oraz zniszczenia wywołane I wojną światową. Polska musiała stworzyć spójną gospodarkę narodową, zapewnić stabilność finansową oraz podnieść poziom życia swoich obywateli. Kluczowe reformy i inwestycje gospodarcze miały decydujące znaczenie dla wzmocnienia niepodległego państwa.

Reforma walutowa

W 1924 roku minister skarbu Władysław Grabski przeprowadził reformę walutową, która miała na celu stabilizację finansów państwa. Wprowadzono nową walutę – złotego polskiego, który zastąpił dotychczas używane marki polskie. Reforma za-

kończyła okres hiperinflacji, umożliwiła stabilizację cen i przywróciła zaufanie do polskiego systemu finansowego. Był to jeden z najważniejszych kroków w budowie silnej gospodarki II Rzeczypospolitej.

Centralny Okręg Przemysłowy (COP)

Od 1936 roku Polska realizowała jeden z najbardziej ambitnych projektów gospodarczych okresu międzywojennego – budowę Centralnego Okręgu Przemysłowego. Projekt, kierowany przez Eugeniusza Kwiatkowskiego, miał na celu rozwój przemysłu ciężkiego, zwłaszcza w centralnej części kraju. W ramach COP powstały nowe zakłady zbrojeniowe, fabryki oraz infrastruktura, co przyczyniło się do zmniejszenia bezrobocia i wzmocnienia potencjału gospodarczego Polski.

Budowa portu w Gdyni

Z powodu ograniczonego dostępu do Bałtyku po I wojnie światowej Polska zdecydowała się na budowę nowoczesnego portu w Gdyni. Prace trwały w latach 1920–1930. Port umożliwił rozwój handlu międzynarodowego, zwiększył możliwości eksportowe kraju oraz uniezależnił Polskę od portów w Gdańsku, które znajdowały się pod kontrolą Wolnego Miasta. Budowa Gdyni była symbolem sukcesu gospodarczego oraz świadectwem zdolności organizacyjnych młodego państwa.

Odbudowa gospodarcza Polski w dwudziestoleciu międzywojennym była procesem trudnym, ale przyniosła istotne osiągnięcia. Stabilizacja waluty, rozwój przemysłu dzięki Centralnemu Okręgowi Przemysłowemu oraz budowa portu w Gdyni były fundamentami nowoczesnej gospodarki. Te działania nie tylko wzmocniły ekonomiczną niezależność kraju, ale także stanowiły dowód na determinację i zdolność Polaków do odbudowy i modernizacji państwa mimo trudności i ograniczeń.

Wybuch II Wojny Światowej

Wybuch II wojny światowej miał miejsce 1 września 1939 roku, kiedy Niemcy zaatakowały Polskę. Konflikt ten rozpoczął się atakiem liczących 1,5 miliona żołnierzy wojsk niemieckich na Polskę, który miał na celu realizację niemieckiej polityki ekspansjonistycznej, czyli Lebensraum (przestrzeni życiowej). Dla Adolfa Hitlera, Polska była kluczowym celem w jego dążeniu do zdobycia przestrzeni na wschodzie Europy. Niemcy obawiały się również, że Polska może stać się potencjalnym sojusznikiem ZSRR w przypadku wybuchu wojny, dlatego zdecydowano się na atak. Z kolei Układ Ribbentrop-Mołotow z 23 sierpnia 1939 roku, zawarty pomiędzy Niemcami a ZSRR, gwarantował sobie neutralność obu stron, co pozwalało na skoncentrowanie niemieckich sił na jednym froncie.

Początek „Wojny Błyskawicznej”

Niemcy stosowały strategię wojny błyskawicznej, zwaną Blitzkriegiem. Celem było szybkie pokonanie przeciwnika poprzez połączenie potężnych uderzeń lotnictwa, artylerii i sił pancernych. Polska, nieprzygotowana na taki sposób prowadzenia wojny, miała bardzo mało jednostek pancernych, a jej obrona opierała się głównie na piechocie i kawalerii. Niemcy planowali szybkie okrążenie i zniszczenie polskich oddziałów, zanim zdążą one się skonsolidować. Zastosowanie wojny błyskawicznej w praktyce oznaczało nie tylko szybkie ataki na tereny Polski, ale także nieprzerwaną, intensywną presję, która miała na celu rozbicie obrony przed regularnymi działaniami wojsk lądowych.

Radiostacja Gliwicka i Pretekst do Ataku

Tuż przed wybuchem wojny, 31 sierpnia 1939 roku, niemiecka propaganda zorganizowała prowokację w Gliwicach, mającą stanowić pretekst do ataku na Polskę. Niemcy przeprowadzili atak na niemiecką radiostację w Gliwicach, podszywając się pod polskich sabotażystów. Zorganizowane przez SS wydarzenie miało na celu wywołanie wrażenia, że Polska rozpoczęła działania wojenne przeciw Niemcom. Pretekst ten stał się argumentem dla Hitlera, by o godzinie 4:45 rano 1 września 1939 roku rozpocząć atak na Polskę.

Lekcja 14

II Wojna Światowa – wybuch wojny i okupacja sowiecka Polski.

Podczas tej lekcji omówimy, atak Niemiec na Polskę 1 września 1939 roku, przebieg wojny obronnej oraz napaść na Polskę Rosji Radzieckiej 17 września 1939 roku.

Bombardowanie Wielunia

W pierwszych godzinach wojny niemieckie lotnictwo rozpoczęło ataki na polskie miasta. Wieluń, małe miasto w centralnej Polsce, stało się pierwszym celem niemieckich bombowców. Niemiecka Luftwaffe zrzuciła bomby na miasto, które nie miało żadnej obrony przeciwlotniczej. W wyniku bombardowania zginęło około 1200 cywilów, a miasto zostało niemal całkowicie zniszczone. To brutalne bombardowanie miało na celu zastraszenie ludności cywilnej i złamanie morale obrońców.

Obrona Westerplatte

Równocześnie z atakami powietrznymi rozpoczęła się niemiecka ofensywa lądowa. Jednym z najbardziej ikonicznych momentów pierwszych dni wojny była obrona Westerplatte – polskiego garnizonu na półwyspie Westerplatte w Gdańsku. Zaledwie 200 polskich żołnierzy, dowodzonych przez majora Henryka Sucharskiego, stawiało opór niemieckim wojskom, które liczyły kilkakrotnie więcej żołnierzy. Mimo że obrona Westerplatte trwała 7 dni i była symbolem heroizmu, niezłomności polskich żołnierzy w obliczu przeważających sił nieprzyjaciela.

Obrona Poczty Polskiej w Gdańsku

Po ataku na Westerplatte jednym z kolejnych symboli polskiego oporu stała się obrona Poczty Polskiej w Gdańsku. 1 września 1939 roku około 50 pracowników Poczty Polskiej i polskich żołnierzy stawiało opór niemieckim żołnierzom, którzy chcieli przejąć gdańską placówkę. Walka trwała przez kilka godzin, mimo że nie mieli oni żadnych szans na obronę przed przeważającymi siłami niemieckimi. Zginęli wszyscy obrońcy poczty, a to wydarzenie stało się kolejnym symbolem polskiego oporu w wojnie.

Obrona Warszawy 1939

Obrona Warszawy, która miała miejsce od 8 do 27 września 1939 roku, była jednym z najważniejszych momentów kampanii wrześniowej i symbolem heroizmu polskich żołnierzy oraz cywilów. Po bombardowaniu miasta przez Luftwaffe 1 września, wojska niemieckie przystąpiły do ofensywy na miasto. Jednak Polacy bronili się zaciekle. Obroną do-

wodził prezydent miasta, Stefan Starzyński, który pełnił tę funkcję od 1934 roku, miał ogromny wpływ na organizację obrony miasta, zwłaszcza w pierwszych dniach wojny. Starzyński pozostawał w stolicy do ostatnich dni obrony, prowadząc zarówno administracyjne, jak i militarne działania. Współpracował z dowództwem wojskowym, zapewniając miastu zaopatrzenie, organizując ewakuację ludności cywilnej w miarę możliwości oraz mobilizując warszawiaków do walki. Jego przemówienia radiowe były bardzo ważne, ponieważ dodawały otuchy mieszkańcom, a także mobilizowały ich do dalszej obrony.

Polacy walczyli w trudnych warunkach, zmniejszając liczebność swoich oddziałów wskutek ciągłych ataków powietrznych i artyleryjskich. Miasto było bombardowane zarówno przez Luftwaffe, jak i przez artylerię, co prowadziło do licznych zniszczeń.

27 września, po 18 dniach heroicznej obrony, dowództwo polskie, w obliczu braku amunicji i zaopatrzenia, zdecydowało się na kapitulację. Zniszczenia były ogromne – około 30% miasta zostało zniszczone, w tym wiele zabytków i budynków użyteczności publicznej. Mimo porażki obrońcy Warszawy zostali uznani za bohaterów narodowych, a ich walka w obronie stolicy stała się symbolem niezłomności i determinacji.

Po upadku miasta prezydent Stefan Starzyński trafił do niewoli niemieckiej, prawdopodobnie został rozstrzelany przez Gestapo pomiędzy 21 a 23 grudnia 1939 roku w Warszawie lub jej okolicach. Jego postawa stała się symbolem patriotyzmu i niezłomnej woli walki w obronie stolicy, a także całej Polski.

Bitwa nad Bzurą

Bitwa nad Bzurą (9–22 września 1939) była jednym z największych starć w trakcie kampanii wrześniowej i miała kluczowe znaczenie w walce z niemiecką inwazją. Wojsko Polskie pod dowództwem generała Tadeusza Kutrzeby chciało zniszczyć niemieckie oddziały w rejonie Bzury i odwrócić uwagę od obleganej Warszawy.

Polska Armia „Poznań” i „Pomorze” przekroczyła rzekę Bzurę, zaatakowały niemieckie jednostki i zdołały przez kilka dni utrzymać intensywne walki. Polacy odnieśli pewne sukcesy, zadając duże straty Niemcom, jednak przewaga wozów pancernych i lotnictwa niemieckiego szybko przeważała szalę zwycięstwa na stronę III Rzeszy. Ostatecznie Polacy zostali zmuszeni do odwrotu. Bitwa nad Bzurą, mimo że zakończyła się klęską, była jednym z najwybitniejszych przykładów polskiego oporu w 1939 roku.

Najważniejsi Dowódcy Obrony Polski

- **Generał Juliusz Rómmel**
Dowódca Armii „Łódź” i „Warszawa”, który stawiał opór niemieckim oddziałom na początku kampanii. Jego siły były jednak stopniowo osaczane przez przeważające jednostki niemieckie. Jeden z głównodowodzących obroną Warszawy.
- **Generał Tadeusz Kutrzeba**
Dowódca Armii „Poznań” i „Pomorze”, który przeprowadził Bitwę nad Bzurą. Mimo klęski ofensywa ta była uznawana za wyjątkowy przejaw odwagi i determinacji.
- **Generał Walerian Czuma**
Dowódca obrony Warszawy. Jego zadaniem było zarządzanie obroną stolicy, co wymagało nie tylko zdolności wojskowych, ale również organizacyjnych, biorąc pod uwagę brak zasobów.
- **Major Henryk Sucharski**
Dowódca obrony Westerplatte. Pomimo brutalnego bombardowania i ataków wojsk niemieckich, obrońcy Westerplatte przez siedem dni opierali się atakom, co stało się jednym z symboli oporu Polski.
- **Generał Stanisław Maczek**
Jeden z najwybitniejszych dowódców wojskowych w historii Polski, który dowodził Armią „Lublin” i stał na czele obrony wschodnich terenów Polski przed wkroczeniem Armii Czerwonej.

Pomimo ostatecznej klęski, obrona Warszawy, Bitwa nad Bzurą i działania polskich dowódców stanowią do dziś symbole męstwa, odwagi i patriotyzmu. Przewaga militarnego potencjału Niemiec była decydująca, ale wojna obronna Polski pozostawiła po sobie niezatarte ślady w historii kraju.

Pakt Ribbentrop-Mołotow

Pakt Ribbentrop-Mołotow, oficjalnie zwany Niemiecko-Sowieckim Pakt o Nieagresji, został podpisany 23 sierpnia 1939 roku pomiędzy III Rzeszą a ZSRR. Jego głównym celem było zapewnienie obu krajom neutralności w przypadku wojny, co pozwalało Niemcom na skoncentrowanie sił na froncie zachodnim, a Sowietom na wschodnich granicach. Zawarto go w atmosferze tajemnicy i wbrew wcześniejszym napięciom pomiędzy nazistowskimi Niemcami a bolszewickim ZSRR. Najistotniejszym punktem paktu była tajna klauzula, która określała podział Europy Środkowo-

-Wschodniej na strefy wpływów. Polska miała zostać podzielona między Niemcy i ZSRR, co oznaczało de facto początek rozbioru Polski. Niemcy i ZSRR ustalili, że po ataku na Polskę, ZSRR wejdzie na wschodnie terytoria Polski, a Niemcy będą mieli wolną rękę na zachodzie. Pakt ten, który początkowo wydawał się mieć tylko na celu unikanie wojny pomiędzy tymi dwoma państwami, miał daleko siężne konsekwencje i otworzył drogę do wojny na skalę światową.

Wejście Armii Radzieckiej do Polski 17 września 1939 roku

Po zawarciu paktu Ribbentrop-Mołotow, 17 września 1939 roku, Armia Czerwona, zgodnie z ustaleniami, wkroczyła na terytorium Polski. Atak ZSRR na Polskę miał na celu realizację zapisów porozumienia, a także zająć wschodnią część kraju, co miało pomóc ZSRR w umocnieniu swojej pozycji w Europie.

Armia radziecka początkowo napotkała na bardzo słaby opór ze strony polskich oddziałów, które zostały już zmuszone do wycofania się po ataku Niemiec. Polskie władze, w obliczu ataku ZSRR, starały się znaleźć drogę do dalszej obrony, jednak wkrótce okazało się, że brakuje już jakiegokolwiek realnej szansy na skuteczną obronę przed dwoma agresorami.

Wojska radzieckie przejęły wschodnią część Polski, w tym takie miasta jak Lwów i Wilno, a ich zajęcie oznaczało całkowity upadek państwowości polskiej.

W wyniku kampanii wrześniowej i wkroczenia Armii Czerwonej na teren Polski, doszło do faktycznego podziału kraju. Oto szczegóły:

- **Podział procentowy Polski**
- **Związek Radziecki** przejął około **51% terytorium Polski** przedwojennej (około 200 tysięcy kilometrów kwadratowych), na którym zamieszkiwało blisko 13,5 miliona osób. Były to tereny na wschód od linii rzek Bug i San, czyli wschodnie województwa: Wołyńskie, Tarnopolskie, Stanisławowskie, Lwowskie, Nowogródzkie, Wileńskie, Poleskie i Białostockie.
- **III Rzesza Niemiecka** zajęła około **49% terytorium Polski** (około 188 tysięcy kilometrów kwadratowych), gdzie mieszkało blisko 22 miliony osób. Były to tereny zachodniej, centralnej i południowej Polski, w tym rejony Wielkopolski, Śląska, Mazowsza i Małopolski.

● Linia podziału

- **Granica między Niemcami a ZSRR** biegła mniej więcej wzdłuż rzek Pisy, Narwi, Bugu i Sanu, zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami tajnego protokołu.
- Po korekcie granicy (tzw. **umowa niemiecko-sowiecka z 28 września 1939 roku**) Związek Radziecki przekazał III Rzeszy niewielkie tereny Suwalszczyzny, a w zamian przejął część Lubelszczyzny i Podkarpacia.

● Konsekwencje podziału

Reżimy okupacyjne:

- Na terenach okupowanych przez ZSRR rozpoczęły się masowe deportacje, egzekucje i represje wobec Polaków (np. zbrodnia katyńska w 1940 roku).
- Niemcy wprowadzili brutalny reżim okupacyjny, obejmujący eksterminację Żydów, Polaków i inne zbrodnie wojenne.

Utrata suwerenności: Państwo polskie przestało istnieć jako niezależny podmiot na mapie Europy.

Zmiany demograficzne: Miliony Polaków zostały wywiezione na Syberię, do Kazachstanu lub zmuszone do ucieczki.

Podział Polski między Niemcy i ZSRR był tragicznym następstwem polityki appeasementu, zdrady sojuszników i braku możliwości obrony przed dwiema potęgami totalitarnymi.

Tragiczny los Polaków pod okupacją sowiecką

Po agresji ZSRR na Polskę 17 września 1939 roku, władze sowieckie rozpoczęły brutalną politykę wynaradawiania i eliminacji polskiej inteligencji oraz kultury. Celem okupanta było zniszczenie tożsamości narodowej Polaków, co realizowano poprzez represje, przemoc i propagandę. Tysiące Polaków zostało deportowanych na Syberię oraz do innych odległych rejonów ZSRR. Deportowani byli narażeni na ciężkie warunki życia, choroby i głód. Wielu trafiło do sowieckich więzień, a setki tysięcy straciło życie.

Deportacje Polaków

Deportacje Polaków na Syberię i do innych odległych regionów ZSRR były jednym z najokrutniejszych działań sowieckiego reżimu wobec ludności polskiej po 17 września 1939 roku. Szacuje się, że w latach 1940–1941 Związek Radziecki deporto-

wał od 320 do 400 tysięcy Polaków, choć niektóre źródła wskazują, że liczba ta mogła być nawet wyższa.

● Fale deportacji

Deportacje przebiegały w czterech głównych falach:

- **Luty 1940 roku** – pierwsza i największa deportacja, która objęła rodziny osadników wojskowych, leśników i urzędników. Wysiedlono wówczas około 140 tysięcy osób.
- **Kwiecień 1940 roku** – deportacja rodzin oficerów, policjantów i funkcjonariuszy aresztowanych lub zamordowanych przez NKWD.
- **Czerwiec 1940 roku** – wywieziono uchodźców z zachodnich terenów Polski, które zostały zajęte przez Niemców, a później przez ZSRR.
- **Czerwiec 1941 roku** – ostatnia fala deportacji, przeprowadzona tuż przed atakiem Niemiec na ZSRR.

● Warunki transportu i życia na zesłaniu

Polaków wywożono w bydłych wagonach, w których panowały nieludzkie warunki. Podróż na Syberię trwała od kilku tygodni do nawet dwóch miesięcy. Ludzie cierpieli z powodu zimna, głodu, braku wody i chorób. Wielu nie przeżyło drogi.

Na miejscu zesłańcy byli zmuszani do pracy w trudnych warunkach klimatycznych, np. w lasach, przy wyrębie drzew, w kopalniach czy przy budowie dróg. Otrzymywali minimalne racje żywnościowe, które często nie wystarczały do przeżycia. Dodatkowo byli poddawani presji ideologicznej i próbom indoktrynacji.

● Liczba ofiar i przetrwałych

Dokładna liczba deportowanych i tych, którzy zmarli na zesłaniu, nie jest znana, ponieważ ZSRR nie prowadził pełnych statystyk, a wiele dokumentów zostało zniszczonych lub jest niedostępnych. Jednak historycy szacują, że około 10–20% deportowanych zmarło na skutek wycieńczenia, głodu, chorób lub pracy ponad siły.

● Powroty

Część zesłańców mogła wrócić do Polski po podpisaniu układu Sikorski-Majski w 1941 roku, który umożliwił tworzenie Armii Andersa i amnestię dla polskich obywateli przebywających na terenie ZSRR. Niestety, wielu zesłańców nigdy nie wróciło, a ich los pozostaje nieznanym.

● Pamięć o deportacjach

Dziś deportacje Polaków na Syberię są jednym z ważniejszych tematów historycznych, przypominających o cierpieniu i wytrwałości narodu polskiego. Losy zesłańców dokumentują książki, filmy

i wspomnienia świadków. Wspomniana wcześniej Syberjada Polska to jedno z takich dzieł, które w sposób poruszający pokazuje trudne realia życia na zesłaniu.

Warto pamiętać o tej tragedii jako o symbolu heroizmu Polaków, którzy w najtrudniejszych warunkach starali się zachować swoją godność i tożsamość narodową.

Na podstawie decyzji władz ZSRR, deportacje rozpoczęły się w 1940 roku. Obejmowały one całe rodziny, w tym dzieci i osoby starsze, których zmuszano do życia w ekstremalnych warunkach. Losy deportowanych zostały poruszające ukazane w filmie Syberjada Polska, adaptacji powieści Zbigniewa Domino. Produkcja przedstawia dramatyczne historie Polaków prześladowanych przez NKWD i wywiezionych w latach 40. na Syberię. Film ten jest ważnym świadectwem tamtego trudnego okresu.

Zbrodnia Katyńska – symbol sowieckiego terroru

Jednym z najtragiczniejszych wydarzeń w historii Polski była zbrodnia katyńska, dokonana przez ZSRR w 1940 roku. Po agresji na Polskę wielu polskich oficerów, policjantów, strażników granicznych, strażaków, lekarzy, inżynierów i innych funkcjonariuszy zostało wziętych do niewoli.

Polscy jeńcy wojenni byli przetrzymywani w obozach w:

- **Kozielsku** – około 250 km na południowy zachód od Moskwy,
- **Starobielsku** – na wschód od Charkowa,
- **Ostaszkanie** – na wyspie na jeziorze Seliger niedaleko Tweru.

Decyzją Biura Politycznego i Józefa Stalina z 5 marca 1940 roku jeńców uznano za „wrogów władzy sowieckiej” i skazano na śmierć. **W okresie od 1 do 10 kwietnia 1940 roku zamordowano łącznie 21 857 osób.**

Przebieg egzekucji i pochówki ofiar

Egzekucje miały charakter zorganizowany i były przeprowadzane w tajemnicy. Ofiarom krępowano ręce, zakładano opaski na oczy i zabijano strzałem w tył głowy. Ciało grzebano w zbiorowych mogiłach, m.in.:

- **Las Katyński** – pochowano tam 4 421 jeńców z Kozielska,
- **Piatichatki koło Charkowa** – 3 820 jeńców ze Starobielska,
- **Miednoje** – 6 311 jeńców z Ostaszkania,

- **Bykownia** – około 3,5 tysiąca więźniów z Ukrainy.

Do dziś trwają poszukiwania mogił ofiar z Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi.

Film „Katyń” Andrzeja Wajdy

Zbrodnia katyńska została przedstawiona w przejmującym filmie Katyń z 2008 roku, wyreżyserowanym przez Andrzeja Wajdę. Produkcja, nominowana do Oscara, jest poświęcona pamięci ofiar, w tym ojca reżysera – Jakuba Wajdy, który zginął w Katyniu. Scenariusz filmu oparto na dziennikach polskich oficerów przetrzymywanych w obozie w Kozielsku.

Film stanowi nie tylko hołd dla ofiar, ale także przypomnienie o wielkiej narodowej tragedii i cierpieniach Polaków w czasie II wojny światowej.

Brutalny reżim okupacyjny

Po klęsce kampanii wrześniowej w 1939 roku Polska znalazła się pod okupacją dwóch totalitarnych mocarstw: III Rzeszy i Związku Radzieckiego. Niemcy od samego początku traktowali Polaków jako naród przeznaczony do wyniszczenia i zniewolenia. Ich polityka okupacyjna miała na celu eksterminację elit intelektualnych, masowe wysiedlenia, wprowadzenie terroru i wykorzystanie polskiej gospodarki do potrzeb wojennych III Rzeszy.

Aneksja i wysiedlenia

Tereny okupowane przez Niemców podzielono na dwie części. Część ziem została wcielona bezpośrednio do III Rzeszy – były to Pomorze, Wielkopolska, Śląsk oraz część Mazowsza, które nazwano Krajem Warty. Mieszkańcy tych terenów podlegali brutalnej germanizacji – zakazano używania języka polskiego, konfiskowano majątki, a od grudnia 1939 do marca 1941 roku z Kraju Warty wysiedlono ponad 280 tysięcy Polaków.

Pozostałe tereny, które nie zostały zaanektowane, utworzyły Generalne Gubernatorstwo – obszar pod niemiecką administracją okupacyjną, który miał stać się swoistym rezerwuarem taniej siły roboczej i miejscem eksterminacji ludności żydowskiej.

Struktura i zarządzanie Generalnym Gubernatorstwem

Generalne Gubernatorstwo (często skrótowo nazywane GG) zostało oficjalnie utworzone 26 października 1939 roku i obejmowało tereny dzisiejszej centralnej i południowo-wschodniej Polski: Mazowsze, Małopolskę, Lubelszczyznę oraz część Podkarpacia. Stolicą GG ustanowiono Kraków, a jego administratorem mianowano Hansa Franka – jednego z czołowych nazistowskich funkcjonariuszy i bliskiego współpracownika Adolfa Hitlera. Jako Generalny Gubernator sprawował on władzę dyktatorską, rządząc tymi ziemiami w sposób brutalny i bezwzględny.

Pod względem administracyjnym Generalne Gubernatorstwo podzielono na cztery dystrykty: krakowski, warszawski, lubelski i radomski. W 1941 roku, po niemieckiej inwazji na Związek Radziecki, do GG przyłączono także część okupowanych Kre-

Lekcja 15

II Wojna Światowa. Okupacja niemiecka w Polsce.

Podczas tej lekcji zajmiemy się jednym z najtragiczniejszych okresów w historii Polski – niemiecką okupacją podczas II wojny światowej. Omówimy politykę terroru stosowaną przez nazistów, ich metody eksterminacji oraz germanizacji narodu polskiego. Przeanalizujemy także dramatyczne wydarzenia, które miały miejsce w latach 1939–1945, takie jak Holokaust, Rzeź Wołyńska, Powstanie Warszawskie i działania polskiego ruchu oporu.

sów Wschodnich, tworząc nowy dystrykt galicyjski. Niemcy dążyli do tego, aby Generalne Gubernatorstwo było obszarem pod ich pełną kontrolą, w którym nie obowiązywały żadne prawa międzynarodowe – mieszkańcy byli traktowani jak podludzie, pozbawieni jakichkolwiek praw obywatelskich.

Polityka terroru i eksterminacji

Generalne Gubernatorstwo stało się miejscem systematycznego wyniszczania narodu polskiego i eksterminacji ludności żydowskiej. Niemcy wdrożyli politykę brutalnego terroru, której głównymi filarami były masowe egzekucje, deportacje, przymusowa praca oraz celowe wyniszczanie ludności poprzez głód i brak podstawowych warunków do życia.

Od samego początku wprowadzono surowe ograniczenia dla Polaków – zabroniono im pełnienia funkcji urzędniczych, zamknięto uniwersytety i szkoły wyższe, zakazano druku gazet i książek, a wszelka działalność kulturalna została zakazana. Utrzymywano tylko podstawowe szkoły, których program był ograniczony do nauki elementarnej matematyki i czytania, aby Polacy byli zdolni jedynie do wykonywania najprostszyc prac fizycznych. W pierwszych miesiącach wojny Niemcy rozpoczęli planową eksterminację polskiej inteligencji, przeprowadzając tzw. Intelligenzaktion. Akcja ta miała na celu likwidację przedstawicieli elit społecznych – nauczycieli, księży, profesorów, lekarzy, prawników i działaczy politycznych. Szczególnie brutalne represje dotknęły Kraków, gdzie 6 listopada 1939 roku przeprowadzono akcję Sonderaktion Krakau. Podstępnie zwabiono profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego i Akademii Górniczo-Hutniczej na rzekome zebranie naukowe, po czym zostali oni aresztowani przez gestapo i wywiezieni do obozu koncentracyjnego Sachsenhausen. Wielu z nich zginęło w wyniku nieludzkich warunków i tortur. Prześladowania polskiej inteligencji były kontynuowane w ramach tzw. Akcji AB (Ausserordentliche Befriedungsaktion), przeprowadzonej w 1940 roku. W ramach tej operacji Niemcy dokonali egzekucji tysięcy nauczycieli, księży, lekarzy, prawników i działaczy politycznych. Wielu z nich rozstrzelano w Palmirach, Piaśnicy, Puszczy Kampinoskiej i w innych miejscach masowych egzekucji.

Eksploatacja gospodarcza i praca przymusowa

Generalne Gubernatorstwo miało służyć III Rzeszy jako zaplecze gospodarcze i źródło darmowej siły roboczej. Polacy byli masowo wysyłani na przymusowe roboty do Niemiec, gdzie pracowali w nieludzkich warunkach w fabrykach, kopalniach i gospodarstwach rolnych. Często byli traktowani gorzej niż zwierzęta – dostawali minimalne racje żywnościowe i pracowali po kilkanaście godzin dziennie.

Niemcy celowo utrzymywali niski poziom życia w GG, aby Polacy byli całkowicie zależni od okupanta. Wprowadzono kartkowy system żywnościowy, ale przydziały dla Polaków były skrajnie niskie – dorosły Polak otrzymywał dziennie około 700–1000 kalorii, podczas gdy Niemiec mieszkający na tych samych terenach miał zapewnione ponad 2600 kalorii. W efekcie wielu ludzi umierało z głodu i chorób.

Eksterminacja ludności żydowskiej i budowa obozów zagłady

Jednym z najbardziej przerażających aspektów okupacji była polityka eksterminacji Żydów. Od początku wojny Niemcy wprowadzili system segregacji ludności żydowskiej, zmuszając ją do życia w gettach.

W 1942 roku Niemcy rozpoczęli realizację planu „Ostatecznego Rozwiązania Kwestii Żydowskiej”, czyli masowej eksterminacji ludności żydowskiej. Niemcy rozpoczęli deportacje mieszkańców gett do obozów zagłady, takich jak Treblinka, Sobibór i Auschwitz-Birkenau. Żydzi byli mordowani w komorach gazowych, a ich ciała palono w krematoriach. Szacuje się, że w ramach Holokaustu Niemcy zamordowali około 6 milionów Żydów, w tym 3 miliony polskich Żydów.

Powstanie w getcie warszawskim – pierwszy zbrojny bunt przeciwko III Rzeszy w Europie

Powstanie w getcie warszawskim było pierwszym zbrojnym zrywem ludności żydowskiej przeciwko niemieckim nazistom podczas II wojny światowej. Choć nie miało szans na zwycięstwo w sensie militarnym, stało się symbolem heroicznego oporu wobec zagłady i jedną z najbardziej dramatycznych kart w historii Warszawy.

Getto warszawskie zostało utworzone 2 października 1940 roku na rozkaz gubernatora dystryktu warszawskiego Ludwiga Fischera. Zostało odcięte od reszty miasta murem o wysokości 3 metrów, zwieńczonym drutem kolczastym. Na niewielkim obszarze – około 307 hektarów – zgromadzono blisko 400 tysięcy osób. Warunki życia były katastrofalne: panował głód, szerzyły się choroby, a śmiertelność wśród mieszkańców rosła z każdym dniem. Szacuje się, że w samym 1941 roku z głodu i epidemii w getcie zmarło około 100 tysięcy osób. Sytuacja stała się jeszcze bardziej dramatyczna latem 1942 roku kiedy rozpoczęły się masowe deportacje do obozu zagłady w Treblince. W ciągu dwóch miesięcy, od lipca do września, z getta wywieziono i zamordowano około 300 tysięcy Żydów. Pozostali mieszkańcy zdali sobie sprawę, że nie mają już nic do stracenia – ich los był przesądzony. W tej sytuacji zaczęła się formować idea zbrojnego oporu.

Organizacja powstania i pierwsze starcia

Po wielkiej akcji deportacyjnej w 1942 roku w getcie pozostało około 50–60 tysięcy osób. Część z nich ukrywała się w ruinach domów i schronach, inni byli zmuszeni do pracy na potrzeby Niemców. W tych warunkach powstały dwie główne organizacje bojowe:

- Żydowska Organizacja Bojowa (ŻOB), na czele której stanął Mordechaj Anielewicz,
- Żydowski Związek Wojskowy (ŻZW), kierowany przez Pawła Frenkla.

Żydowskie grupy bojowe rozpoczęły przygotowania do walki: budowano schrony, bunkry, gromadzono broń i amunicję. Większość uzbrojenia pochodziła z przemytu lub zakupów dokonanych na czarnym rynku – nieliczne pistolety, granaty własnej produkcji i butelki zapalające były jedyną bronią, jaką dysponowali powstańcy.

Pierwsza próba oporu miała miejsce 18 stycznia 1943 roku, kiedy Niemcy rozpoczęli kolejną falę

deportacji. Zaskoczeni zbrojnym sprzeciwem, na pewien czas wycofali się, co dało powstańcom kilka dodatkowych miesięcy na przygotowania.

Przebieg powstania

19 kwietnia 1943 roku Niemcy przystąpili do ostatecznej likwidacji getta warszawskiego. Do dzielnicy wkroczyły oddziały SS pod dowództwem generała Jürgena Stroopa, wspierane przez jednostki pomocnicze. Napotkali jednak nieoczekiwanie silny opór – żydowscy bojownicy, ukryci w ruinach i bunkrach, rozpoczęli desperacką walkę. Na początku Niemcy ponieśli straty i nie byli w stanie szybko stłumić oporu. Powstańcy, choć słabo uzbrojeni, zdołali przez kilka dni odpierać ataki. 22 kwietnia Niemcy zmienili taktykę – zaczęli systematycznie palić kolejne kwartały getta, niszcząc domy i bunkry, w których ukrywali się powstańcy i cywile. 8 maja oddziały niemieckie otoczyły bunkier przy ulicy Miłej 18, gdzie znajdowała się główna kwatera ŻOB. W wyniku ataku zginął dowódca powstania, Mordechaj Anielewicz, który wraz z kilkudziesięcioma towarzyszami popełnił samobójstwo, by nie dostać się w ręce wroga.

Walki trwały do połowy maja, lecz powstańcy byli coraz bardziej osamotnieni. 16 maja Jürgen Stroop, chcąc ostatecznie ogłosić zwycięstwo, wysadził w powietrze Wielką Synagogę na ulicy Tłomackiej 7. Tym symbolicznym gestem Niemcy ogłosili zakończenie powstania i całkowite zniszczenie getta warszawskiego.

Jednym z nielicznych ocalałych był Marek Edelman – jeden z przywódców ŻOB. Przez całe życie starał się przypominać światu o wydarzeniach z 1943 roku i walczyć o pamięć ofiar. To dzięki niemu od 2013 roku żonkile stały się symbolem pamięci o powstaniu w getcie warszawskim. Każdego roku, 19 kwietnia, w rocznicę wybuchu powstania, organizowane są uroczystości, a mieszkańcy Warszawy przypinają do ubrań papierowe żółte kwiaty jako znak pamięci. Współczesne obchody rocznicy powstania są ważnym elementem pamięci historycznej, przypominającym, że opór wobec tyranii i zbrodni nigdy nie jest daremny. Getto warszawskie przestało istnieć, ale pamięć o tych, którzy w nim walczyli, pozostaje żywa i nadal inspiruje kolejne pokolenia do refleksji nad historią i ludzką odwagą.

Rzeź Wołyńska – jedno z najtragiczniejszych ludobójstw II wojny światowej

Geneza konfliktu i eskalacja przemocy

Polsko-ukraińskie napięcia na Wołyniu i w Galicji Wschodniej narastały od końca XIX wieku, jednak kluczowe znaczenie miały wydarzenia XX wieku, zwłaszcza wojna polsko-ukraińska (1918–1919) oraz aneksja tych terenów przez II Rzeczpospolitą. Ukraińscy nacjonaliści, dążąc do utworzenia niepodległego państwa, uznali Polaków za główną przeszkodę w realizacji swoich celów. Po zajęciu Kresów przez Niemców w 1941 roku Ukraińcy widzieli w III Rzeszy potencjalnego sojusznika. W tym czasie Niemcy utworzyli kolaboracyjną ukraińską policję, która odegrała kluczową rolę w eksterminacji Żydów i represjach wobec Polaków. W 1943 roku OUN-UPA, pod przywództwem Stepana Bandery i Romana Szuchewycza, rozpoczęła szeroko zakrojoną akcję eksterminacyjną przeciwko polskiej ludności cywilnej.

Przebieg ludobójstwa

Najkrwawsze wydarzenia miały miejsce w 1943 roku, a kulminacją była tzw. „krwawa niedziela” 11 lipca 1943 roku, kiedy to jednocześnie zaatakowano 99 polskich miejscowości. Ukraińscy nacjonaliści napadali na wsie, mordując całe rodziny w sposób wyjątkowo brutalny – używając siekier, wideł, młotów i noży. Spalono kościoły wraz z modlącymi się w nich wiernymi, a dzieci i kobiety były torturowane. Mordowano również Polaków, którzy byli w mieszanych polsko-ukraińskich małżeństwach. Szacuje się, że w latach 1943–1945 zamordowano od 50 do 120 tysięcy Polaków. Oprócz Wołynia, zbrodnie te objęły również Galicję Wschodnią, gdzie UPA kontynuowała eksterminację Polaków aż do 1945 roku.

Reakcja Polaków i skutki Rzezi Wołyńskiej

Polacy próbowali bronić się, tworząc oddziały samoobrony w większych wsiach, takich jak Przebraże, które skutecznie odpierały ataki UPA. W niektórych rejonach Wołynia oddziały Armii Krajowej prowadziły akcje odwetowe, jednak ich skala była nieporównywalna do działań UPA. Rzeź Wołyńska była jednym z najtragiczniejszych wydarzeń w relacjach polsko-ukraińskich.

Polski ruch oporu w czasie II wojny światowej

Polskie Państwo Podziemne

Polskie Państwo Podziemne było unikalnym zjawiskiem w okupowanej Europie – stanowiło konspiracyjną strukturę administracyjną, wojskową i cywilną, której celem było utrzymanie suwerenności Polski i przygotowanie do przyszłego powstania. Podlegało Rządowi RP na uchodźstwie w Londynie, który sprawował nad nim zwierzchnictwo.

Główne struktury PPP to:

- **Delegatura Rządu na Kraj** – tajna administracja cywilna, kierowana przez Cyryla Ratajskiego, Jana Piekałkiewicza, a później Stanisława Jankowskiego.
- **Rada Jedności Narodowej** – konspiracyjne przedstawicielstwo polityczne.
- **Armia Krajowa** – zbrojne ramię Państwa Podziemnego.

PPP organizowało tajne szkolnictwo, sądownictwo, wywiad oraz działalność sabotażową i dywersyjną.

Związek Walki Zbrojnej (ZWZ) - został utworzony 13 listopada 1939 roku jako konspiracyjna organizacja wojskowa, podlegająca rządowi RP w Londynie. Na jego czele stanął generał Kazimierz Sosnkowski. W 1942 roku ZWZ został przekształcony w Armię Krajową.

Armia Krajowa (AK) - była największą organizacją konspiracyjną w Europie, liczącą w szczytowym momencie około 390 tysięcy żołnierzy. Jej dowództwo sprawowali m.in. generał Stefan „Grot” Rowecki, Tadeusz „Bór” Komorowski i Leopold „Niedźwiadek” Okulicki. AK prowadziła akcje sabotażowe (wysadzanie torów kolejowych, niszczenie niemieckiej infrastruktury), wywiadowcze i dywersyjne.

Bataliony Chłopskie (BCh) - były zbrojnym ramieniem ruchu ludowego, utworzonym przez Stronnictwo Ludowe. Ich głównym zadaniem była ochrona ludności wiejskiej przed represjami niemieckimi i UPA oraz działalność partyzancka.

Gwardia Ludowa (GL) - powstała w 1942 roku jako zbrojna organizacja komunistycznej Polskiej Partii Robotniczej. Prowadziła działania partyzanckie i sabotażowe, jednak jej znaczenie było mniejsze niż AK. W 1944 roku przekształciła się w Armię Ludową.

Szare Szeregi - były konspiracyjną organizacją harcerską, która włączyła się do walki z okupantem. Młodzież harcerska brała udział w akcjach małego sabotażu, a starsi członkowie walczyli w oddziałach AK. Najbardziej znaną akcją Szarych Szeregów była Akcja pod Arsenałem – odbicie Jana Bytnara „Rudego” z rąk gestapo w 1943 roku.

Powstanie Warszawskie – heroiczna walka o niepodległość

Powstanie Warszawskie było jednym z najważniejszych i jednocześnie najbardziej tragicznych wydarzeń w historii Polski podczas II wojny światowej. Był to największy zryw zbrojny w okupowanej Europie, który miał na celu wyzwolenie Warszawy spod niemieckiej okupacji przed nadejściem Armii Czerwonej. Trwało 63 dni – od 1 sierpnia do 3 października 1944 roku – i zakończyło się kapitulacją powstańców. Jego skutkiem było zniszczenie miasta, śmierć ponad 150–200 tysięcy mieszkańców oraz masowe represje wobec ludności cywilnej i żołnierzy Armii Krajowej. Choć powstanie zakończyło się militarną porażką, na stałe zapisało się w historii jako symbol niezłomności, odwagi i poświęcenia narodu polskiego.

Geneza i cele powstania

Decyzja o wybuchu powstania zapadła w kontekście ogólnej sytuacji militarno-politycznej w Europie. Latem 1944 roku wojska radzieckie szybko posuwały się na zachód i zbliżały się do Warszawy. Polskie dowództwo podziemne miało świadomość, że przyszłość kraju jest niepewna – oficjalnie Polska była sojusznikiem Zachodu, ale Związek Radziecki miał własne plany wobec jej terytorium.

Celem powstania było:

- Oswobodzenie stolicy przed wejściem Armii Czerwonej i ustanowienie legalnej władzy Polskiego Państwa Podziemnego,
- Zademonstrowanie siły Armii Krajowej jako reprezentanta suwerennego państwa polskiego,
- Uniknięcie całkowitej dominacji ZSRR nad Polską – wyzwolenie Warszawy miało zmusić Stalina do uznania legalnego rządu RP na uchodźstwie.

Niestety, strategia ta nie powiodła się, a postawa ZSRR wobec powstania okazała się wroga – Stalin wstrzymał ofensywę na Warszawę, pozostawiając miasto na pastwę Niemców.

Warszawa była jednym z najważniejszych ośrodków konspiracyjnych w Polsce. Wiosną 1944 roku AK prowadziła akcje sabotażowe i dywersyjne w ramach tzw. Akcji „Burza”, której celem było odbijanie kolejnych terenów z rąk Niemców.

W momencie wybuchu powstania siły powstańcze liczyły około 40–50 tysięcy żołnierzy, jednak tylko co piąty miał broń. Uzbrojenie AK było niewystarczające – powstańcy posiadali głównie broń krótką, butelki zapalające oraz nieliczne pistolety maszynowe. Liczono na pomoc Aliantów i zrzuć broni, ale te były niewielkie i nieskuteczne.

Niemcy mieli w mieście około 15 tysięcy dobrze uzbrojonych żołnierzy, wspieranych przez ciężką artylerię, lotnictwo i jednostki pancerne. Ich siły były jednak rozproszone, co dawało powstańcom szansę na początkowy sukces.

Godzina „W” – 1 sierpnia 1944 roku

Powstanie rozpoczęło się 1 sierpnia o godzinie 17:00 – tzw. Godzinie „W”. Walki wybuchły w różnych częściach miasta, a pierwsze dni przyniosły powstańcom pewne sukcesy. Udało im się zdobyć część Śródmieścia, Starego Miasta, Powiśla oraz Wolę. Powstańcy zajęli kluczowe budynki, takie jak Poczta Główna, Komenda Policji oraz elektrownia na Powiślu.

Jednak już po kilku dniach Niemcy rozpoczęli brutalną kontrofensywę. Na Wolę i Ochotę wkroczyły oddziały SS, dowodzone przez Oskara Dirlewangera i Heinza Reinefartha, które dokonały masakry ludności cywilnej. Na samej Woli w pierwszych dniach sierpnia wymordowano około 40 tysięcy osób – mężczyzn, kobiety, dzieci i starców.

Walki na Starym Mieście i Powiślu

Jednym z najkrwawszych epizodów powstania były walki o Stare Miasto, gdzie powstańcy bronili się przez niemal cały sierpień. Niemcy przeprowadzili naloty dywanowe, niszcząc dzielnicę i zabijając tysiące cywilów ukrywających się w piwnicach. Gdy obrona Starego Miasta upadła, powstańcy przedostali się kanałami do Śródmieścia i na Żoliborz. Walki toczyły się także na Powiślu, gdzie Niemcy stopniowo zdobywali kolejne budynki, niszcząc elektrownię i wypierając powstańców.

Kapitulacja i skutki powstania

Pod koniec września sytuacja powstańców była dramatyczna – brakowało żywności, amunicji i leków. Mimo bohaterskiej obrony, 2 października 1944 roku podpisano akt kapitulacji, który gwarantował powstańcom status jeńców wojennych, ale nie chronił ludności cywilnej przed represjami.

W efekcie:

- Zginęło od 150 do 200 tysięcy cywilów,
- Miasto zostało zniszczone w 85%,

- 500 tysięcy warszawiaków zostało wypędzonych,
- Żołnierze AK trafili do niemieckich obozów jenieckich.

Hitler wydał rozkaz całkowitego zburzenia Warszawy – Niemcy wysadzili Zamek Królewski, pałace, kościoły, zabytki i kamienice.

Najważniejsze postacie

Powstania Warszawskiego:

- **Tadeusz „Bór” Komorowski** – dowódca Armii Krajowej, odpowiedzialny za decyzję o wybuchu powstania.
- **Antoni Chruściel „Monter”** – komendant powstania w Warszawie, dowodził walkami.
- **Jan Mazurkiewicz „Radosław”** – dowódca Zgrupowania „Radosław”, walczył na Woli i Starym Mieście.
- **Zbigniew Ścibor-Rylski „Motyl”** – dowódca oddziałów na Powiślu.
- **Anna Borkiewicz-Celińska** – sanitariuszka, która niosła pomoc rannym powstańcom.
- **Krystyna Krahelska „Danuta”** – harcerka, autorka pieśni „Hej, chłopcy, bagnet na broń”, zginęła w walce.

Znaczenie Powstania Warszawskiego

Choć Powstanie Warszawskie zakończyło się klęską, stało się symbolem walki o wolność. Było demonstracją niezłomności Polaków, choć jego konsekwencje były tragiczne. Dziś co roku, 1 sierpnia o godzinie 17:00, w całej Polsce rozbrzmiewają syreny alarmowe, a ludzie zatrzymują się na minutę ciszy, oddając hołd bohaterom Powstania Warszawskiego.

Ucieczka władz polskich do Rumunii

Po klęsce wrześniowej 1939 roku Polska znalazła się pod okupacją dwóch totalitarnych mocarstw: III Rzeszy i Związku Radzieckiego. Mimo utraty terytorium i niemożności dalszej walki w kraju, Polacy nie złożyli broni. Rozpoczęła się działalność Rządu RP na uchodźstwie, który organizował Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie oraz dążył do zachowania ciągłości państwowej i reprezentowania interesów Polski na arenie międzynarodowej.

17 września 1939 roku, w obliczu agresji ZSRR na Polskę, prezydent, rząd oraz dowództwo wojskowe podjęli decyzję o ewakuacji do Rumunii, która formalnie pozostawała neutralna. Planowano stamtąd organizować dalszą walkę i kontynuować działalność dyplomatyczną na arenie międzynarodowej.

Polska delegacja rządowa przekroczyła granicę w nocy z 17 na 18 września i została internowana przez władze rumuńskie pod naciskiem Niemiec i ZSRR. Internowanie oznaczało całkowitą izolację i brak możliwości kierowania dalszymi działaniami wojennymi.

Najważniejsze osoby internowane:

- **Ignacy Mościcki (1867–1946) – Prezydent RP**
Naukowiec, polityk i prezydent Polski od 1926 roku. W latach 30. prowadził politykę wspierającą sanację, ale w obliczu wojny dążył do utrzymania niezależności Polski. Po internowaniu w Rumunii przekazał urząd prezydenta Władysławowi Raczkiewiczowi i udał się do Szwajcarii, gdzie zmarł w 1946 roku.
- **Edward Rydz-Śmigły (1886–1941) – Naczelnny Wódz**
Marszałek Polski, bohater wojny z bolszewikami w 1920 roku. Odpowiadał za strategię obronną Polski we wrześniu 1939 roku. Po internowaniu w Słanicy uciekł do okupowanej Polski, gdzie pod fałszywym nazwiskiem działał w konspiracji. Zmarł na zawał serca w 1941 roku.
- **Felicjan Sławoj Składkowski (1885–1962) – Premier RP**
Lekarz wojskowy, polityk i premier w latach 1936–1939. Po internowaniu osiadł w Wielkiej Brytanii, gdzie zmarł w 1962 roku.

Lekcja 16

II Wojna Światowa – polski rząd i wojsko na uchodźstwie.

Podczas tej lekcji dowiedziecie się, jak po klęsce wrześniowej 1939 roku Polska kontynuowała walkę na uchodźstwie. Omówimy ewakuację polskich władz, powstanie Rządu RP na uchodźstwie oraz tworzenie Polskich Sił Zbrojnych we Francji i Wielkiej Brytanii. Poznaćcie najważniejsze jednostki wojskowe, takie jak Dywizjon 303, 1. Dywizja Pancerna i 2. Korpus Polski, oraz ich udział w kluczowych bitwach – Bitwie o Anglę, Monte Cassino i pod Falaise. Przyjrzymy się także układowi Sikorski-Majski i ewakuacji Armii Andersa z ZSRR. Na koniec podsumujemy wojenne straty Polski oraz jej sytuację po zakończeniu działań zbrojnych.

● **Józef Beck (1894–1944)** – **Minister Spraw Zagranicznych**

Jeden z kluczowych dyplomatów sanacji. Zwolennik polityki równowagi między Niemcami a ZSRR. Po internowaniu przebywał w Rumunii, gdzie zmarł w 1944 roku.

Ciągłość polskiego państwa na uchodźstwie

Mimo internowania władz, Polska zachowała swoją państwowość dzięki utworzeniu Rządu RP na uchodźstwie. 30 września 1939 roku prezydentem został Władysław Raczkiewicz, a premierem i Naczelnym Wodzem Władysław Sikorski. Nowy rząd najpierw działał we Francji, a po jej upadku w czerwcu 1940 roku przeniósł się do Londynu, gdzie funkcjonował do 1990 roku.

Po klęsce wojny obronnej we wrześniu 1939 roku tysiące polskich żołnierzy przedostało się za granicę, aby kontynuować walkę z Niemcami. Część z nich została internowana na Węgrzech, w Rumunii i na Litwie, jednak wielu przedostało się do Francji oraz Wielkiej Brytanii, gdzie zaczęto organizować Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie.

Już w październiku 1939 roku rząd RP na uchodźstwie, kierowany przez gen. Władysława Sikorskiego, rozpoczął formowanie Polskich Sił Zbrojnych we Francji. Wojsko Polskie zostało podporządkowane alianckiemu dowództwu, ale zachowało własne dowództwo i struktury organizacyjne.

Polska armia we Francji (1939–1940)

Głównym ośrodkiem organizacji Wojska Polskiego we Francji był obóz w Coëtquidan w Bretanii, gdzie rozpoczęto szkolenie polskich rekrutów. Na początku 1940 roku Wojsko Polskie liczyło około 80 tysięcy żołnierzy, a w jego skład wchodziły:

- **1. Dywizja Grenadierów** – walczyła w Lotaryngii, poniosła duże straty i została rozwiązana po klęsce Francji.
- **2. Dywizja Strzelców Pieszych** – walczyła w Szwajcarii, gdzie po przegranej bitwie została internowana.
- **10. Brygada Kawalerii Pancernej** – dowodzona przez gen. Stanisława Maczka, wykazała się wysoką skutecznością w walkach z Niemcami.
- **Samodzielna Brygada Strzelców Podhalańskich** – walczyła w Norwegii pod Narvikiem w maju 1940 roku.

Gdy Niemcy rozpoczęli ofensywę na Francję w maju 1940 roku, polskie jednostki walczyły u boku Francuzów. Niestety, po klęsce aliantów wielu polskich żołnierzy musiało ewakuować się do Wielkiej Brytanii.

Ewakuacja do Wielkiej Brytanii i reorganizacja Wojska Polskiego

Po upadku Francji w czerwcu 1940 roku około 27 tysięcy polskich żołnierzy przedostało się do Wielkiej Brytanii. Tam, pod patronatem rządu RP na uchodźstwie, rozpoczęto reorganizację Wojska Polskiego. Polscy żołnierze zostali rozmieszczeni w różnych częściach Wielkiej Brytanii, gdzie szkolili się do dalszej walki. Główne ośrodki wojskowe znajdowały się w Szkocji, gdzie formowano m.in. 1. Dywizję Pancerną oraz jednostki piechoty.

W ramach sił brytyjskich utworzono także Polskie Lotnictwo Wojskowe oraz Polską Marynarkę Wojenną, która od początku wojny uczestniczyła w konwojach i bitwach morskich.

Najważniejsze jednostki Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie

Polskie Lotnictwo – Dywizjon 303 i Bitwa o Anglię

Najbardziej znaną jednostką polskiego lotnictwa był Dywizjon 303, który zasłynął podczas Bitwy o Anglię (1940).

Bitwa o Anglię

Latem 1940 roku Wielka Brytania stanęła w obliczu inwazji niemieckiej. Luftwaffe rozpoczęła masowe naloty na brytyjskie miasta i lotniska. Polscy piloci, dzięki swojemu doświadczeniu i brawurze, odegrali kluczową rolę w odparciu ataków niemieckich.

Dywizjon 303, choć powstał później niż inne jednostki, szybko stał się najsukuteczniejszym dywizjonem myśliwskim Bitwy o Anglię, zestrzelując 126 niemieckich samolotów. Piloci, tacy jak Witold Urbanowicz, Jan Zumbach czy Zdzisław Krasnodębski, zapisali się złotymi zgłoskami w historii walk powietrznych.

Dywizja Pancerna gen. Stanisława Maczka

Jedną z najważniejszych jednostek lądowych była 1. Dywizja Pancerna, utworzona w 1942 roku w Wielkiej Brytanii.

Bitwa pod Falaise (sierpień 1944)

Podczas alianckiej ofensywy w Normandii 1. Dywizja Pancerna wzięła udział w zamknięciu okrążenia wojsk niemieckich pod Falaise, co było kluczowym momentem bitwy o Francję. Polacy bronili tzw. „Maczuga Falaise” – pozycji na wzgórzach, które zamykały Niemcom drogę odwrotu. Ich działania doprowadziły do rozbitcia 7. Armii niemieckiej i zniszczenia znacznej części sił Wehrmachtu na froncie zachodnim.

Później Polacy walczyli również w Belgii, Holandii i Niemczech, zdobywając m.in. Bredę, gdzie zostali entuzjastycznie przyjęci przez miejscową ludność.

Armia Andersa

Układ Sikorski-Majski i powstanie Armii Polskiej na Wschodzie

Po agresji ZSRR na Polskę 17 września 1939 roku setki tysięcy Polaków znalazło się pod radziecką okupacją. Władze sowieckie uznały obywateli polskich za „byłych obywateli Polski” i rozpoczęły masowe represje. W latach 1939–1941 NKWD przeprowadziło cztery fale deportacji ludności polskiej w głąb Związku Radzieckiego. Szacuje się, że łącznie deportowano od 320 do 500 tysięcy Polaków, których przewożono w nieludzkich warunkach do obozów pracy na Syberii, w Kazachstanie i na Dalekim Wschodzie.

Wielu z nich zginęło z głodu, zimna i chorób, a ci, którzy przeżyli, zmuszeni byli do pracy w kołchozach, gułagach oraz przy wyrębie lasów. Jednocześnie NKWD aresztowało tysiące oficerów i przedstawicieli polskiej inteligencji, którzy wiosną 1940 roku zostali zamordowani w ramach zbrodni katyńskiej.

Losy polskich obywateli zmieniły się diametralnie po 22 czerwca 1941 roku, kiedy to III Rzesza zaatakowała ZSRR. W obliczu nowej sytuacji geopolitycznej Stalin, który dotąd traktował Polskę jako wroga, został zmuszony do nawiązania sojuszu z rządem RP na uchodźstwie w Londynie.

Układ Sikorski-Majski (30 lipca 1941 roku)

W obliczu ofensywy niemieckiej Stalin zgodził się na przywrócenie stosunków dyplomatycznych z Polską. 30 lipca 1941 roku w Londynie podpisano układ Sikorski-Majski, który:

- przywracał stosunki dyplomatyczne między Polską a ZSRR,
- anulował pakt Ribbentrop-Mołotow w odniesieniu do Polski,
- przewidywał zwolnienie polskich jeńców wojennych i więźniów z sowieckich łagrów,
- zgadzał się na utworzenie Armii Polskiej na terenie ZSRR pod dowództwem generała Władysława Andersa.

Układ miał kluczowe znaczenie dla losów setek tysięcy Polaków przebywających na terenie ZSRR. Chociaż Stalin nie zgodził się na przywrócenie przedwojennych granic Polski, jego zgoda na utworzenie armii polskiej dawała nadzieję na uratowanie tysięcy rodaków.

Tworzenie Armii Polskiej na Wschodzie

Na mocy układu Sikorski-Majski rozpoczęto formowanie Armii Polskiej na Wschodzie. Dowódcą nowo tworzonej jednostki został gen. Władysław Anders, który sam został zwolniony z więzienia NKWD na Łubiance.

Siedzibą sztabu Armii Andersa stało się Buzułuk w obwodzie orenburskim, ale jednostki organizowano również w Tatiszczewie, Kołtubance i innych miejscowościach na południu ZSRR.

Mimo oficjalnej zgody na utworzenie wojska, warunki rekrutacji były tragiczne:

- Polacy docierali do obozów w stanie skrajnego wycieńczenia,
- brakowało odzieży, obuwia i broni,
- przydziały żywności były skromne, a wielu żołnierzy cierpiało na choroby i niedożywienie.

Mimo to do jednostek zaczęły napływać tysiące Polaków – zarówno byli żołnierze Wojska Polskiego, jak i cywile uratowani z sowieckiej niewoli.

Problemy z Armią Andersa i pogarszające się stosunki z ZSRR

W miarę formowania oddziałów polskich zaczęły narastać napięcia między dowództwem polskim a władzami sowieckimi. Najważniejsze problemy to:

- brak dostatecznej ilości broni i wyposażenia,
- trudności w rekrutacji – wielu Polaków nadal przebywało w łagrach,
- Stalin unikał przekazywania list zaginionych polskich oficerów – co było związane ze zbrodnią katyńską,
- sowieckie naciski na podporządkowanie armii Andersa dowództwu radzieckiemu,
- głód i fatalne warunki bytowe w obozach wojskowych.

Anders zdawał sobie sprawę, że w takich warunkach jego wojsko nie będzie zdolne do walki, dlatego rozpoczął negocjacje z aliantami w celu ewakuacji armii z ZSRR.

Ewakuacja Armii Andersa do Iranu

Zgoda na ewakuację została uzyskana w wyniku negocjacji z Brytyjczykami i Stalinem. W dwóch etapach, w marcu i sierpniu 1942 roku, ponad 115 tysięcy Polaków – żołnierzy i cywilów – zostało ewakuowanych z ZSRR do Iranu.

Przebieg ewakuacji:

- **Marzec 1942 roku** – pierwsza grupa Polaków (ok. 43 tys.) opuściła ZSRR i została przetransportowana przez Morze Kaspijskie do Iranu.
- **Sierpień 1942 roku** – druga fala ewakuacji, obejmująca około 72 tys. osób.
- **Kobiety i dzieci** – wśród ewakuowanych było ponad **40 tys. cywilów**, w tym kobiety, dzieci i starcy, którzy wcześniej byli więzieni w łagrach.
- **Iran i Bliski Wschód** – po przybyciu do Iranu żołnierzy i cywilów rozlokowano w Teheranie, Ahwazie i Isfahanie, a następnie przeniesiono do Iraku, Palestyny i Egiptu, gdzie polskie jednostki podjęły dalsze szkolenie.

Ewakuacja uratowała życie dziesiątkom tysięcy Polaków, którzy w ZSRR skazani byli na powolną śmierć z głodu, chorób i wycieńczenia.

Bitwa o Monte Cassino

Po ewakuacji Armia Polska na Wschodzie została przemianowana na 2. Korpus Polski i podporządkowana alianckiemu dowództwu. Największym sukcesem tej formacji była bitwa o Monte Cassino w maju 1944 roku, wzgórze, które było kluczowym punktem obrony niemieckiej tzw. Linii Gustawa, blokującej aliantom drogę do Rzymu. Po kilku nieudanych atakach wojsk amerykańskich, brytyjskich i francuskich, Polacy otrzymali zadanie zdobycia wzgórza. Po kilkunastu dniach krwawych walk, 18 maja 1944 roku, polscy żołnierze zatknęli biało-czerwoną flagę na ruinach klasztoru Monte Cassino. Bitwa otworzyła aliantom drogę do Rzymu, a jej sukces stał się symbolem bohaterstwa Polaków.

Polski Cmentarz Wojenny na Monte Cassino

Na Monte Cassino spoczywa 1072 polskich żołnierzy, w tym gen. Władysław Anders, który został tam pochowany w 1970 roku.

Straty wojenne Polski

II wojna światowa była dla Polski katastrofalna:

- **6 milionów obywateli Polski zginęło**, w tym **3 miliony Żydów** zamordowanych w Holokauście.
- **325 tysięcy Polaków deportowano na Syberię.**
- **Polska straciła 38% majątku narodowego.**
- **Warszawa została zniszczona w 85%.**
- **Polska znalazła się pod dominacją ZSRR do 1989 roku.**

Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie odegrały ogromną rolę w walce z Niemcami. Polscy żołnierze walczyli we Francji, Belgii, Holandii, Wielkiej Brytanii, Afryce i Włoszech, przyczyniając się do zwycięstwa aliantów.

Mimo bohaterstwa polskich żołnierzy, po wojnie Polska znalazła się pod dominacją ZSRR, a wielu weteranów nie mogło wrócić do ojczyzny. Ich losy stały się jednym z najbardziej dramatycznych epizodów II wojny światowej.

Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego (PKWN) i początek komunizmu w Polsce

Powstanie PKWN – 21 lipca 1944 roku

Zanim jeszcze zakończyła się II wojna światowa, ZSRR dążył do stworzenia w Polsce własnego, podporządkowanego sobie rządu. Efektem tych działań było powołanie Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (PKWN) 21 lipca 1944 roku w Lublinie. PKWN został utworzony z inicjatywy Stalina i składał się z komunistów polskich, którzy przez lata przebywali w ZSRR. Komitet ten, ogłaszając Manifest PKWN (22 lipca 1944), stał się pierwszym narzędziem wprowadzania władzy komunistycznej w Polsce.

PKWN nie miał nic wspólnego z legalnym rządem RP na uchodźstwie, który od początku wojny był uznawany przez Wielką Brytanię i Stany Zjednoczone. Stalin jednostronnie narzucił swoje władze, co było pierwszym krokiem do sowieckiej dominacji nad Polską.

Konferencja jałtańska i konsekwencje dla Polski

Jałta (4–11 lutego 1945 roku) – podział Europy

Konferencja w Jałcie była jednym z najważniejszych wydarzeń, które przypieczętowały los Polski na kolejne dziesięciolecia. Podczas spotkania przywódców Wielkiej Brytanii (Winston Churchill), USA (Franklin D. Roosevelt) i ZSRR (Józef Stalin) ustalono:

- **przesunięcie granic Polski na zachód** – Polska miała utracić Kresy Wschodnie na rzecz ZSRR, a w zamian otrzymać tereny należące wcześniej do Niemiec (tzw. Ziemie Odzyskane),
- **sowiecką strefę wpływów w Polsce** – Stalin zobowiązał się do przeprowadzenia wolnych wyborów, które miały dać Polakom szansę wyboru rządu, jednak od początku fałszował rzeczywistość polityczną,
- **konieczność stworzenia nowego rządu** – alianci zgodzili się na utworzenie nowej władzy w Polsce, ale faktycznie dominował w niej ZSRR.

W polskiej historii Jałta stała się symbolem zdrady aliantów, ponieważ decyzje podjęte bez udziału przedstawicieli Polski skutkowały niemal pięćdziesięcioletnią dominacją ZSRR nad krajem.

Lekcja 17

Polska w czasach komunizmu.

Podczas tej lekcji poznasz kluczowe wydarzenia związane z okresem komunizmu w Polsce. Dowiesz się, jakie były konsekwencje konferencji w Jałcie (1945), jak doszło do utworzenia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL) i jakie mechanizmy sprawowania władzy wprowadził system komunistyczny. Omówimy działalność powojennego podziemia antykomunistycznego, zwanego również ruchem Żołnierzy Wyklętych, oraz brutalne represje wobec jego uczestników. Przyjrzymy się także walce władz komunistycznych z Kościołem katolickim, w tym działalności Prymasa Tysiąclecia Stefana Wyszyńskiego i jego represjom. Nie zabraknie analizy protestów społecznych i kluczowych strajków robotniczych, które miały miejsce w latach 1956, 1968, 1970 i 1976. Dowiesz się, jak stopniowo narastał opór społeczny wobec władzy komunistycznej oraz jakie były konsekwencje podpisania Układu Warszawskiego (1955). Zrozumienie tych wydarzeń pozwoli ci lepiej ocenić skalę represji, oporu i zmian społecznych, jakie miały miejsce w Polsce w latach 1945–1989.

Polska Rzeczpospolita Ludowa (PRL) – powstanie państwa komunistycznego

Sfałszowane wybory i początki stalinizacji

Po zakończeniu II wojny światowej Polska znalazła się w sowieckiej strefie wpływów. Władze komunistyczne, kontrolowane przez Józefa Stalina, dążyły do całkowitego przejęcia kontroli nad krajem. Kluczowym krokiem było przeprowadzenie referendum ludowego w 1946 roku, a następnie sfałszowanych wyborów do Sejmu Ustawodawczego w 1947 roku, które miały legitymizować władzę komunistyczną w Polsce.

Referendum ludowe „3xTAK”

Pierwszym krokiem do całkowitego przejęcia władzy przez komunistów było referendum ludowe zorganizowane 30 czerwca 1946 roku. Obywatelom zadano trzy pytania dotyczące:

- Zniesienia Senatu,
- Nacjonalizacji gospodarki i przeprowadzenia reformy rolnej,
- Utrwalenia granic na Odrze i Nysie Łużyckiej.

Komuniści, stosując terror i fałszerstwa, uzyskali „oficjalne” poparcie dla swoich postulatów. Wynik referendum miał na celu zniszczenie opozycji politycznej, zwłaszcza Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL) kierowanego przez Stanisława Mikołajczyka.

Wybory z 19 stycznia 1947 roku były całkowicie sfałszowane – komunistyczne władze stosowały terror, zastraszały przeciwników, a członków PSL i innych partii opozycyjnych represjonowano. Dzięki oszustwom i machinacjom wyborczym władzę zdobył Blok Demokratyczny (PPR, PPS, SL i SD), a rzeczywista opozycja została zmarginalizowana. W wyniku tego w Polsce na kolejne dziesięciolecia zapanował system komunistyczny, a kraj znalazł się pod pełnym wpływem Związku Radzieckiego.

Przesiedlenia do ZSRR (1944–1946):

Po zakończeniu II wojny światowej Polska stanęła przed koniecznością odbudowy kraju oraz uregulowania kwestii narodowościowych na nowo wytyczonych granicach. W tym kontekście doszło do serii przymusowych przesiedleń ludności rusińskiej, obejmującej Ukraińców, Łemków i Bojków, które miały dramatyczny wpływ na życie tysięcy rodzin.

W latach 1944–1946, na mocy porozumień między Polską a Związkiem Radzieckim, przeprowadzono akcję wysiedleńczą ludności ukraińskiej z terenów południowo-wschodniej Polski do Ukraińskiej SRR. Operacja ta objęła około 487 tysięcy osób, z czego najwięcej wysiedlono z województwa rzeszowskiego (273 330 osób), lubelskiego (193 975 osób) oraz krakowskiego (20 093 osoby). Początkowo przesiedlenia miały charakter dobrowolny, jednak z czasem władze polskie, dążąc do stworzenia państwa jednolitego narodowościowo, zaczęły stosować przymus. W praktyce oznaczało to brutalne pacyfikacje wsi, konfiskatę mienia oraz zmuszanie ludzi do opuszczenia swoich domów w ciągu zaledwie kilku godzin. Wielu przesiedlonych trafiło do obcych sobie regionów, gdzie musieli zaczynać życie od nowa w trudnych warunkach.

Akcja „Wisła”

W 1947 roku władze komunistyczne przeprowadziły operację „Wisła”, której celem było ostateczne rozwiązanie tzw. „problemu ukraińskiego” w Polsce. W ramach tej akcji ponad 140 tysięcy osób narodowości ukraińskiej, w tym Łemków i Bojków, zostało przymusowo przesiedlonych z południowo-wschodnich terenów Polski na tzw. Ziemię Odzyskane na zachodzie i północy kraju. Ludność ta była osiedlana w rozproszeniu, co miało na celu jej asymilację i uniemożliwienie odtworzenia wspólnot narodowych. Przesiedlenia odbywały się w atmosferze terroru; rodziny miały zaledwie kilka godzin na spakowanie dobytku, a ich domy często były palone lub grabione. Warunki transportu były nieludzkie, a na nowych terenach przesiedleńcy spotykali się z wrogością ze strony miejscowej ludności.

Dramat ludności rusińskiej

Dla wielu Rusinów, Łemków i Bojków przesiedlenia oznaczały nie tylko utratę domów, ale także zerwanie więzi społecznych, kulturowych i religijnych. Wysiedlenia prowadziły do rozpadu tradycyjnych wspólnot, zniszczenia

dziedzictwa kulturowego oraz poczucia wyko-
rzenia. Wielu przesiedleńców zmuszonych
było do porzucenia swojej tożsamości, zmiany
nazwisk czy religii, aby uniknąć dalszych repre-
sji. Trauma związana z przymusowymi prze-
siedleniami pozostawiła trwały ślad w pamięci
kolejnych pokoleń.

Państwowy Urząd Repatriacyjny (PUR)

Za organizację przesiedleń odpowiadał Pań-
stwowy Urząd Repatriacyjny (PUR), którego
zadaniem było nie tylko przeprowadzenie ak-
cji wysiedleńczych, ale także osiedlanie ludno-
ści na nowych terenach. Jednak działania PUR
często były chaotyczne i nieprzygotowane, co
pogłębiało cierpienia przesiedleńców. Brak
odpowiedniego wsparcia, trudne warunki by-
towe oraz wrogość miejscowej ludności spra-
wiały, że adaptacja w nowych miejscach była
niezwykle trudna.

**„Umowa między Polską Rzeczpospolitą
Ludową a Związkiem Socjalistycznych Re-
publik Radzieckich o uregulowaniu kwe-
stii podwójnego obywatelstwa”,** podpisana
w Moskwie dnia **22 listopada 1958 roku.**

Polska i ZSRR podpisały porozumienie zaka-
zujące posiadania podwójnego obywatelstwa.
W wyniku tej umowy wielu byłych obywateli II
Rzeczypospolitej, którzy po wojnie znaleźli się
na terenach ZSRR, utraciło polskie obywatel-
stwo. To z kolei pozbawiło ich potomków pra-
wa do ubiegania się o obywatelstwo polskie,
co miało dalekosiężne skutki dla wielu rodzin
o polskich korzeniach.

Przymusowe przesiedlenia ludności rusińskiej
po II wojnie światowej stanowią bolesny roz-
dział w historii Polski. Dramat tysięcy rodzin,
które zostały wyrwane ze swoich domów
i zmuszone do życia w obcych sobie warun-
kach.

Terror i represje – stalinizm w Polsce (1947–1956)

Komunistyczny aparat represji

Po przejściu władzy komuniści rozpoczęli brutalne
represje wobec wszystkich przeciwników politycz-
nych.

- Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) – tajna policja polityczna, której celem

było zwalczanie opozycji.

- Urząd Bezpieczeństwa (UB) – narzędzie terro-
ru, które stosowało tortury, aresztowania i eg-
zekucje.
- Sądy wojskowe – przeprowadzały pokazowe
procesy polityczne, skazując na śmierć działa-
czy podziemia, żołnierzy AK i przedstawicieli
Kościoła.

Ofiary reżimu komunistycznego

**Lata stalinizmu były okresem masowych wię-
zień, tortur i egzekucji.** Wśród setek tysięcy ofiar
znaleźli się m.in.:

● **Witold Pilecki (1901–1948)**

– bohater podziemia i więzień Auschwitz

Witold Pilecki urodził się 13 maja 1901 roku
w Ołońcu, na terenie dzisiejszej Rosji, w rodzi-
nie o silnych patriotycznych tradycjach. Jako
młody chłopak angażował się w działalność nie-
podległościową i wziął udział w wojnie polsko-
bolszewickiej w 1920 roku, walcząc w szere-
gach Wojska Polskiego. Po zakończeniu wojny
osiadł w Wilnie, gdzie prowadził gospodarstwo
rolne i rozwijał swoją działalność społeczną.
W czasie II wojny światowej Pilecki dołączył do
Tajnej Armii Polskiej, jednej z pierwszych or-
ganizacji konspiracyjnych w okupowanej Pol-
sce. W 1940 roku dobrowolnie zgłosił się do
aresztowania przez Niemców, aby dostać się
do niemieckiego obozu koncentracyjnego Au-
schwitz i stworzyć tam ruch oporu. Był jednym
z pierwszych ludzi, którzy przekazali na Zachód
szczegółowe raporty o masowej eksterminacji
Żydów i warunkach panujących w obozie. Po
spektakularnej ucieczce z Auschwitz w 1943
roku, powrócił do działalności konspiracyjnej
i walczył w Powstaniu Warszawskim (1944). Po
upadku powstania dostał się do niemieckiej
niewoli, a po zakończeniu wojny powrócił do
Polski, aby działać w strukturach podziemia an-
tykomunistycznego. W 1947 roku został aresz-
towany przez Ministerstwo Bezpieczeństwa
Publicznego (MBP) i oskarżony o działalność
wywrotową przeciwko państwu komunistycz-
nemu. Po brutalnym śledztwie, w którym był
torturowany, został skazany na śmierć w poka-
zowym procesie i zamordowany 25 maja 1948
roku w mokotowskim więzieniu w Warszawie.
Jego ciało pogrzebano w nieznanym miejscu,
a komunistyczne władze przez lata starały się
zatrzeć pamięć o jego bohaterstwie. Pilecki zo-
stał pośmiertnie zrehabilitowany w 1990 roku,

a w 2006 roku odznaczony Orderem Orła Białego. Dziś jest uznawany za jednego z największych bohaterów polskiego podziemia.

● **August Emil Fieldorf „Nil” (1895–1953)**
– **legendarny dowódca Armii Krajowej**

August Emil Fieldorf urodził się 20 marca 1895 roku w Krakowie. Jego droga wojskowa rozpoczęła się jeszcze w czasach młodości, gdy wstąpił do Legionów Polskich Józefa Piłsudskiego. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości kontynuował służbę w Wojsku Polskim, uczestnicząc w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 roku. Podczas II wojny światowej był jednym z kluczowych dowódców Armii Krajowej (AK), pełniąc funkcję organizatora i szefa Kedywu – specjalnych sił AK odpowiedzialnych za dywersję i sabotaż przeciwko Niemcom. Po upadku Powstania Warszawskiego został wywieziony do niemieckiego obozu jenieckiego, a po jego wyzwoleniu powrócił do Polski w 1945 roku, gdzie rozpoczął działalność w konspiracji antykomunistycznej. W 1948 roku został aresztowany przez komunistyczne służby bezpieczeństwa i przez kilka lat więziony bez procesu. W 1952 roku władze PRL zorganizowały pokazowy proces, w którym oskarżono go o „faszycję Polski” i „współpracę z hitlerowcami” – absurdalne zarzuty, które miały na celu zdyskredytowanie bohaterów podziemia. Fieldorf został skazany na śmierć i stracony 24 lutego 1953 roku w więzieniu na Mokotowie. Jego ciało pogrzebano w nieznanym miejscu, a komunistyczna propaganda przez lata ukrywała prawdę o jego działalności. Pośmiertnie został zrehabilitowany w 1989 roku, a w 2006 roku odznaczony Orderem Orła Białego.

● **Józef Franczak „Lalek” (1918–1963)**
– **ostatni Żołnierz Wyklęty**

Józef Franczak, ps. „Lalek”, urodził się 17 marca 1918 roku w powiecie lubelskim. Był żołnierzem Wojska Polskiego i walczył w kampanii wrześniowej w 1939 roku. Po klęsce Polski przedostał się do struktur Związku Walki Zbrojnej (ZWZ), a następnie Armii Krajowej (AK). Po zakończeniu wojny nie pogodził się z faktem, że Polska dostała się pod sowiecką dominację. W 1945 roku dołączył do antykomunistycznego podziemia, ukrywając się przed komunistycznymi służbami bezpieczeństwa przez niemal dwie dekady. Był jednym z najdłużej działających partyzantów niepodległościowych. Utrzymywał się z pomocy mieszkańców Lubelszczyzny i do końca swoich dni prowadził działalność wymierzoną w reżim PRL. 21 października 1963 roku zginął w obławie zorganizowanej przez Służbę Bezpieczeństwa w miej-

scowości Majdan Kozic Górnych. Był ostatnim Żołnierzem Wyklętym, który padł z bronią w rękę w walce z komunistami. Po latach zapomnienia został zrehabilitowany, a w 2008 roku odznaczony Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski.

Walka komunistów z Kościołem – prymas Stefan Wyszyński jako symbol oporu

Po II wojnie światowej Kościół katolicki był jedną z niewielu instytucji w Polsce, która cieszyła się autorytetem i wpływami w społeczeństwie, pozostając niezależną od władzy komunistycznej. Właśnie dlatego komuniści postrzegali go jako zagrożenie dla swojego monopolu władzy i dążyli do jego osłabienia, podporządkowania i ostatecznej eliminacji jako siły społecznej.

Już w latach 40. XX wieku rozpoczęły się pierwsze represje wobec duchowieństwa. Władze komunistyczne likwidowały niższe seminaria duchowne, ograniczały działalność kościelnych organizacji charytatywnych oraz przejmowały majątek kościelny. Na porządku dziennym były również aresztowania, inwigilacja księży oraz próby infiltracji duchowieństwa przez tajne służby.

Prymas Stefan Wyszyński – **duchowy przywódca narodu**

Główną postacią oporu Kościoła wobec komunistycznej władzy był prymas Stefan Wyszyński, nazywany później Prymasem Tysiąclecia. Po objęciu funkcji arcybiskupa gnieźnieńskiego i warszawskiego w 1948 roku, szybko stał się symbolem nieugiętości Kościoła wobec komunistycznego reżimu.

Wyszyński był świadomy, że konfrontacja z władzami PRL może doprowadzić do jeszcze większych represji wobec Kościoła, dlatego początkowo próbował negocjować z komunistami. W 1950 roku Kościół i władze PRL podpisały porozumienie, w którym Kościół zobowiązał się do lojalności wobec państwa, a w zamian miał uzyskać gwarancje możliwości prowadzenia swojej działalności.

Jednak władze komunistyczne szybko złamały te ustalenia – represje wobec duchowieństwa nasilały się, likwidowano szkoły katolickie, usuwano religię ze szkół, a wielu księży poddawano brutalnym przesłuchaniom i więzieniu.

Aresztowanie i internowanie prymasa Wyszyńskiego (1953–1956)

Kulminacją represji wobec Kościoła było aresztowanie Stefana Wyszyńskiego 25 września 1953 roku. Prymas został internowany i osadzony w odosobnieniu w różnych miejscach, m.in. w Rywałdzie, Stoczku Warmińskim, Prudniku i Komańczy. Internowanie Wyszyńskiego miało na celu osłabienie Kościoła oraz podporządkowanie go władzy komunistycznej, jednak nie osiągnęło zamierzonych rezultatów. Wręcz przeciwnie – w okresie jego uwięzienia narastał kult Prymasa, a społeczeństwo coraz bardziej utożsamiało Kościół z walką o wolność.

Podczas pobytu w odosobnieniu Wyszyński napisał tekst Jasnogórskich Ślubów Narodu Polskiego, które miały być odpowiedzią na represje wobec Kościoła i duchowym zobowiązaniem narodu do walki o swoją tożsamość i suwerenność.

Po zwolnieniu w 1956 roku, podczas krótkiej „odwilży” w PRL, Wyszyński ponownie stanął na czele Kościoła i stał się głównym oponentem komunistycznej władzy. Przez kolejne dekady walczył o zachowanie niezależności Kościoła, sprzeciwiał się indoktrynacji komunistycznej oraz bronił praw człowieka i wolności religijnej.

Kościół jako centrum oporu społecznego

Mimo represji Kościół w Polsce nigdy nie został podporządkowany władzy komunistycznej. Msze święte, pielgrzymki i kazania stały się miejscem manifestacji patriotyzmu, a księża odgrywali ogromną rolę w utrzymywaniu ducha oporu w społeczeństwie. Kościół wspierał również opozycję demokratyczną, a w latach 80. odegrał kluczową rolę w ruchu „Solidarności”. Prymas Wyszyński zmarł 28 maja 1981 roku, ale jego dzieło kontynuował papież Jan Paweł II, który poprzez swoje pielgrzymki do Polski inspirował miliony ludzi do walki o wolność.

Układ Warszawski – militarny sojusz bloku wschodniego

Geneza powstania Układu Warszawskiego

Po zakończeniu II wojny światowej Europa została podzielona na dwie przeciwstawne strefy wpływów: blok zachodni pod przewodnictwem Stanów Zjednoczonych i ich sojuszników oraz blok wschodni kontrolowany przez Związek Radziecki. Władze sowieckie, dążąc do utrzymania dominacji nad państwami Europy Środkowo-Wschodniej, narzuciły w nich rządy komunistyczne i systemy polityczne podporządkowane Moskwie.

W 1949 roku państwa zachodnie utworzyły Organizację Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO), mającą na celu obronę przed potencjalnym zagrożeniem ze strony ZSRR. W odpowiedzi na ten krok Kreml postanowił stworzyć własny sojusz wojskowy, który scementowałby kontrolę nad państwami bloku wschodniego i umożliwił koordynację działań militarnych w ramach sowieckiej strefy wpływów.

Podpisanie Układu Warszawskiego (14 maja 1955 roku)

Układ Warszawski został podpisany 14 maja 1955 roku w Warszawie przez przedstawicieli ośmiu państw:

- **Związek Radziecki**
- **Polska**
- **Czechosłowacja**
- **Węgry**
- **Rumunia**
- **Bułgaria**
- **Albania** (wystąpiła z Układu w 1968 roku)
- **Niemiecka Republika Demokratyczna (NRD)** (przystąpiła do Układu w 1956 roku)

Głównym celem porozumienia było zapewnienie „pokoju współdziałania” państw socjalistycznych i ich „obrony” przed „imperialistycznymi zagrożeniami” ze strony NATO. Faktycznie jednak Układ Warszawski był narzędziem politycznym i wojskowym ZSRR, które miało utrzymać jedność bloku wschodniego i możliwość szybkiej interwencji w przypadku prób wyłamania się któregoś z krajów spod kontroli Moskwy.

Struktura i działalność Układu Warszawskiego

Układ Warszawski był sojuszem wojskowym o strukturze centralistycznej, w którym rzeczywista władza należała do Związku Radzieckiego. Kluczowe decyzje dotyczące działań militarnych były podejmowane w Moskwie, a pozostałe kraje miały ograniczoną suwerenność w zakresie polityki obronnej.

W skład Układu wchodziły:

- **Zjednoczone Dowództwo Sił Zbrojnych** – podlegało sowieckiemu marszałkowi, który miał pełną kontrolę nad wojskami bloku wschodniego,
- **Komitet Ministrów Obrony** – formalnie składał się z przedstawicieli wszystkich państw członkowskich, ale faktyczne decyzje zapadały w Moskwie,
- **Stały Komitet Polityczny** – organ odpowiedzialny za koordynację polityczną w ramach Układu.

Każde z państw członkowskich miało obowiązek utrzymywania dużej armii zdolnej do współdziałania

nia z wojskami ZSRR. Sojusz przewidywał również możliwość interwencji militarnej, jeśli uznano, że jakiś kraj członkowski „zagroza jednoci obozu socjalistycznego”.

Interwencje Układu Warszawskiego – brutalne tłumienie buntów

Układ Warszawski stał się narzędziem militarnej kontroli nad państwami satelickimi i był wykorzystywany do tłumienia prób demokratyzacji i uniezależnienia się od ZSRR.

Powstanie węgierskie 1956

Pierwszym poważnym testem dla Układu Warszawskiego była rewolucja na Węgrzech w 1956 roku. Po śmierci Stalina Węgrzy zaczęli domagać się reform i odejścia od stalinizmu. W październiku 1956 roku w Budapeszcie doszło do masowych demonstracji, które przerodziły się w zbrojne powstanie.

Sowieci początkowo wycofali swoje wojska, ale gdy rząd węgierski ogłosił wystąpienie z Układu Warszawskiego, radzieckie czołgi wkroczyły do Budapesztu, brutalnie tłumiąc powstanie. Zginęło ponad 2500 osób, a premier Węgier Imre Nagy został stracony.

Interwencja w Czechosłowacji – Praska Wiosna 1968

W 1968 roku Czechosłowacja rozpoczęła proces liberalizacji systemu komunistycznego, znany jako Praska Wiosna. Nowy sekretarz partii Alexander Dubček wprowadzał reformy mające na celu zwiększenie wolności obywatelskich i ograniczenie kontroli Moskwy.

Te zmiany wywołały panikę wśród przywódców bloku wschodniego. 21 sierpnia 1968 roku armie ZSRR, Polski, NRD, Węgier i Bułgarii wkroczyły do Czechosłowacji, brutalnie tłumiąc reformy.

Upadek Układu Warszawskiego i jego rozwiązanie

W latach 80. XX wieku Układ Warszawski stopniowo tracił znaczenie. Reformy wprowadzone przez Michaiła Gorbaczowa w ZSRR (pierestrojka i głośność) oraz fala rewolucji demokratycznych w Europie Środkowo-Wschodniej w 1989 roku doprowadziły do upadku komunizmu.

W 1991 roku państwa członkowskie zaczęły opuszczać Układ, a jego formalne rozwiązanie nastąpiło 1 lipca 1991 roku w Pradze.

Odwilż po śmierci Stalina (1953–1954)

Śmierć Stalina była przełomowym wydarzeniem w całym bloku wschodnim, w tym także w Polsce. Choć komunistyczne władze początkowo nie zamierzały wprowadzać reform, sytuacja społeczna i gospodarcza wymusiła stopniowe złagodzenie represji. Najważniejszą zmianą było ograniczenie roli Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (MBP), czyli Urzędu Bezpieczeństwa (UB), który odpowiadał za terror w Polsce. W grudniu 1954 roku MBP zostało zlikwidowane, a jego funkcje przejęło Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MSW). Oznaczało to częściowe osłabienie terroru i zmianę metod kontroli społeczeństwa – UB przestało być wszechwładną instytucją, choć represje wciąż trwały.

Po śmierci Stalina władze zaczęły stopniowo uwalniać część więźniów politycznych. W 1954 roku ogłoszono **amnestię**, która objęła około **30 tysięcy osób**.

Kluczowym momentem dla odwilży w Polsce była śmierć Bolesława Bieruta 12 marca 1956 roku. Bierut, który był najwierniejszym wykonawcą sowieckiej polityki w Polsce, zmarł w Moskwie w tajemniczych okolicznościach, prawdopodobnie w wyniku zawału serca. Jego śmierć otworzyła drogę do zmian na szczytach władzy – komunistyczna elita zaczęła zastanawiać się nad nowym modelem rządzenia, a społeczeństwo coraz głośniej domagało się reform.

Jesienią 1956 roku sytuacja w Polsce stawała się coraz bardziej napięta. Społeczeństwo oczekiwało zmian, a w szeregach partii komunistycznej narastały spory o dalszy kierunek polityczny kraju. Do gry o władzę powrócił **Władysław Gomułka**, były I sekretarz PPR, który po wojnie był jednym z czołowych działaczy komunistycznych, ale w 1948 roku został odsunięty i aresztowany pod zarzutem „odchylenia prawicowo-nacjonalistycznego” – w rzeczywistości oznaczało to, że nie popierał pełnego podporządkowania Polski Związkowi Radzieckiemu. Przez kilka lat przebywał w odosobnieniu, a władze PRL traktowały go jako politycznego przeciwnika. Jednak w 1956 roku jego wizerunek uległ zmianie – w oczach społeczeństwa stał się symbolem niezależnego polskiego komunizmu, człowiekiem, który mógł wyprowadzić kraj z kryzysu i uniezależnić go od Moskwy.

Kryzys polityczny i sowiecka groźba interwencji

W połowie października 1956 roku w partii doszło do otwartego konfliktu między frakcją twardogłowych stalinistów, którzy chcieli zachować dotychczasowy reżim, a zwolennikami reform, którzy widzieli Gomułkę jako nowego przywódcę. 19 października 1956 roku w Warszawie odbyło się dramatyczne posiedzenie Komitetu Centralnego PZPR, podczas którego podjęto decyzję o powierzeniu Gomułce funkcji I sekretarza partii. Jednak Moskwa nie zamierzała biernie przyglądać się wydarzeniom w Polsce – Sowieci obawiali się, że zmiany w kierownictwie partii mogą doprowadzić do oderwania się PRL od bloku wschodniego. W tym samym czasie radzieckie wojska rozpoczęły przemieszczanie się w kierunku Warszawy. Do stolicy Polski przybyła delegacja sowiecka z Nikitą Chruszczowem na czele, który domagał się utrzymania władzy przez „lojalnych” komunistów i zagroził interwencją zbrojną.

„Polska droga do socjalizmu” – pierwsze reformy Gomułki

Władysław Gomułka, który był zwolennikiem reform, ale jednocześnie realistą politycznym, podjął negocjacje z Chruszczowem. Zapewnił Moskwę, że Polska pozostanie lojalna wobec ZSRR i nie opuści bloku wschodniego, ale jednocześnie uzyskał zgodę na przeprowadzenie reform wewnętrznych. Dzięki tym negocjacjom radzieckie wojska wycofały się z okolic Warszawy, a groźba sowieckiej interwencji została zażegnana. 21 października 1956 roku Gomułka oficjalnie objął stanowisko I sekretarza PZPR, a jego dojście do władzy zostało przyjęte z wielkim entuzjazmem przez społeczeństwo.

Nowy przywódca obiecał zmiany i rzeczywiście pierwsze miesiące jego rządów przyniosły realne reformy, które miały złagodzić napięcia społeczne i poprawić sytuację w kraju.

Najważniejsze kroki podjęte przez Gomułkę:

- Zwolnienie więźniów politycznych – w tym wielu byłych żołnierzy AK i działaczy opozycji.
- Uwolnienie prymasa Stefana Wyszyńskiego i złagodzenie represji wobec Kościoła.
- Odstąpienie od przymusowej kolektywizacji rolnictwa – chłopci odzyskali prawo do indywidualnej własności ziemi.
- Ograniczenie władzy aparatu bezpieczeństwa, rozliczenie niektórych funkcjonariuszy UB.
- Obietnica większej suwerenności wobec Moskwy – choć Polska pozostała w bloku wschodnim, propaganda głosiła hasła „polskiej drogi do socjalizmu”.

Początkowo społeczeństwo było pełne nadziei – Gomułka był witany jako „zbawca narodu”, a jego rządy miały zapoczątkować bardziej „ludzki” komunizm.

Jednak już po kilku latach okazało się, że jego reformy były powierzchowne, a Gomułka stopniowo przechodził na stronę twardogłowych komunistów. W kolejnych dekadach jego rządy stawały się coraz bardziej autorytarne, aż doprowadziły do masowych protestów i upadku w 1970 roku.

Strajki robotnicze i opór społeczny

Komunistyczne władze PRL przedstawiały się jako „rząd robotników i chłopów”, ale to właśnie robotnicy najczęściej buntowali się przeciwko reżimowi. PRL od początku istnienia borykała się z problemami gospodarczymi – niskie płace, niedobory żywności, fatalne warunki pracy i wszechobecna cenzura sprawiały, że społeczeństwo coraz bardziej odczuwało rozczarowanie obietnicami komunistycznej propagandy.

Władze PRL, realizując planową gospodarkę centralnie sterowaną, nie były w stanie zapewnić obywatelom podstawowych produktów. Nieudolne reformy gospodarcze, podwyżki cen i brak wolności obywatelskich doprowadziły do narastającego sprzeciwu społecznego. Protesty i strajki robotników miały miejsce regularnie co kilka lat i były brutalnie tłumione przez aparat bezpieczeństwa – milicję, Służbę Bezpieczeństwa (SB) oraz wojsko. Ruch robotniczy w Polsce nie tylko walczył o poprawę warunków życia, ale także stawał się główną siłą opozycyjną wobec reżimu komunistycznego. Strajki często przeradzały się w demonstracje polityczne, a represje wobec robotników tylko wzmacniały nastroje antykomunistyczne. W kolejnych latach robotnicy wielokrotnie występowali przeciwko władzy – najważniejsze fale protestów miały miejsce w 1956, 1968, 1970 i 1976 roku, a kulminacją strajków było powstanie „Solidarności” w 1980 roku, które zapoczątkowało proces upadku komunizmu w Polsce.

Poznański Czerwiec 1956

– pierwsza wielka rebelia robotnicza w PRL

Po śmierci Stalina w 1953 roku w krajach bloku wschodniego zaczęło się pojawiać oczekiwanie na liberalizację systemu. Ludzie wierzyli, że nowe kierownictwo w Moskwie, z Nikitą Chruszczowem na czele, będzie bardziej skłonne do reform. W Polsce sytuacja gospodarcza jednak pogarszała się – wła-

dze PRL zaostrzały politykę podatkową wobec robotników i zwiększały normy produkcyjne, nie rekompensując ich podwyżkami płac.

W czerwcu 1956 roku w Zakładach Cegielskiego w Poznaniu wybuchł strajk, który szybko przerodził się w masowe demonstracje. Robotnicy domagali się podwyżek, poprawy warunków pracy i zniesienia represji politycznych.

Przebieg protestów (28–29 czerwca 1956 roku):

- 28 czerwca rano robotnicy Zakładów Cegielskiego przerwali pracę i wyruszyli na ulice. Do protestu przyłączyli się pracownicy innych fabryk oraz uczniowie i mieszkańcy miasta.
- Demonstranci zaatakowali budynki administracji państwowej, zdobyli broń i podpalili gmach Komitetu Wojewódzkiego PZPR.
- Władze wprowadziły do miasta wojsko, czołgi i oddziały milicji, które otworzyły ogień do protestujących.
- Walki uliczne trwały do następnego dnia – zginęło co najmniej 79 osób, a ponad 600 zostało rannych.

Poznański Czerwiec 1956 był pierwszym otwartym buntem przeciwko władzy PRL. Choć protesty zostały krwawo stłumione, doprowadziły do zmian – w październiku 1956 roku na czele partii komunistycznej stanął Władysław Gomułka, który zapowiedział częściową liberalizację systemu.

Marzec 1968 – protesty studentów i antysemicka nagonka

30 stycznia 1968 roku na scenie Teatru Narodowego w Warszawie po raz ostatni wystawiono „Dziady” Adama Mickiewicza w reżyserii Kazimierza Dejmka. Spektakl, który swoją premierę miał w listopadzie 1967 roku, szybko stał się nie tylko wydarzeniem artystycznym, ale i politycznym. Jego interpretacja, mocno podkreślająca antyrosyjskie i patriotyczne wątki, wzbudziła niepokój wśród władz komunistycznych PRL, które uznały inscenizację za antyradziecką.

W styczniu 1968 roku decyzją partyjnych władz spektakl został zdjęty z afisza. Ostatni pokaz stał się manifestacją sprzeciwu wobec cenzury i ingerencji w kulturę. Po zakończeniu przedstawienia publiczność, wśród której było wielu studentów, spontanicznie zaczęła skandować hasła patriotyczne, w tym „Niepodległość bez cenzury!”. Następnie grupa młodych ludzi udała się pod pomnik Adama Mickiewicza na Krakowskim Przedmieściu, gdzie odbyła się demonstracja.

To wydarzenie było jednym z zapalników protestów studenckich w marcu 1968 roku, które przerodziły się w szeroki ruch sprzeciwu wobec polityki władz

PRL. Reakcją komunistycznego reżimu była brutalna pacyfikacja demonstracji oraz represje wobec środowisk akademickich i kulturalnych. Sam Kazimierz Dejmek stracił stanowisko dyrektora Teatru Narodowego, a odtwórca roli Gustawa-Konrada, Gustaw Holoubek, został objęty zakazem występowania w telewizji.

Zawieszenie „Dziadów” w 1968 roku stało się jednym z symboli walki o wolność słowa i niezależność kultury w Polsce Ludowej, a wydarzenia z 30 stycznia przeszły do historii jako jeden z ważniejszych momentów oporu wobec cenzury komunistycznej.

Przebieg protestów:

- 8 marca 1968 roku studenci Uniwersytetu Warszawskiego zorganizowali demonstrację, domagając się wolności słowa.
- Manifestacja została brutalnie stłumiona przez milicję i tzw. „aktyw robotniczy” – studentów bili i aresztowali, a wielu wyrzucono z uczelni.
- Protesty rozszerzyły się na inne miasta, ale władza szybko zdławiła opór.

Po tych wydarzeniach władze PRL rozpętały kampanię antysemicką – tysiące Polaków żydowskiego pochodzenia zostało zmuszonych do emigracji.

Grudzień 1970 – masakra robotników na Wybrzeżu

W grudniu 1970 roku rząd Władysława Gomułki ogłosił drastyczne podwyżki cen żywności. Robotnicy portowi i stoczniovcy w Gdańsku, Gdyni, Szczecinie i Elblągu rozpoczęli strajki.

Przebieg masakry:

- 14 grudnia 1970 roku robotnicy Stoczni Gdańskiej rozpoczęli protest.
- 17 grudnia, gdy robotnicy w Gdyni szli do pracy, wojsko i milicja otworzyły do nich ogień.
- Władze użyły broni palnej, czołgów i transporterów opancerzonych do tłumienia protestów.
- W masakrze zginęło co najmniej 44 osoby, a setki zostały ranne.

Po tych wydarzeniach Gomułka został odsunięty od władzy, a jego miejsce zajął Edward Gierek, który obiecał reformy i poprawę warunków życia.

Czerwiec 1976 – protesty w Radomiu, Ursusie i Płocku

Rząd Edwarda Gierka wprowadził kolejne podwyżki cen żywności, co wywołało falę oburzenia społecznego.

Przebieg protestów:

- 25 czerwca 1976 roku w Radomiu robotnicy wyszli na ulice, domagając się wycofania pod-

wyżek. Milicja brutalnie spacyfikowała demonstrantów, wielu aresztowano i pobito.

- W Ursusie protestujący zatrzymali produkcję i zablokowali tory kolejowe, co paraliżowało transport.
- Władze wycofały się z podwyżek, ale represje wobec protestujących trwały.

Po tych wydarzeniach powstał Komitet Obrony Robotników (KOR), który stał się jednym z fundamentów przyszłej opozycji demokratycznej.

Strajki robotnicze były dowodem na niezadowolenie społeczne i narastający bunt wobec komunizmu. Każdy kolejny protest osłabiał władzę PRL i przygotowywał grunt pod powstanie „Solidarności” w 1980 roku, która ostatecznie doprowadziła do upadku komunizmu w Polsce.

Rządy Edwarda Gierka

Edward Gierek objął władzę w Polsce w grudniu 1970 roku po dymisji Władysława Gomułki, która nastąpiła w wyniku brutalnego tłumienia protestów robotniczych na Wybrzeżu. Początkowo Gierek obiecywał modernizację kraju i poprawę warunków życia Polaków. Jego polityka gospodarcza opierała się na szerokim zaciąganiu kredytów zagranicznych i dynamicznej industrializacji. Rozbudowano wiele zakładów przemysłowych, rozwinięto infrastrukturę, a społeczeństwo poczuło krótkotrwałą poprawę sytuacji materialnej. Wzrosły pensje, a sklepy na pewien czas zostały lepiej zaopatrzone.

Jednak już pod koniec lat 70. sytuacja gospodarcza zaczęła się dramatycznie pogarszać. Rosnące zadłużenie Polski, brak efektywności nowych inwestycji oraz inflacja doprowadziły do deficytu towarów i rosnącego niezadowolenia społecznego. W 1976 roku doszło do protestów w Radomiu i Ursusie, które zostały brutalnie stłumione przez władze. W odpowiedzi na represje powstał Komitet Obrony Robotników (KOR), który odegrał kluczową rolę w organizacji oporu przeciwko komunistycznemu reżimowi.

Strajki i powstanie Solidarności

Sytuacja ekonomiczna i polityczna osiągnęła punkt krytyczny w 1980 roku, gdy władze po raz kolejny ogłosiły podwyżki cen żywności. Doprowadziło to do wybuchu fali strajków w całym kraju, z których najważniejszy miał miejsce w Stoczni Gdańskiej. Pracownicy, pod przewodnictwem **Lecha Wałęsy**, domagali się nie tylko poprawy warunków materialnych, ale przede wszystkim swobód politycznych i prawa do organizowania niezależnych związków zawodowych.

21 sierpnia 1980 roku Międzyzakładowy Komitet Strajkowy w Stoczni Gdańskiej ogłosił **21 postulatów**, które obejmowały:

1. Akceptacja niezależnych związków zawodowych.
2. Zagwarantowanie prawa do strajku.
3. Przestrzeganie wolności słowa.
4. Uwolnienie więźniów politycznych.
5. Zniesienie represji wobec działaczy opozycji.
6. Poprawa warunków pracy.
7. Wzrost wynagrodzeń.
8. Zagwarantowanie podwyżek emerytur i rent.
9. Ograniczenie cenzury.

Lekcja 18

Czasy Solidarności

W tej lekcji omówimy kluczowy okres w historii Polski, jakim były czasy Solidarności. Był to czas, gdy Polacy coraz głośniej domagali się zmian politycznych i gospodarczych, przeciwstawiając się komunistycznym rządom. Solidarność, początkowo jako ruch społeczny, a później jako siła polityczna, odegrała fundamentalną rolę w demontażu systemu komunistycznego w Polsce. Przedstawimy rządy Edwarda Gierka, strajki w Gdańsku w 1980 roku, powstanie Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, wprowadzenie stanu wojennego oraz Obrady Okrągłego Stołu, które doprowadziły do demokratycznych przemian w Polsce.

10. Lepsze zaopatrzenie w żywność i artykuły pierwszej potrzeby.
11. Zmiana systemu kartkowego na produkty.
12. Obniżenie wieku emerytalnego.
13. Poprawa systemu opieki zdrowotnej.
14. Poprawa sytuacji w mieszkalnictwie.
15. Reforma sądownictwa.
16. Reformy w szkolnictwie.
17. Poprawa warunków bytowych wsi.
18. Uregulowanie pracy służb mundurowych.
19. Likwidacja przywilejów partyjnych.
20. Poprawa relacji państwa z Kościołem.
21. Reforma systemu gospodarczego.

Po trudnych negocjacjach między strajkującymi a władzami, 31 sierpnia 1980 roku podpisano **Porozumienia Sierpniowe**, które umożliwiły powstanie **NSZZ „Solidarność”**, pierwszego niezależnego związku zawodowego w bloku wschodnim. W krótkim czasie organizacja przyciągnęła miliony członków i stała się realnym zagrożeniem dla komunistycznej władzy.

Najważniejsze postacie Solidarności

Solidarność była ruchem społecznym, w którym obok robotników i intelektualistów działały osoby z różnych środowisk, walczące o prawa obywatelskie, wolność słowa i demokrację. Wśród najważniejszych postaci należy wymienić:

● Lech Wałęsa

Lech Wałęsa urodził się 29 września 1943 roku w Popowie. Był elektrykiem w Stoczni Gdańskiej i jednym z liderów strajków w sierpniu 1980 roku, które doprowadziły do podpisania Porozumień Sierpniowych i legalizacji Solidarności. Jego charyzmatyczne przywództwo oraz zdolność mobilizowania ludzi sprawiły, że stał się symbolem walki o wolność. W 1983 roku otrzymał Pokojową Nagrodę Nobla za swoją pokojową walkę o prawa pracownicze i wolność polityczną w Polsce. Po upadku komunizmu, w 1990 roku, został pierwszym demokratycznie wybranym prezydentem III RP.

● Anna Walentynowicz

Anna Walentynowicz była jedną z kluczowych postaci ruchu oporu w Stoczni Gdańskiej. Jej niesprawiedliwe zwolnienie z pracy w sierpniu 1980 roku stało się bezpośrednią przyczyną wybuchu strajków. Była zaangażowana w działalność podziemnej Solidarności po wprowadzeniu stanu wojennego i do końca życia aktywnie uczestniczyła w walce o demokrację.

● Bronisław Geremek

Historyk i polityk, który odegrał kluczową rolę w rozmowach Okrągłego Stołu. Był jednym z doradców Solidarności i ekspertem w negocjacjach z władzami PRL. Po 1989 roku został ministrem spraw zagranicznych i przyczynił się do wprowadzenia Polski do NATO.

● Jacek Kuroń

Jacek Kuroń był jednym z najbardziej znanych działaczy opozycyjnych. Już w latach 60. otwarcie sprzeciwiał się komunistycznemu reżimowi. Współtworzył Komitet Obrony Robotników (KOR), który pomagał represjonowanym robotnikom. Był wielokrotnie aresztowany, ale nigdy nie zrezygnował z walki o wolność i demokrację.

● Zofia Romaszewska

Jedna z kluczowych działaczek opozycji demokratycznej. Organizowała struktury podziemnej Solidarności po wprowadzeniu stanu wojennego, angażowała się w pomoc osobom represjonowanym i walczyła o prawa człowieka w Polsce.

● Bogdan Borusewicz

Był jednym z głównych organizatorów strajku w Stoczni Gdańskiej w 1980 roku. Po wprowadzeniu stanu wojennego działał w podziemiu, organizując tajne struktury Solidarności. Po 1989 roku odgrywał kluczową rolę w polskiej polityce.

● Henryka Krzywonos

Tramwajarka z Gdańska, która 15 sierpnia 1980 roku zatrzymała swój tramwaj, dając sygnał do rozpoczęcia protestów w całym mieście. Była jedną z kluczowych działaczek strajkowych i brała udział w rozmowach z władzami PRL.

Stan wojenny w Polsce (1981–1983) – czas strachu, oporu i przełomu

Polska w latach 80. XX wieku była krajem rozdartych nadziei i brutalnej rzeczywistości. Po fali strajków z 1980 roku i powstaniu NSZZ „Solidarność” społeczeństwo liczyło na zmiany, jednak komunistyczne władze miały inne plany. 13 grudnia 1981 roku generał Wojciech Jaruzelski ogłosił wprowadzenie stanu wojennego, który na blisko dwa lata pogrążył kraj w atmosferze terroru i represji.

Przyczyny i przygotowania do stanu wojennego

Decyzja o wprowadzeniu stanu wojennego nie była spontaniczna. Władze PRL, pod kierownictwem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR), od miesięcy planowały rozprawę z „Solidarnością”, ruchem, który zagrażał monopartii i destabilizował kontrolę nad państwem.

Po strajkach z sierpnia 1980 roku, zakończonych podpisaniem Porozumień Sierpniowych, powstała pierwsza w bloku wschodnim niezależna organizacja związkowa – NSZZ „Solidarność”. Władze PRL, obawiając się utraty władzy, nie zamierzały pozwolić na dalszą demokratyzację kraju. Presja płynęła także ze strony Moskwy – Związek Radziecki, mając w pamięci interwencje w Czechosłowacji (1968) i na Węgrzech (1956), nie wykluczał militarnej interwencji w Polsce. Generał Jaruzelski przekonywał później, że stan wojenny był „mniejszym złem”, które uchroniło Polskę przed radziecką inwazją, jednak do dziś pozostaje to kwestią sporną.

Już od października 1980 roku wojsko i milicja przygotowywały się do przejęcia kontroli nad krajem. Operacja pod kryptonimem „Azalia” zakładała zatrzymanie liderów opozycji, zajęcie strategicznych obiektów i zablokowanie środków masowego przekazu.

Noc 13 grudnia 1981 roku

W nocy z 12 na 13 grudnia 1981 roku na ulice polskich miast wyjechało ponad 70 tysięcy żołnierzy i 30 tysięcy funkcjonariuszy milicji. Wojsko przejęło kontrolę nad kluczowymi budynkami – radiem, telewizją, centralami telefonicznymi i zakładami pracy. Tuż po północy rozpoczęła się fala internowań – około 3 tysięcy działaczy „Solidarności”, w tym Lech Wałęsa, Jacek Kuroń, Tadeusz Mazowiecki i Bronisław Geremek, zostało przewiezionych do ośrodków odosobnienia.

O godzinie 6:00 Polacy zobaczyli na ekranach swoich telewizorów generała Jaruzelskiego w mundurze, który w surowym tonie oznajmił, że w kraju obowiązuje stan wojenny. Wprowadzono godzinę milicyjną (22:00–6:00), zakazano strajków i zgromadzeń, a korespondencja była cenzurowana. W całej Polsce wojsko zablokowało drogi, a telefoniczne połączenia międzymiastowe zostały przerwane. Milicyjne jednostki ZOMO brutalnie rozpędzały protesty, a każdy sprzeciw wobec władzy był surowo karany.

Opór społeczeństwa i represje - tragedia w Kopalni „Wujek”

Pomimo brutalnych represji, Polacy nie poddali się bez walki. Już 14 grudnia w wielu zakładach pracy

rozpoczęły się strajki. Największy protest miał miejsce w kopalni „Wujek” w Katowicach, gdzie górnicy postanowili bronić swoich praw.

16 grudnia 1981 roku do akcji wkroczyły oddziały ZOMO i wojsko. Podczas pacyfikacji kopalni milicjanci otworzyli ogień do protestujących. Zginęło 9 górników, a kilkudziesięciu zostało rannych. Była to największa tragedia stanu wojennego, która na zawsze zapisała się w historii jako symbol brutalności reżimu.

W kolejnych miesiącach internowano ponad 10 tysięcy osób, a niezależne media zostały całkowicie zmarginalizowane. Władze kontrolowały każdy aspekt życia codziennego, a gospodarka nadal pogrążała się w kryzysie. Braki w sklepach, kartki na żywność i fatalne warunki życia tylko pogłębiały frustrację społeczeństwa.

Zniesienie stanu wojennego i jego konsekwencje

Stan wojenny oficjalnie został zawieszony 31 grudnia 1982 roku, a 22 lipca 1983 roku władze ogłosiły jego zakończenie. Nie oznaczało to jednak końca represji – wielu opozycjonistów wciąż przebywało w więzieniach, a „Solidarność” pozostawała zdelegalizowana.

Pomimo terroru i cenzury, duch oporu w narodzie nie zgaśł. Stan wojenny był jednym z najciemniejszych okresów w powojennej historii Polski. Był czasem brutalnych represji, ale także dowodem na siłę społeczeństwa, które mimo ogromnych trudności nie poddało się i walczyło o wolność.

Zamordowanie księdza Jerzego Popiełuszki

Ksiądz Jerzy Popiełuszko był jednym z najważniejszych duchownych związanych z ruchem Solidarności. Jako kapelan robotników, otwarcie sprzeciwiał się reżimowi komunistycznemu, odprawiając msze za ojczyznę i wspierając opozycję demokratyczną. Jego kazania, pełne odniesień do praw człowieka i godności ludzkiej, przyciągały tłumy i były inspiracją dla opozycji.

Ze względu na swoją działalność Popiełuszko był nieustannie inwigilowany przez Służbę Bezpieczeństwa. 19 października 1984 roku został porwany przez funkcjonariuszy SB – Grzegorza Piotrowskiego, Waldemara Chmielewskiego i Leszka Pękałę. Po brutalnych torturach zamordowano go, a jego ciało wrzucono do Wisły w okolicach Włocławka.

Jego śmierć wywołała ogromne poruszenie w całej Polsce i na świecie. Pogrzeb księdza Popiełuszki zgromadził setki tysięcy ludzi i stał się wielką manifestacją sprzeciwu wobec reżimu PRL. Hasło „Zło dobrem zwyciężaj”, które było mottem jego działalności, stało się symbolem pokojowego oporu przeciwko komunizmowi.

Rola Jana Pawła II w czasach Solidarności

Wybór Karola Wojtyły na papieża w 1978 roku był wydarzeniem, które miało ogromne znaczenie dla Polski i całego bloku wschodniego. Jego pontyfikat od samego początku koncentrował się na wspieraniu praw człowieka, wolności i godności narodów uciśnionych przez systemy totalitarne. Podczas pierwszej pielgrzymki do Polski w 1979 roku Jan Paweł II wygłosił pamiętne słowa na Placu Zwycięstwa w Warszawie: „Niech zstąpi Duch Twój i odnowi oblicze ziemi! Tej ziemi!”. Słowa te były interpretowane jako wezwanie do przemian politycznych i społecznych.

Podczas kolejnych pielgrzymek w 1983 i 1987 roku Papież wielokrotnie wyrażał poparcie dla Solidarności i jej wartości. W czasie stanu wojennego Jan Paweł II naciskał na władze PRL, aby zakończyły represje i uwolniły internowanych działaczy opozycji. Wspierał także polskie społeczeństwo poprzez liczne apele do społeczności międzynarodowej o wywieranie presji na komunistyczny rząd Polski. Dzięki jego zaangażowaniu Watykan stał się jednym z kluczowych ośrodków wsparcia dla Solidarności. Jan Paweł II spotykał się z Lechem Wałęsą i innymi liderami opozycji, a jego rozmowy z Ronaldem Reaganem i innymi przywódcami zachodnimi przyczyniły się do osłabienia pozycji komunistycznego reżimu. Bez wątpienia, duchowe i moralne wsparcie Papieża miało ogromny wpływ na przetrwanie Solidarności i jej ostateczne zwycięstwo w 1989 roku.

Obrady Okrągłego Stołu i koniec komunizmu

W obliczu rosnącego niezadowolenia społecznego i trudnej sytuacji gospodarczej władze PRL zdecydowały się na podjęcie negocjacji z opozycją. Obrady Okrągłego Stołu, trwające od 6 lutego do 5 kwietnia 1989 roku, doprowadziły do legalizacji Solidarności oraz ustalenia zasad częściowo wolnych wyborów. W negocjacjach uczestniczyli:

- **Ze strony władz PRL:** Wojciech Jaruzelski, Czesław Kiszczak, Aleksander Kwaśniewski,
- **Ze strony opozycji:** Lech Wałęsa, Tadeusz Mazowiecki, Bronisław Geremek, Adam Michnik, Jacek Kuroń,
- **Przedstawiciele Kościoła katolickiego:** arcybiskup Józef Glemp.

4 czerwca 1989 roku odbyły się pierwsze częściowo wolne wybory, które przyniosły druzgocącą porażkę komunistom. Premierem nowego rządu został **Tadeusz Mazowiecki**, a Polska rozpoczęła proces transformacji demokratycznej.

Podsumowanie

Czasy Solidarności to jeden z najważniejszych okresów w historii Polski XX wieku. Pokazały, że determinacja społeczeństwa może doprowadzić do upadku autorytarnego systemu. Walka o wolność, demokrację i prawa pracownicze znalazła swój finał w 1989 roku, kiedy Polska wkroczyła na drogę przemian demokratycznych.

Upadek komunizmu i początek demokracji

Przed 1989 rokiem Polska znajdowała się pod wpływem Związku Radzieckiego i była częścią bloku wschodniego. System komunistyczny ograniczał swobody obywatelskie i utrudniał rozwój gospodarki. Polacy dążyli do większej wolności i demokracji, co doprowadziło do fali protestów i zmian politycznych. Kluczową rolę w procesie zmian odegrały strajki organizowane przez „Solidarność” – związek zawodowy, który od początku lat 80. stanowił główną siłę opozycyjną wobec reżimu.

Przełom nastąpił w 1989 roku, kiedy odbyły się pierwsze częściowo wolne wybory parlamentarne. Ich wyniki doprowadziły do powstania rządu na czele z Tadeuszem Mazowieckim, pierwszym niekomunistycznym premierem Polski po II wojnie światowej. Było to symboliczne zakończenie ery komunizmu i początek demokratycznych rządów. Ostatecznie system jednopartyjny został zniesiony, a Polska rozpoczęła proces integracji ze światem zachodnim.

Transformacja gospodarcza

Po zmianie ustroju wprowadzono reformy gospodarcze. Kluczową rolę odegrał plan Balcerowicza, nazwany tak od nazwiska Leszka Balcerowicza, ministra finansów w rządzie Tadeusza Mazowieckiego. Plan zakładał przejście od gospodarki centralnie planowanej do rynkowej. Proces ten wiązał się z trudnościami, takimi jak wzrost bezrobocia i zamykanie nierentownych zakładów przemysłowych. Jednak reformy te były konieczne, aby Polska mogła stać się konkurencyjną gospodarką. Na początku lat 90. inflacja sięgała kilkuset procent, a społeczeństwo musiało dostosować się do nowych realiów ekonomicznych.

Nowa Konstytucja

Po okresie transformacji ustrojowej Polska przyjęła nową Konstytucję 2 kwietnia 1997 roku. Prace nad nią trwały kilka lat i były wynikiem szerokich debat politycznych. Konstytucja miała na celu ustabilizowanie systemu politycznego, określenie praw i obowiązków obywateli oraz stworzenie fundamentów pod dalszy rozwój kraju. Projekt Konstytucji powstał przy udziale różnych ugrupowań politycznych, w tym Unii Wolności, SLD, PSL

Lekcja 19

Historia III Rzeczypospolitej.

Podczas tej lekcji poznacie historię III Rzeczypospolitej – okresu, który rozpoczął się po upadku komunizmu w 1989 roku. Omówimy kluczowe wydarzenia, takie jak transformacja ustrojowa, przyjęcie Konstytucji z 1997 roku, przystąpienie Polski do NATO i Unii Europejskiej, a także inne istotne momenty w historii kraju. Dowiedziecie się, jakie zmiany zaszły w Polsce w sferze politycznej, gospodarczej i społecznej oraz jak wpłynęły one na życie obywateli. Przybliżymy również sylwetki prezydentów i premierów III RP oraz ich wkład w rozwój kraju.

i AWS. Dokument został przyjęty w ogólnokrajowym referendum 25 maja 1997 roku, w którym większość głosujących poparła jego wprowadzenie. Uroczyste podpisanie Konstytucji miało miejsce w Warszawie, a w ceremonii uczestniczyli prezydent Aleksander Kwaśniewski, marszałkowie Sejmu i Senatu oraz przedstawiciele rządu.

Polska w NATO

12 marca 1999 roku Polska przystąpiła do NATO – sojuszu wojskowego, który gwarantuje bezpieczeństwo kraju. Decyzja o przystąpieniu do NATO wynikała z potrzeby zapewnienia Polsce stabilności i ochrony w obliczu niepewnej sytuacji geopolitycznej. Proces akcesyjny trwał kilka lat i wymagał dostosowania polskich sił zbrojnych do standardów NATO. Podpisanie dokumentów akcesyjnych odbyło się w Independence, Missouri, a w uroczystości uczestniczył minister spraw zagranicznych Bronisław Geremek oraz prezydent USA Bill Clinton. Polska, obok Czech i Węgier, stała się pierwszym krajem z bloku wschodniego, który został przyjęty do NATO. W kolejnych latach Polska aktywnie uczestniczyła w operacjach NATO na Bałkanach, w Afganistanie i Iraku, umacniając swoją pozycję w strukturach sojuszu.

Polska w Unii Europejskiej

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej było jednym z najważniejszych celów politycznych III RP. Proces ten rozpoczął się formalnie w 1994 roku, gdy Polska złożyła wniosek o członkostwo. Negocjacje trwały niemal dziesięć lat i obejmowały dostosowanie prawa, reformy gospodarcze oraz zmiany w administracji publicznej. Traktat akcesyjny został podpisany 16 kwietnia 2003 roku w Atenach przez prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego oraz premiera Leszka Millera. 1 maja 2004 roku Polska oficjalnie stała się członkiem Unii Europejskiej. W Polsce odbyły się uroczystości z tej okazji, a na Placu Zamkowym w Warszawie miała miejsce ceremonia podniesienia flagi UE.

Katastrofa smoleńska

10 kwietnia 2010 roku doszło do katastrofy lotniczej pod Smoleńskiem, w której zginął prezydent Lech Kaczyński wraz z małżonką oraz 94 innymi osobami, w tym wysokimi rangą przedstawicielami rządu, wojska i duchowieństwa. Na pokładzie znajdowali się m.in. ostatni prezydent RP

na uchodźstwie Ryszard Kaczorowski, wicemarszałkowie Sejmu i Senatu, generałowie Wojska Polskiego, biskupi oraz członkowie rodzin ofiar zbrodni katyńskiej.

Polska dziś

Polska współczesna to kraj dynamicznych przemian, który łączy bogate dziedzictwo historyczne z nowoczesnym podejściem do gospodarki, nauki i kultury. Jako członek Unii Europejskiej i NATO, Polska aktywnie uczestniczy w kształtowaniu polityki międzynarodowej i dba o swoje bezpieczeństwo. Dzięki funduszom unijnym rozwija infrastrukturę, modernizuje transport oraz wspiera innowacje technologiczne. Polskie miasta, takie jak Warszawa, Kraków, Wrocław czy Gdańsk, stają się nowoczesnymi centrami biznesu i kultury, przyciągając inwestorów i turystów z całego świata. Kraj przechodzi przez liczne wyzwania, takie jak transformacja energetyczna, rozwój ekologii czy zmiany demograficzne, ale jednocześnie pozostaje jednym z najbardziej perspektywicznych państw Europy Środkowej. Polacy cenią swoją niezależność, tradycję oraz otwartość na świat, co sprawia, że Polska stale ewoluuje i dąży do lepszego jutra.

Prezydenci III Rzeczypospolitej

- **Wojciech Jaruzelski (1923–2014)**
Prezydent w latach 1989–1990. Ostatni przywódca PRL i pierwszy prezydent III RP. Był zwolennikiem transformacji ustrojowej, uczestniczył w obradach Okrągłego Stołu. Jego kadencja była okresem przejściowym, zakończyła się wyborem Lecha Wałęsy na prezydenta.
- **Lech Wałęsa (ur. 1943)**
Prezydent w latach 1990–1995. Pierwszy prezydent wybrany w powszechnych wyborach. Był liderem „Solidarności” i laureatem Pokojowej Nagrody Nobla. Jego prezydentura charakteryzowała się reformami gospodarczymi oraz próbami stworzenia nowoczesnej sceny politycznej w Polsce.
- **Aleksander Kwaśniewski (ur. 1954)**
Prezydent w latach 1995–2005. Reprezentował Sojusz Lewicy Demokratycznej. Jego kadencja przyniosła uchwalenie Konstytucji RP w 1997 roku i przystąpienie Polski do NATO. Był zwolennikiem integracji Polski z Unią Europejską.

- **Lech Kaczyński (1949–2010)**
Prezydent w latach 2005–2010. Współzałożyciel Prawa i Sprawiedliwości. Akcentował politykę historyczną i bezpieczeństwo narodowe. Zginął w katastrofie smoleńskiej 10 kwietnia 2010 roku.
- **Bronisław Komorowski (ur. 1952)**
Prezydent w latach 2010–2015. Objął urząd po śmierci Lecha Kaczyńskiego, a następnie wygrał wybory prezydenckie. Koncentrował się na polityce zagranicznej i współpracy z UE oraz NATO.
- **Andrzej Duda (ur. 1972)**
Prezydent od 2015 roku. Reprezentuje Prawo i Sprawiedliwość. Aktywnie uczestniczy w polityce międzynarodowej, wspierał reformy sądownictwa i politykę społeczną.

Premierzy III Rzeczypospolitej

- **Tadeusz Mazowiecki (1927–2013)**
Premier w latach 1989–1991. Pierwszy niekomunistyczny premier Polski po II wojnie światowej. Wprowadził reformy gospodarcze i rozpoczął proces transformacji ustrojowej.
- **Jan Krzysztof Bielecki (ur. 1951)**
Premier w latach 1991. Reprezentował Kongres Liberalno-Demokratyczny. Kontynuował reformy gospodarcze rozpoczęte przez Mazowieckiego, dążył do liberalizacji rynku.
- **Jan Olszewski (1930–2019)**
Premier w latach 1991–1992. Reprezentował Porozumienie Centrum. Jego rząd został obalony w wyniku tzw. "nocnej zmiany" po próbie lustracji osób zajmujących wysokie stanowiska państwowe.
- **Hanna Suchocka (ur. 1946)**
Premier w latach 1992–1993. Pierwsza kobieta na stanowisku premiera Polski. Reprezentowała Unię Demokratyczną. Jej rząd upadł w wyniku wotum nieufności.
- **Waldemar Pawlak (ur. 1959)**
Premier w latach 1992 oraz 1993–1995. Reprezentował Polskie Stronnictwo Ludowe. Skupiał się na stabilizacji politycznej kraju i negocjacjach gospodarczych.

- **Józef Oleksy (1946–2015)**
Premier w latach 1995–1996. Reprezentował Sojusz Lewicy Demokratycznej. Jego kadencja zakończyła się rezygnacją w wyniku oskarżeń o kontakty z wywiadem ZSRR.
- **Włodzimierz Cimoszewicz (ur. 1950)**
Premier w latach 1996–1997. Reprezentował Sojusz Lewicy Demokratycznej. Przeprowadził reformy administracyjne i gospodarcze, przygotowując Polskę do członkostwa w NATO.
- **Jerzy Buzek (ur. 1940)**
Premier w latach 1997–2001. Reprezentował Akcję Wyborczą Solidarność. Przeprowadził cztery wielkie reformy: administracyjną, zdrowotną, oświatową i emerytalną. Po zakończeniu kadencji został Przewodniczącym Parlamentu Europejskiego.
- **Leszek Miller (ur. 1946)**
Premier w latach 2001–2004. Reprezentował Sojusz Lewicy Demokratycznej. To za jego kadencji Polska przystąpiła do Unii Europejskiej w 2004 roku.
- **Marek Belka (ur. 1952)**
Premier w latach 2004–2005. Reprezentował SLD. Skupiał się na stabilizacji finansów publicznych i polityce gospodarczej.
- **Kazimierz Marcinkiewicz (ur. 1959)**
Premier w latach 2005–2006. Reprezentował Prawo i Sprawiedliwość. Jego kadencja była okresem wprowadzania zmian w administracji państwowej.
- **Jarosław Kaczyński (ur. 1949)**
Premier w latach 2006–2007. Reprezentował Prawo i Sprawiedliwość. Wprowadzał zmiany w polityce zagranicznej oraz administracji państwowej.
- **Ewa Kopacz (ur. 1956)**
Premier w latach 2014–2015. Przedstawicielka Platformy Obywatelskiej. Skupiała się na polityce społecznej i relacjach międzynarodowych.
- **Beata Szydło (ur. 1963)**
Premier w latach 2015–2017. Reprezentowała Prawo i Sprawiedliwość. Wprowadziła programy społeczne, m.in. 500+.
- **Mateusz Morawiecki (ur. 1968)**
Premier w latach 2017–2023. Reprezentował Prawo i Sprawiedliwość. Jego kadencja obejmowała m.in. wprowadzenie programu 500+,

reformy gospodarcze oraz zarządzanie kryzysem pandemii COVID-19.

● **Donald Tusk (ur. 1957)**

Premier w latach 2007–2014, a ponownie od 2024 roku. Przedstawiciel Platformy Obywatelskiej. Skupiał się na modernizacji kraju, poprawie relacji międzynarodowych i rozwoju gospodarczym.

Polscy Nobliści:

- **Maria Skłodowska-Curie (1867- 1934)** - odkrywczyni dwóch pierwiastków: polonu i radu. Jest jedyną kobietą, która dwukrotnie otrzymała Nagrodę Nobla - w 1903 i 1911 roku (w dwóch różnych dziedzinach naukowych: fizyce i chemii). Przyczyniła się do powstania pracowni radiologicznej Warszawskiego Towarzystwa Naukowego oraz Instytutu Radowego w Warszawie.
- **Henryk Sienkiewicz (1846 - 1916)** - wybitny pisarz, otrzymał Nagrodę Nobla w dziedzinie literatury w 1905 roku - za całokształt twórczości. W Polsce zyskał ogromny autorytet, szczególnie dzięki swoim powieściom historycznym o silnych tendencjach patriotycznych. W „Trylogii” przedstawił barwny obraz życia i wydarzeń w XVII-wiecznej Polsce, a w „Krzyżakach” ukazał czasy panowania Władysława II Jagiełły.
- **Władysław Reymont (1867- 1925)** - utalentowany pisarz, zdobył Nagrodę Nobla w dziedzinie literatury w 1924 roku. Otrzymał ją za powieść „Chłopi”, która przedstawia wierny i wielowarstwowy obraz polskiej wsi w rytmie czterech pór roku.
- **Czesław Miłosz (1911 - 2004)** - poeta, eseista, prozaik, tłumacz, historyk literatury; literacką Nagrodę Nobla otrzymał w 1980 roku za „wybitne wartości humanistyczne w całokształcie twórczości poetyckiej”. Po wojnie pracował jako dyplomata polskich władz komunistycznych, m.in. w Nowym Jorku i Paryżu. Jego utwory przez wiele lat nie były publikowane w Polsce, a poetę wydawano jedynie za granicą. Do Polski na stałe powrócił w 1993 roku.
- **Lech Wałęsa (ur. 1943)** - robotnik, działacz związkowy i polityk, przywódca i bohater opozycji demokratycznej w okresie PRL. Pokojową Nagrodę Nobla otrzymał w 1983 roku. Po delegalizacji pierwszej Solidarności i wydarzeniach z 13 grudnia 1981 roku, uhonorowano go za wybitny wkład w propagowanie i utrzymanie pokoju na świecie. Po przemianach w 1989 roku Lech Wałęsa został pierwszym prezydentem III Rzeczypospolitej wybranym w wyborach powszechnych. Swoim determinacją zapoczątkował zmiany, które później przyczyniły się do lawinowego rozwoju podobnych ruchów w innych krajach Europy Środkowej i Wschodniej.
- **Wisława Szymborska (1923 - 2012)** - wybitna przedstawicielka literatury polskiej. W 1996

Lekcja 20

Wybitni Polacy – część I

Podczas tej lekcji przedstawimy Ci postacie polskich noblistów, wybranych wybitnych naukowców i wynalazców, ważnych reżyserów, aktorów oraz sportowców.

roku przyznano jej Nagrodę Nobla za całokształt twórczości poetyckiej. Oceniono ją jako mistrzostwo artystyczne, które nawiązuje do doświadczeń poezji XX wieku oraz tradycji humanistycznej. Wybrane tomy poezji: „Wołanie do Yeti” (1957), „Sól” (1962), „Chwila” (2002), czy „Koniec i początek” (1993).

- **Olga Tokarczuk (u. 1962)** - pisarka, poetka, eseistka, autorka scenariuszy, psycholożka. W grudniu 2019 roku Olga Tokarczuk odebrała literackiego Nobla „za wyobraźnię narracyjną, która z encyklopedyczną pasją prezentuje przekraczanie granic jako formę życia”. Tokarczuk jest autorką takich dzieł jak: „Podróż ludzi Księgi”, „Prawiek i inne czasy”, „Gry na wielu bębenkach”, „Księgi Jakubowe” oraz „Bieguni”.

Polscy naukowcy i wynalazcy:

- **Mikołaj Kopernik (1473 - 1543)** - jeden z najwybitniejszych astronomów w historii, nie tylko Polski, ale i całego świata. Urodził się w Toruniu, studiował na Akademii Krakowskiej i we Włoszech. Był prawdziwym człowiekiem renesansu, twórcą teorii heliocentrycznej - jego twierdzenie pozostaje jedną z najważniejszych rewolucji naukowych w historii. Mówimy o nim, że „wstrzymał Słońce, ruszył Ziemię - polskie go wydało plemię”.
- **Stefan Banach (1892 - 1945)** - wybitny matematyk, uważany za twórcę analizy funkcyjnej. Jego nazwisko zostało upamiętnione w wielu podstawowych pojęciach matematycznych, takich jak paradoks Banacha-Tarskiego, twierdzenie Hahn-Banacha czy gra Banacha-Mazura.
- **Jacek Rafał Karpiński (1927 - 2010)** - inżynier, elektronik i informatyk, a także uczestnik powstania warszawskiego w Batalionie „Zośka”. Jest znany jako wynalazca komputera K-202, zaprojektowanego w latach 1970-1973, który stał się pierwszym polskim komputerem zbudowanym z użyciem układów scalonych. W swojej karierze zajmował się nie tylko projektowaniem sprzętu komputerowego, ale także tworzeniem oprogramowania.
- **Józef Hofmann (1876 - 1957)** - pianista, kompozytor, pedagog i wynalazca. Opatentował ponad 70 wynalazków ściśle związanych z motoryzacją lub muzyką. Autor m.in. spinacza, urządzenia służącego do pomiaru siły nacisku

palców pianisty, wycieraczki samochodowej i taboretu do fortepianu z możliwością regulacji wysokości.

- **Kazimierz Funk (1884 - 1967)** - światowej sławy twórca nauki o witaminach. Był polskim biochemikiem, odkrywcą pierwszej witaminy (B1) i twórcą terminu „witamina”. Zajmował się leczeniem chorych na awitaminozę.

Polscy reżyserzy:

- **Andrzej Wajda (1926 - 2016)** - najważniejsze filmy: „Człowiek z Żelaza”, „Człowiek z Marmuru”, „Katyń”. Nagrody: „Palma” na festiwalu w Cannes, Oscar za całokształt twórczości.
- **Krzysztof Zanussi (ur. 1939)** - najważniejsze filmy: „Barw ochronne”, „Struktury kryształu”, czy „Iluminacja”. Za swoje filmy odebrał między innymi statuetki w Cannes i na festiwalu filmowym w Gdyni.
- **Krzysztof Kieślowski (1941 -1996)** - stworzył między innymi: „Gadające Głowy”, czy „Dekalog”. Za „Trzy Kolory. Niebieski” zdobył statuetkę Złotego Lwa w Gdyni, a także nominację do Oscara za „Trzy Kolory. Czerwony”.
- **Jerzy Hoffman (ur. 1932)** - najważniejsze filmy: adaptacja „Trylogii” Henryka Sienkiewicza: „Pan Wołodyjowski”, „Potop”, „Ogniem i mieczem”.
- **Roman Polański (ur. 1933)** - filmy polskie lat 60, „China Town”, „Dziecko Rosemary”, „Pianista” (laureat Oscara).
- **Agnieszka Holland (ur.1948)** - najważniejsze filmy: „W ciemności” (2011, nominowany do Oscara dla filmu nieanglojęzycznego) oraz „Obywatel Jones” (2019) otrzymały Złote Lwy na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych.

Polscy aktorzy:

- **Jerzy Stuhr (1947 - 2024)** - znany z filmów: „Seksmisja”, „Obywatel”, „Amator”, „Tydzień z życia mężczyzny”, „Persona non grata”. Wybitny aktor, reżyser, polonista oraz nauczyciel akademicki.
- **Bogusław Linda (ur. 1952)** - wystąpił w filmach takich jak: „Psy”, „Sara”, „Człowiek z żelaza”, „Quo Vadis”, „1920 Bitwa Warszawska”.

- **Krystyna Janda (ur. 1952)** - zagrała m.in. w filmach: "Człowiek z marmuru", "Człowiek z żelaza", "Pestka", "Matka mojej matki".
- **Piotr Adamczyk (ur. 1972)** - wystąpił w takich filmach jak: "Listy do M.", "Karol - człowiek, który został papieżem", "Einstein", "Testosteron".
- **Anna Dymna (ur. 1951)** - aktorka teatralna i filmowa, zagrała między innymi w takich filmach jak: "Janosik", "Trędowata", "Kochaj, albo rzuć", "Znachor", "Panna z morką głową".
- **Daniel Olbrychski (ur. 1945)** - aktor filmowy i teatralny, najważniejsze filmy: „Popioły”, „Pan Wołodyjowski”, „Wesele”, „Salt”.
- **Andrzej Gołota (ur. 1968)** - pięściarz, czterokrotny mistrz Polski w wadze ciężkiej, brązowy medalista olimpijski z Seulu i mistrzostw Europy z Aten, zawodowy mistrz Ameryki Północnej federacji IBF. Według rankingu BoxRec jest siódmym największym polskim zawodnikiem wszechczasów.

Polscy sportowcy:

- **Iga Świątek (ur. 2001)** - tenisistka, zwyciężczyni dwudziestu dwóch turniejów WTA w grze pojedynczej, w tym pięciu turniejów wielkoszlemowych: brązowa medalistka igrzysk olimpijskich z Paryża (2024) w grze pojedynczej, liderka rankingu singlowego WTA.
- **Robert Lewandowski (ur. 1988)** - piłkarz, środkowy napastnik w hiszpańskim klubie FC Barcelona, kapitan w reprezentacji Polski. Postrzegany za jednego z najlepszych piłkarzy swojego pokolenia na świecie i jednego z najlepszych środkowych napastników w historii piłki nożnej. Zdobył ponad 600 goli w seniorskich rozgrywkach klubowych i reprezentacyjnych.
- **Adam Małysz (ur. 1977)** - skoczek narciarski, czterokrotny medalista igrzysk olimpijskich oraz czterokrotny mistrz świata. Jest jednym z najbardziej utytułowanych sportowców w historii indywidualnych zawodów mistrzostw świata w skokach narciarskich oraz czterokrotnym zdobywcą Pucharu Świata w skokach narciarskich.
- **Robert Kubica (ur. 1984)** - kierowca wyścigowy i rajdowy. W 2005 roku został mistrzem Formuły Renault 3.5. Kubica jest pierwszym w historii i jedynym Polakiem startującym w Formule 1, w której zadebiutował podczas Grand Prix Węgier 2006, a po raz ostatni wystąpił podczas Grand Prix Włoch w 2021 roku.
- **Otylia Jędrzejczak (ur. 1983)** - pływaczka specjalizująca się w stylach motylkowym i dowolnym, mistrzyni olimpijska, mistrzyni świata

Literatura – polscy pisarze:

- **Adam Mickiewicz (1798-1855)** – jeden z najwybitniejszych poetów, publicysta oraz wieszcz narodowy. Jego epeja „Pan Tadeusz” została napisana w latach 1832-1834 i wydana w 1834 roku w Paryżu, gdzie wówczas mieszkał Mickiewicz. Opowiada o życiu nowogrodzkiej szlachty, ich polowaniach, miłości oraz przywiązaniu do litewskiej ziemi. Jest to arcydzieło polskiej literatury i lektura obowiązkowa w szkole podstawowej. Inne ważne dzieła: „Ballady i romanse”, „Dziady”, „Sonety Krymskie”.

- **Juliusz Słowacki (1809-1849)** - poeta, dramaturg i epistolograf, a także wieszcz narodowy. Urodził się w Krzemieńcu, obecnie na Ukrainie. W 1832 w Paryżu, gdzie opublikował dwa tomy „Poezji”. W swojej poezji poruszał tematy wolności, walki narodowej i duchowości, stopniowo ewoluując w stronę mistycyzmu. Jego spuścizna literacka, pełna kunsztownego języka i oryginalnych wizji, ugruntowała jego miejsce w kanonie literatury polskiej. Napisał także takie dzieła jak „Kordian” i „Balladyna”.

- **Zygmunt Krasiński (1812 -1859)** – poeta, dramaturg, prozaik, jeden z trzech wieszczów narodowych, reprezentant polskiego romantyzmu oraz mesjanizmu. Pochodził z arystokratycznej rodziny, co miało wpływ na jego twórczość i poglądy, często uwikłane w konflikt między patriotyzmem a lojalnością wobec carskiego imperium. Najważniejsze dzieła to „Nie-Boska komedia”, „Irydion”, „Listy”.

- **Julian Tuwim (1894-1953)** - poeta okresu pierwszej połowy XX wieku, pochodzenia żydowskiego, autor wspaniałych wierszy dla dzieci, takich jak: „Lokomotywa”, „Ptasie radio”, „Pan Hilary”, czy „Słoń Trąbalski”. Był także autorem tekstów kabaretowych, rewiowych i librecistą oraz autorem tekstów politycznych. Znany również jako współautor i redaktor pism literackich i satyrycznych.

- **Zbigniew Herbert (1924 - 1998)** - poeta związany z okresem PRL. Jego twórczość stanowiła formę protestu przeciwko panującemu systemowi, a także wezwanie do wytrwałości w trudnych chwilach. Jest to poezja głęboko osadzona w polskich realiach. Najważniejsze dzieła: „Barbarzyńca w ogrodzie”, „Martwa natura z wędzidłem”, „Labirynt nad morzem” i „Król mrówek”.

- **Stanisław Lem (1921 – 2006)** - pisarz gatunku hard science fiction, futurolog, filozof, a także krytyk literacki. Był czołowym przedstawicielem

Lekcja 21

Wybitni Polacy – część II

Podczas tej lekcji przedstawimy Ci postacie wybranych wybitnych przedstawicieli polskiej literatury, a także malarzy, plastyków, kompozytorów oraz muzyków.

polskiej literatury fantastycznej. Jest najczęściej tłumaczonym polskim pisarzem - jego dzieła zostały przetłumaczone na 41 języków. Do najważniejszych utworów należą powieści: „Solaris”, „Dzienniki gwiazdowe”, oraz „Bajki robotów”.

Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Poznaniu, profesorka wizytująca na Uniwersytecie Kalifornijskim w Los Angeles (1984) jej charakterystyczne tkaniny - kompozycje przestrzenne, zyskały nazwę abakanów. Najbardziej charakterystyczne dzieła: „Embriologia”, „Alteracje”, czy „Zastygłe”.

Sztuka - malarze, plastycy:

- **Jan Matejko (1838 - 1893)** - malarz, twórca obrazów historycznych i batalistycznych, historiozof. Jeden z najwybitniejszych polskich malarzy w historii. Był autorem ponad trzystu obrazów olejnych oraz kilkuset rysunków i szkiców, m.in. „Stańczyka” (1862), „Kazania Skargi” (1864), „Astronoma Kopernika, czyli rozmowy z Bogiem” (1874), „Bitwy pod Grunwaldem” (1878), „Hołdu pruskiego” (1880-1882), czy „Wernyhora” (1883-1884). Dzieła Matejki, rozpowszechniane przez tysiące reprodukcji, stały się standardowymi ilustracjami wielu kluczowych wydarzeń w historii Polski.
- **Jacek Malczewski (1854 - 1929)** - należy do najwybitniejszych polskich malarzy modernistycznych. Wiele z dzieł Malczewskiego przedstawia świat polskiej wsi z dworakami ziemiańskimi, gdzie jednocześnie pojawia się wiele elementów mitologii greckiej i rzymskiej. Stworzył między innymi: „Błędne koło”, „Thanatos”, „Moja dusza”, „Śmierć Ellenai”, „Hamlet Polski”.
- **Stanisław Wyspiański (1869 - 1907)** - malarz, grafik, architekt, dramaturg, poeta, projektant mebli. Jego dorobek artystyczny jest bardzo szeroki i obejmuje dzieła różnego typu: rysunki, szkicowniki, obrazy olejne czy pastele. Malował widoki Krakowa, portrety i autoportrety, rośliny, projekty witraży i ilustracje. Najważniejsze dzieła: dramat „Wesele”, obrazy: „Autoportret z żoną”, „Śpiący Staś”, witraż „Bóg ojciec”.
- **Olga Boznańska (1865 - 1940)** - malarka, przedstawicielka modernizmu, szkoły monachijskiej i najwybitniejsza polska malarka okresu Młodej Polski. Największą sławę przyniosły jej portrety, które malowała przede wszystkim w pracowni. Jej unikalny styl związany był m.in. z wyjątkową techniką polegającą na kładzeniu farby małymi dotknięciami pędzla i czekaniu, aż wyschnie. Najważniejsze dzieła: „Bretonka”; „Dziewczynka z chryzantemami”; „Portret panny Dygat”.
- **Magdalena Abakanowicz-Kosmowska (1930 - 2017)** - rzeźbiarka, profesorka sztuk pięknych (1979), twórczyni tkaniny artystycznej, w latach 1965-1990 prowadząca zajęcia w Państwowej

Kompozytorzy i muzycy:

- **Fryderyk Franciszek Chopin (1810 -1849)** - pianista i kompozytor - jeden z najwybitniejszych swojego czasu. Nazywano go poetą fortepianu, reprezentował muzykę okresu romantyzmu. Tworzył Mazurki, Polonezy oraz etiudy. Wrażliwość artystyczna oraz umiejętność czerpania inspiracji z polskiej muzyki ludowej były fundamentem jego twórczości. Najważniejsze utwory: „Etiuda Rewolucyjna”, „Marsz Pogrzebowy”, „Polonez-Fantazja”, „Życzenie”, „Preludium deszczowe”, „Etiuda E-dur”.
- **Stanisław Moniuszko (1819 - 1872)** - kompozytor, dyrygent, pedagog oraz organista. Autor około 268 pieśni, operetek, baletów i oper, do jego najsynniejszych dzieł należą „Halka”, „Straszny dwór” i „Paria”. Białoruski koloryt muzyczny jest obecny w każdej jego kompozycji, a Moniuszko wciąż jest uważany za najwybitniejszego twórcę polskich oper.
- **Karol Szymanowski (1882-1937)** - pianista i kompozytor, który znacząco wpłynął na rozwój muzyki w okresie Młodej Polski (II Rzeczpospolita). Komponował symfonie oraz wprowadzał do swojej muzyki motywy polskiego folkloru, w tym podhalańskiego i kurpiowskiego, co było efektem jego częstych pobytów w Zakopanem. Najważniejsze utwory: „Sonata fortepianowa c-moll op. 8”, „Fantazja C-dur op. 14 na fortepian”, „Metopy 29 - trzy poematy na fortepian”.
- **Witold Lutosławski (1913 - 1994)** - wybitny kompozytor i dyrygent XX wieku, który stworzył wiele utworów na orkiestrę, w tym symfonie. Był również znany z tego, że często dyrygował podczas wykonania swoich kompozycji. Najważniejsze dzieła: „Muzyka żałobna”, „Gry wieńskie”, „Kwartet smyczkowy”, „Preludia i fuga”.
- **Krzysztof Penderecki (1933 - 2020)** - kompozytor, dyrygent i pedagog muzyczny - był profesorem oraz rektorem Akademii Muzycznej w Krakowie przez większość swojego życia. Jego najsynniejszym utworem jest „Pasja według św. Łukasza”, „Ofiarom Hiroszimy - Tren”, „Polskie

Requiem” oraz „III Symfonia”. W sumie stworzył cztery opery, osiem symfonii i wiele innych utworów orkiestrowych.

- **Czesław Niemen (1939 - 2004)** - wszechstronny artysta, muzyk, multiinstrumentalista, piosenkarz i kompozytor, autor tekstów piosenek, wokalista rockowy. Jeden z najwybitniejszych twórców muzyki popularnej w Polsce. Najbardziej znane utwory to: „Dziwny jest ten świat”, „Sen o Warszawie”, „Pod Papugami”.

Wojskowi i dowódcy:

Lekcja 22

Polacy, których trzeba znać!

Podczas tej lekcji przedstawimy Ci postacie wybitnych polskich wojskowych, dowódców, duchownych, a także miejsca spoczynku znanych Polaków na obczyźnie.

- **Tadeusz Kościuszko (1746 – 1817)** - wybitny inżynier wojskowy, Najwyższy Naczelnik Siły Zbrojnej Narodowej podczas Insurekcji Kościuszkowskiej, generał lejtnant wojska Rzeczypospolitej Obojga Narodów, generał major komenderujący w Dywizji Wielkopolskiej. Był także generałem brygady Armii Kontynentalnej w trakcie wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych. Bohater narodowy Polski i USA. Na całym świecie jest ok. 220 pomników Kościuszki, a od jego nazwiska nazwano najwyższy szczyt Australii.
- **Kazimierz Pułaski (1745–1779)** - wybitny dowódca wojskowy, bohater Polski i Stanów Zjednoczonych, generał brygady Armii Kontynentalnej. Był jednym z przywódców konfederacji barskiej, walczącej przeciw dominacji Rosji w Polsce. Po upadku konfederacji emigrował do Francji, gdzie Benjamin Franklin przedstawił go George'owi Washingtonowi. W czasie wojny o niepodległość USA odegrał kluczową rolę w tworzeniu amerykańskiej kawalerii. Dowodził Legionem Pułaskiego, wielonarodową formacją kawalerii i piechoty. Pułaski jest uważany za „ojca amerykańskiej kawalerii”. W USA obchodzony jest Dzień Pamięci Generała Pułaskiego, a w 2009 roku nadano mu pośmiertnie honorowe obywatelstwo Stanów Zjednoczonych.
- **Józef Piłsudski (1867 - 1935)** - żołnierz, polityk, działacz społeczny i niepodległościowy, mąż stanu; od 1892 członek Polskiej Partii Socjalistycznej i jej przywódca w kraju, twórca Organizacji Bojowej PPS (1904) i Polskiej Organizacji Wojskowej (1914), członek Komisji Wojskowej w Tymczasowej Radzie Stanu (1917) od 11 listopada 1918 naczelny wódz Armii Polskiej, w latach 1918–1922 Naczelnik Państwa. Odegrał kluczową rolę w odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 roku oraz w kształtowaniu polskiej polityki w pierwszych latach po wojnie. W 1920 stał się pierwszym marszałkiem Polski. Piłsudski był także przywódca obozu sanacji po przewrocie majowym (1926), dwukrotnym premierem Polski (1926–1928 i 1930); wywarł znaczący wpływ na formowanie się polityki wewnętrznej i zagranicznej II RP.
- **Władysław Sikorski (1881–1943)** - polityk i wojskowy, teoretyk wojskowości, premier i minister spraw wojskowych II Rzeczypospo-

litej, generał broni Wojska Polskiego, premier rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie (od 30 września 1939), twórca i naczelny wódz Polskich Sił Zbrojnych (na Zachodzie); dowódca Armii Krajowej i Polskiego Państwa Podziemnego; zginął tragicznie w katastrofie lotniczej w Gibraltarze.

- **Władysław Anders (1892 – 1970)** - wojskowy, polityk, Naczelny Wódz Polskich Sił Zbrojnych. W 1940 roku przyczynił się do zorganizowania polskiego wojska w ZSRR. Dzięki temu w 1942 roku wyprowadził ze Związku Sowieckiego ponad 115 tysięcy Polaków - cywilów i żołnierzy ocalałych z sowieckich łagrów i więzień. Dowodzona przez niego armia walczyła i zwyciężyła w bitwie pod Monte Cassino w 1944 roku. Po wojnie stał się jednym z liderów Polonii na emigracji. Spoczywa na Monte Cassino wśród swoich towarzyszy broni.

Duchowni:

- **Stefan Wyszyński (1901 – 1981)** - prymas i kardynał, pełnił rolę zwierzchnika Kościoła Katolickiego w Polsce w najtrudniejszych okresach reżimu komunistycznego w kraju. Zapisał się w historii jako „Prymas Tysiąclecia”. Wyszyński był nie tylko duchowym przywódcą, ale także zdecydowanym obrońcą praw człowieka i wolności religijnej w PRL. Jego działalność i nauczanie przyczyniły się do jedności społeczeństwa polskiego oraz do krytyki reżimu komunistycznego, co miało dużą rolę w procesie przemian demokratycznych w Polsce w latach 80-tych.
- **Jan Paweł II, czyli Karol Wojtyła (1920 – 2005)** – papież i głowa Kościoła Katolickiego. Poeta, poliglota, a także aktor niezawodowy, dramaturg, pedagog oraz filozof historii, pierwszy w historii III RP kawaler Orderu Orła Białego. Został również Świętym Kościoła katolickiego. Jest najbardziej rozpoznawalnym Polakiem na świecie. W 1978 roku został wybrany na papieża, co uczyniło go pierwszym papieżem spoza Włoch od 445 lat. Jednym z głównych postulatów jego papiestwa było „postawienie swojego Kościoła w sercu nowego sojuszu religijnego, który zgromadziłby żydów, muzułmanów i chrześcijan w wielkiej religijnej armadzie”. Był jednym z najczęściej podróżujących światowych przywódców w historii, (odwiedził 129 państw, co interpretowano jako chęć zbudowania relacji między różnymi narodami i religiami).

Słowa Papieża na Placu Zwycięstw podczas pierwszej pielgrzymki do Polski (1979): „Niech zstąpi Duch Twój. I odnowi oblicze Ziemi,” z dodatkowym akcentem „Tej Ziemi,” stały się katalizatorem zmian w tej części Europy. Jednym z najważniejszych dokonań papieża było przyczynienie się do upadku komunizmu.

Wadowice to miejsce urodzenia św. Jana Pawła II. W 1999 roku, papież przyjechał z kolejną pielgrzymką do Polski, odwiedził też swoje rodzinne miasto. Podczas kazania dla mieszkańców Wadowic powiedział: „A tam była cukiernia. Po maturze chodziliśmy na kremówki. Że myśmy to wszystko wytrzymali, te kremówki po maturze”. Dzięki tym słowom, kremówkę papieską poznał cały świat – stała się słynnym polskim deserem.

Aby dowiedzieć się więcej na temat polskiego papieża, jednego z najbardziej znanych Polaków na świecie polecamy obejrzeć film: „Karol. Człowiek, który został papieżem”, reżyseria: Giacomo Battiato, rok: 2005
Główne role: Piotr Adamczyk (Karol Wojtyła), Małgorzata Bela (Hanna Tuszyńska).
Fabuła: życie Karola Wojtyły do wybrania go papieżem. Film ma swój sequel „Karol. Papież, który pozostał człowiekiem”.

- **Jerzy Popiełuszko (1947 – 1984)** był księdzem rzymskokatolickim, kapelanem warszawskiej „Solidarności”, błogosławionym i męczennikiem Kościoła katolickiego. Został zamordowany przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa PRL. Jego duszpasterstwo charakteryzowało się zaangażowaniem w obronę praw człowieka i walką o wolność w czasach komunizmu. Popiełuszko zyskał dużą popularność dzięki swoim kazaniom, w których odnosił się do trudnej sytuacji politycznej w Polsce, a jego tragiczna śmierć w 1984 roku stała się symbolem walki z reżimem.

Aby dowiedzieć się więcej o bohaterskiej postawie i życiu ks. Jerzego Popiełuszki polecamy obejrzeć film: „Popiełuszko. Wolność jest w nas” - polski dramat biograficzny z 2009 roku o ojcu Jerzym Popiełuszce, w reżyserii Rafała Węclawskiego. Przedstawia losy bohatera na tle istotnych wydarzeń historycznych Polski lat 70. i 80. Główne role: Adam Woronowicz jako Jerzy Popiełuszko, Marek Frąckowiak jako ksiądz Teofil Bogucki oraz Zbigniew Zamachowski jako Ireneusz.

Znani Polacy spoczywający na obczyźnie:

● Lwów - Cmentarz Łyczakowski:

Lwów przez wieki był miastem polskim, ważnym ośrodkiem Galicji, dlatego na Cmentarzu Łyczakowskim spoczywa wielu znanych Polaków, m. in. poeta **Seweryn Goszczyński**, dramatopisarka **Gabriela Zapolska**, poetka **Maria Konopnicka**, matematyk **Stefan Banach**, malarz **Artur Grottger**.

● Wilno - Cmentarz Na Rossie:

Cmentarz na Rossie (Wilno) jest miejscem spoczynku między innymi: **Joachima Lelewela** - polskiego historyka, poety **Władysława Syrokomli**, archeologa **Eustachego Tyszkiewicza**, fizyka **Władysława Dzierwulskiego**, **Marii Piłsudskiej** (pierwszej żony Józefa Piłsudskiego). Tutaj też spoczywa serce samego Piłsudskiego - zostało pochowane (według jego woli) wraz z towarzyszami broni.

● Paryż - cmentarze Père Lachaise i Montmartre:

Na cmentarzu Père Lachaise w Paryżu spoczywa **Fryderyk Chopin**. Z kolei na cmentarzu Montmartre zlokalizowany jest grób **Juliusza Słowackiego**. Jest on pusty, ponieważ ciało zostało przeniesione na Wawel do Krypty Wieszczów Narodowych. Na cmentarzu Montmorency pochowany został poeta **Cyprian Kamil Norwid**.

Public holidays (national/state/religious holidays)

Dni ustawowo wolne od pracy (święta narodowe/państwowe/religijne) w Polsce - w czasie tych świąt banki, centra handlowe i instytucje państwowe są zamknięte. Należą do nich **niedziele** oraz dni niżej wymienione:

- **1 stycznia:** Nowy Rok,
- **6 stycznia:** Święto Trzech Króli,
- **pierwszy dzień Wielkiej Nocy,**
- **drugi dzień Wielkiej Nocy,**
- **1 maja:** Święto Pracy,
- **3 maja:** Święto Narodowe Trzeciego Maja, (1-3 maja nazywane są Majówką), rocznica uchwalenia Konstytucji 3 Maja,
- **pierwszy dzień Zielonych Świątek,**
- **dzień Bożego Ciała,**
- **15 sierpnia:** Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny, a także Święto Wojska Polskiego,
- **1 listopada:** Wszystkich Świętych,
- **11 listopada:** Narodowe Święto Niepodległości,
- **25 grudnia:** pierwszy dzień Bożego Narodzenia,
- **26 grudnia:** drugi dzień Bożego Narodzenia.

Inne święta państwowe (nie są dniami wolnymi od pracy:

- **19 lutego:** Dzień Nauki Polskiej,
- **1 marca:** Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych,
- **24 marca:** Narodowy Dzień Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką,
- **13 kwietnia:** Dzień Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej,
- **2 maja:** Dzień Polonii i Polaków za granicą; Dzień Flagi,
- **8 maja:** Narodowy Dzień Zwycięstwa,
- **20 czerwca:** Narodowy Dzień Powstań Śląskich,
- **11 lipca:** Narodowy Dzień Pamięci Ofiar Ludobójstwa na Wołyniu,
- **1 sierpnia:** Dzień pamięci Powstania Warszawskiego,
- **27 grudnia:** Narodowy Dzień Zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego.

Lekcja 23

Polskie święta narodowe, państwowe, tradycyjne

O tradycjach w ramach poszczególnych cykli roku dowiesz się z lekcji: 24, 25, 26.

Podczas tej lekcji przybliżymy Ci polskie święta państwowe – narodowe, religijne i te związane z polską tradycją i kulturą.

Inne tradycyjne polskie święta

(niereligijne):

- **Dzień Babci i Dziadka** (21 oraz 22 stycznia),
- **Międzynarodowy Dzień Kobiet** (8 marca),
- **Prima Aprilis: dzień figlów i żartów** (1 kwietnia),
- **Dzień matki** (26 maja),
- **Dzień Dziecka** (1 czerwca),
- **Dzień ojca** (23 czerwca),
- **Święto Komisji Edukacji Narodowej**
- Dzień Nauczyciela (14 października),
- **Andrzejki** (29/30.11) – wieczór wróżb.

Lekcja 24

Polskie święta i tradycje – cykl zimowy

Podczas tej lekcji przedstawimy Ci święta i tradycje związane z cyklem zimowym. Dowiesz się o Adwencie, św. Mikołaju, Wigilii oraz Świętach Bożego Narodzenia. Przybliżymy Ci także święto Trzech Króli, opowiemy o tradycji Tłustego Czwartku, a także Środzie Popielcowej, czyli początku Wielkiego Postu.

Adwent:

Rok liturgiczny w Kościele katolickim rozpoczyna się od Adwentu, który jest także początkiem kalendarza świąt religijnych. Jest to okres przygotowania do uroczystości Bożego Narodzenia. W tym czasie w Polsce praktykowana jest (od XII wieku) adwentowa msza święta ku czci Matki Bożej, znana jako Roraty.

Msza ta odprawiana jest wczesnym rankiem, zazwyczaj o godzinie 5. Podczas tej Mszy na ołtarzu zapala się cztery świece, z których jedna, symbolizująca Najświętszą Maryję Pannę, jest umieszczona wyżej niż pozostałe.

Adwent w Kościele katolickim jest czasem radoznego oczekiwania na narodziny Chrystusa, podczas gdy w cerkwi Prawosławnej oznacza post. W Kościele katolickim ten okres nie jest kojarzony z postem.

Adwent składa się z czterech niedziel, które są odliczane w kierunku Bożego Narodzenia: 1, 2, 3 i 4 niedziela adwentowa. Z racji tego, że Boże Narodzenie przypada na 25 grudnia, Adwent trwa zazwyczaj trzy tygodnie i kilka dni. Ostatnia niedziela Adwentu kończy się Mszą Pasterką, w noc z 24 na 25 grudnia.

Mikołajki, czyli Dzień Świętego Mikołaja – 6 grudnia

Ta tradycja upamiętnia świętego biskupa Mikołaja z Miry, który jest znany z dobroczynności i niesienia pomocy potrzebującym, szczególnie dzieciom. W tym wyjątkowym dniu postać przebrana za Świętego Mikołaja przynosi dzieciom prezenty. Często rodzice ukrywają prezenty w nocy, aby dzieci mogły je odkryć rano pod poduszką. W wielu domach, szkołach, czy miejscach pracy odbywają się także wspólne zabawy, które jeszcze bardziej wzbogacają atmosferę Mikołajek.

Wigilia Świąt Bożego Narodzenia – 24 grudnia

Wigilia, przypadająca na 24 grudnia, to dzień poprzedzający Boże Narodzenie. Zgodnie z polską tradycją, świąteczna choinka (drzewko iglaste – często sosna, świerk, bądź jodła; naturalna, bądź

szuczna) jest dekorowana i ustawiana w domach 23 lub 24 grudnia, chociaż coraz częściej wydarzenie to odbywa się jeszcze na kilka tygodni przed Wigilią.

W wigilijny wieczór zbiera się w gronie najbliższych, aby wspólnie oczekiwać przyjścia Jezusa. Polska tradycja nakazuje, by wieczerę zacząć dopiero po pojawieniu się pierwszej gwiazdki na niebie, symbolizującej Gwiazdę Betlejemską.

Wieczera wigilijna rozpoczyna się od odczytania fragmentu Ewangelii mówiącego o narodzeniu Jezusa. Po modlitwie, uczestnicy łamią się opłatkiem i składają sobie nawzajem życzenia. Na stole opłatek często leży na talerzyku, a pod obrusem umieszcza się trochę siana, co nawiązuje do żłobka, w którym po urodzeniu leżał Jezus.

Zwyczaje związane z ilością i rodzajem potraw podczas Wigilii mogą być bardzo zróżnicowane. Kluczowym elementem wieczerzy jest 12 postnych dań, a szczególnie rybne, a w tym karp, który w dawnych czasach symbolizował Jezusa.

Na stół podaje się zwykle czerwony barszcz z uszkami, grzyby z kapustą, różnorodne ryby – gotowane lub pieczone, kluski z makiem, a także kompot z suszonych owoców. Na deser często podaje się piernik, sernik, czy makowiec. Tradycyjnie pozostawia się jedno wolne nakrycie przy stole, by symbolicznie zostawić miejsce dla „niezapowiedzianego gościa” czyli Jezusa.

Na wschodzie Polski tradycyjnie serwuje się kutię, czyli gotowaną pszenicę lub jęczmień z dodatkiem miodu, orzechów i migdałów. Po zakończeniu wieczerzy wspólnie śpiewa się kolędy, a dzieci i dorośli obdarowują się prezentami, które zazwyczaj leżą pod choinką.

Wieczór zazwyczaj kończy się pasterką, czyli uroczystą mszą świętą, która odbywa się o północy w noc wigilijną. W kościołach przed pasterką tradycyjnie dekorowane są choinki oraz przygotowywana jest szopka bożonarodzeniowa.

Święta Bożego Narodzenia 25-26 grudnia

Polacy obchodzą Wigilię Bożego Narodzenia oraz sam Dzień Bożego Narodzenia 25 grudnia w gronie rodzinnym. Natomiast w Drugi Dzień Świąt, czyli 26 grudnia, najczęściej spotykają się w szerszym gronie. Jest on poświęcony patronowi, Św. Szczepanowi, pierwszemu męczennikowi chrześcijańskiemu. Dawniej na wsiach, tego dnia błogosławiło się ziarna owsa lub inne

zboża. Obecnie drugi dzień Bożego Narodzenia to przede wszystkim czas wizyt, spotkań, przyjęć i radosnych zgromadzeń.

Święto Trzech Króli - 6 stycznia

Święto to, zwane również Objawieniem Pańskim, obchodzone jest 6 stycznia na pamiątkę trzech Mędrców - Kacpra, Melchiora i Baltazara, którzy przybyli do Betlejem, by oddać hołd nowo narodzonemu Jezusowi. Zwyczaj poświęcania tego dnia złota i kadzidła wykształcił się na przełomie XV i XVI wieku.

Według legendy o Mędracach ze Wschodu, gdy na niebie pojawiła się jasna gwiazda, trzech mędrców z różnych stron świata wyruszyli w stronę Betlejem, aby oddać pokłon nowonarodzonemu Jezusowi Chrystusowi i ofiarować mu dary: złoto, kadzidło i mirrę.

Od XVIII wieku pojawiła się także tradycja święcenia tego dnia kredy, którą w wielu domach katolickich na drzwiach wejściowych zapisuje się litery: K+M+B (Kacper, Melchior i Baltazar) oraz bieżącą datę.

Karnawał w Polsce zaczyna się po święcie Trzech Króli i trwa aż do Środy Popielcowej. To czas zabawy, balów i obfitych przyjęć. Choć niektóre tradycje karnawałowe zanikają, to w polskiej kulturze nadal nie organizuje się wesel w okresie Wielkiego Postu czy Adwentu.

Tłusty Czwartek

Tłusty czwartek oznacza początek ostatniego tygodnia karnawału, który kończy się w środę Popielcową. Zgodnie z tradycją, w tym dniu można się objadać, kończąc w ten sposób karnawał przed Wielkim Postem. Najczęściej serwowanymi potrawami są pączki i faworki, znane także w niektórych regionach jako chrust lub chruściki.

Środa Popielcowa – początek Wielkiego Postu

Środa Popielcowa, znana również jako Popielec, to pierwszy dzień Wielkiego Postu w Kościele katolickim. To dzień pokutny, który wprowadza w 46-dniowy okres Wielkiego Postu, obejmujący pięć niedziel przed Wielkanocą. W tym dniu obowiązuje ścisły post.

W obrzędzie rzymsko - katolickim podczas mszy odprawianej tego dnia kapłan posypuje popiołem głowy wiernych, czyniąc znak krzyża i recytując: "Nawracajcie się i wierzcie w Ewangelię" lub "Z prochu powstałeś i w proch się obrócisz". Popiół, który jest używany do posypywania głów, tradycyjnie pozyskuje się poprzez spalenie palm poświęconych podczas ubiegłorocznej Niedzieli Palmowej.

Niedziela palmowa

Niedziela Palmowa, znana również jako „Niedziela Męki Pańskiej”, „Kwietna” lub „Wierzbna”, to święto ruchome w kalendarzu chrześcijańskim, obchodzone siedem dni przed Wielkanocą. Oznacza początek Wielkiego Tygodnia.

Święto to jest związane ze wspomnieniem przybycia Chrystusa do Jerozolimy. Mieszkańcy witali Chrystusa wjeżdżającego na osiołku do miasta wiatując na jego cześć gałązkami palmowymi. Wyznacza czas duchowego przygotowania do świąt, który charakteryzuje się wyciszeniem, skupieniem oraz przeżywaniem męki Jezusa. W Polsce Niedziela Palmowa ma swoje korzenie w średniowieczu.

Według tradycji katolickiej wierni przynoszą do kościoła palmy, które są symbolem nowego życia. W wielu miejscach organizuje się konkursy na najpiękniejsze i najwyższe palmy.

Święta wielkanocne

Wielkanoc to najstarsze oraz najistotniejsze święto w chrześcijaństwie, które upamiętnia zarówno męczeństwo, jak i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa. Święto to jest obchodzone w pierwszą niedzielę po pierwszej wiosennej pełni Księżyca.

Tydzień poprzedzający to święto, w trakcie którego wspomina się kluczowe wydarzenia dla wiary chrześcijańskiej, nosi nazwę Wielkiego Tygodnia. Ostatnie trzy dni tego okresu, czyli Wielki Czwartek, Wielki Piątek, Wielka Sobota oraz Niedziela Zmartwychwstania, są znane jako Triduum Paschalne.

Wielki Czwartek

Pierwsze msze w Triduum Paschalnym odprawiane są w Wielki Czwartek. Jest to dzień, w którym celebrowana jest ostatnia wieczerza Jezusa, a dla wielu Polaków to dzień postu, przebaczenia oraz pokuty.

Wielki Piątek

W Wielki Piątek kościoły zwykle wypełniają się wiernymi na wieczorną modlitwę. Ludzie udają się modlić nad „Grobem Chrystusa”, który symbolizuje miejsce złożenia Zbawiciela do grobu.

Wielka Sobota

Wielka Sobota jest zatem jedynym dniem w roku, w którym nie odbywa się żadna msza. W tym dniu Polacy przynoszą do kościoła koszyki wielkanocne z tzw. „święconkami” do poświęcenia, które muszą zwierać:

Lekcja 25

Polskie święta i tradycje – cykl wiosenny

Podczas tej lekcji przedstawimy Ci polskie święta i tradycje cyklu wiosennego.

- **białego baranka**, który symbolizuje Zmartwychwstałego Chrystusa. Zazwyczaj wykonany z cukru, zajmuje on główną pozycję również na wielkanocnym stole.
- **chleb** - w tradycji chrześcijańskiej symbolizuje Ciało Chrystusa. Jest pokarmem niezbędnym do życia, reprezentuje dostatek, obfitość, sytości oraz godność człowieka
- **chrzan** symbolizuje zdrowie oraz siłę fizyczną.
- **wędliny** symbolizują zdrowie, dostatek materialny i płodność.
- **sól** - oczyszczenie, prostotę i prawdę.
- **malowane/zdobione jajka** (jak i te niezdobione) są symbolem nowego życia - jajka nie-malowane są przeznaczone do dzielenia się nimi w Wielką Niedzielę.

Wielka Niedziela

Obchody Niedzieli Wielkanocnej, znanej również jako Wielka Niedziela lub Niedziela Zmartwychwstania Pańskiego, to pierwszy dzień Świąt Wielkanocnych.

W Polsce w Niedzielę Wielkanocną, wczesnym rankiem (a czasami już w późny wieczór Wielkiej Soboty), odprawiana jest uroczysta msza święta zwana rezurekcją, której tradycje sięgają średniowiecza.

Podczas rezurekcji po raz pierwszy od Wielkiego Czwartku rozbrzmiewają dzwony i dzwoneczki w kościołach. Często słychać również trąby, głośno ogłaszające zmartwychwstanie Jezusa.

Po powrocie do domu, w gronie rodzinnym, zasiada się do uroczystego śniadania wielkanocnego, które rozpoczyna się od składania sobie wzajemnych, serdecznych życzeń oraz dzielenia się święconym jajkiem z koszyczka.

Na stołach króluje jajka, wędliny, żurek wielkanocny, biała kiełbasa, szynka świąteczna, faszerowane jajka, ćwikła, sernik, a także tradycyjne baby i mazurki. Stoły są ozdobione bukietami z pierwszych wiosennych kwiatów - w szczególności bazi, czyli puszystych kwiatostanów wierzby, zwanych też bazimi kotkami.

Poniedziałek Wielkanocny – Śmigus Dyngus

Poniedziałek Wielkanocny, znany także jako Lany Poniedziałek czy Śmigus-dyngus, to drugi dzień Świąt Wielkiej Nocy. W polskiej tradycji w tym dniu ludzie oblewają się wzajemnie wodą w żartobliwy sposób, nawet jeśli są to osoby nieznajome. Polewanie wodą nawiązuje do dawnych pogańskich praktyk, które symbolizowały budzenie się przyrody do życia oraz coroczny cykl regeneracji ziemi.

Boże Ciało

Boże Ciało - jest to święto ruchome, obchodzone zawsze w czwartek po niedzieli Trójcy Świętej, dokładnie sześćdziesiąt dni po świętowaniu Wielkanocy. Uroczystość Bożego Ciała jest głęboko zakorzeniona w polskiej tradycji.

Tego dnia odbywa się uroczysta procesja. W czasie procesji, podczas gdy kapłan niesie monstrancję, która zawiera opłatek symbolizujący Ciało Chrystusa, wierni kierują się do ołtarzy stworzonych poza kościołem. Odświętnie ubrane dzieci rzucają przed monstrancję kwiaty oraz płatki kwiatów, dodając uroku i radości całej ceremonii.

Noc Świętojańska/ noc św. Jana (23-24 czerwca)

Celebracje te odbywają się jeszcze w noc poprzedzającą dzień ich patrona, w Polsce nazywane też Sobótką lub Nocą Kupały. Właśnie w tę najkrótszą noc w roku rozkwita legendarny kwiat paproci. Tradycja głosi, że ten, kto go znajdzie, będzie prowadził szczęśliwe i dostatnie życie, ale uwaga: swoim szczęściem i majątkiem nie wolno mu się z nikim dzielić. Wróżby tego wieczoru dotyczą przede wszystkim miłości i małżeństw.

Zielone Świątki/ Święto Matki Boskiej Zielnej

Zwane także świętem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, obchodzone 15 sierpnia, ma miejsce w Kościele Katolickim na całym świecie. Uroczystość ta jest związana z tradycją poświęcania oraz zbierania plonów natury: ziół, zbóż, warzyw, owoców czy kwiatów. Poświęcone plony mają zapewnić bezpieczeństwo oraz harmonię w domach przez cały rok.

Tego dnia w kościołach odbywają się uroczyste msze, a do sanktuarium w Częstochowie na Jasnej Górze pielgrzymują rzesze wiernych. Piesznie pielgrzymki z różnych zakątków Polski pokonują setki kilometrów, trwając w modlitwie i śpiewie przez kilkanaście dni.

Lekcja 26

Polskie święta i tradycje – cykl letni i jesienny

Podczas tej lekcji przedstawimy Ci najważniejsze polskie święta i tradycje cyklu letniego i jesiennego.

Dożynki

To największe święto rolników, tradycja ludowa, obchodzona zazwyczaj w jedną z niedziel lub sobót sierpnia lub września – po zbiorze plonów. Jest ono zwieńczeniem ich całorocznego wysiłku. Ważnym elementem dożynek jest przekazanie wieńca dożynkowego, symbolizującego urodzaj, który przygotowują mieszkańcy wsi. Święto to jest również okazją do wspólnego biesiadowania, występów artystycznych i pielęgnowania lokalnych tradycji.

Wszystkich Świętych (1 listopada)

Uroczystość ta wywodzi się przede wszystkim z oddawania czci męczennikom, świętym kościoła katolickiego. Święto to jest obchodzone w celu uhonorowania zarówno znanych, jak i nieznanymi świętych.

Pierwszy dzień listopada w Polsce jest dniem wolnym od obowiązków zawodowych, co skłania wielu ludzi do podróży, w celu odwiedzenia grobów swoich zmarłych bliskich. W tym czasie wierni gromadzą się na cmentarzach, dekorując groby kwiatami, zapalając znicze i modląc się za dusze zmarłych.

Święto to ma głównie charakter religijny, szczególnie w tradycji katolickiej, jednak wiele osób wyznających inne religie lub nieprzynależących do żadnej z nich, uczestniczy w tych obrzędach. Stanowi ono formę oddania czci oraz upamiętnienia osób, które już odeszły.

Zaduszki (2 listopada)

Zaduszki znane również jako Dzień Zaduszny lub dawniej Dziady - są współczesnym odpowiednikiem pogańskiego święta Dziadów. Ten dzień następuje bezpośrednio po uroczystości Wszystkich Świętych.

Tradycja ta ma swoje korzenie w ludowych obrzędach Słowian i Bałtów, sięgających czasów przedchrześcijańskich. Jej podstawowym celem było nawiązanie kontaktu z duszami zmarłych oraz zdobycie ich przychylności. Dziady obchodzono w dwóch okresach w roku - wiosną oraz jesienią. W Zaduszki, podobnie jak w Dzień Wszystkich Świętych, odwiedzane są cmentarze oraz groby

bliskich, a wierni uczestniczą w mszach, modląc się za dusze zmarłych. W te dni panuje również tradycja zapalania świec i zniczy na mogiłach, a także składania kwiatów, wieńców i innych ozdób symbolizujących pamięć o zmarłych.

Zwyczaj stawiania zniczy wywodzi się z dawnych pogańskich praktyk, według których ludzie palili ogniska na grobach, wierząc, że mogą one ogrzać dusze wędrujące po ziemi.

Lekcja 27

| Polskie potrawy

Podczas tej lekcji dowiesz się jakie są polskie tradycyjne potrawy, poznasz ich historię. Przedstawimy Ci także przykładowe przepisy najbardziej znanych polskich dań.

Zapraszamy do podróży przez tradycyjne polskie zupy, dania główne, napoje i desery. Potrawy te opowiedzą o naszej kulturze, historii i smakach. Polska kuchnia to wyjątkowe połączenie tradycji, smaków i historii. Historia wielu potraw sięga dawnych wieków i odzwierciedla wielokulturową przeszłość Polski – W naszych daniach można znaleźć wpływy kuchni wschodniej, niemieckiej, żydowskiej, litewskiej i tatarskiej.

Kuchnia polska dzieli się na dania codzienne, sycające i proste, oraz potrawy świąteczne, które mają specjalne znaczenie. Na święta przygotowujemy wyjątkowe potrawy, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie, jak barszcz z uszkami na Wigilię czy żurek na Wielkanoc. Każdy region Polski ma swoje własne specjały i lokalne smaki, tworząc bogaty wachlarz potraw.

Zupy są bardzo ważnym elementem posiłków w Polsce. Wiele polskich zup ma długą historię i specjalne znaczenie, szczególnie te podawane na święta.

Rosół

To klasyczna zupa, gotowana na bazie mięsa, podawana z makaronem. Doskonale rozgrzewa i jest często serwowana na niedzielny obiad lub w czasie rodzinnych uroczystości.

Składniki:

- 1 kg mięsa (kurczak, wołowina lub indyk)
- 2 marchewki
- 1 pietruszka (korzeń)
- 1/4 selera
- 1 por
- 2 ząbki czosnku
- 1 cebula
- Kilka liści laurowych, ziela angielskiego
- Sól, pieprz do smaku
- Makaron (np. nitki)

Przygotowanie:

Mięso opłucz, włóż do garnka, zalej zimną wodą. Zagotuj, zdejmij pianę, dodaj warzywa i przyprawy. Gotuj na małym ogniu przez 2-3 godziny, aż mięso będzie miękkie. Podawaj z makaronem i posiekaną natką pietruszki.

Barszcz czerwony

To popularna zupa, znana ze swojego intensywnego, rubinowego koloru, jest przygotowywana z buraków. Tradycyjnie podaje się go z uszkami, co czyni go ulubioną potrawą na różne święta.

Składniki:

- 1 kg buraków
- 1 marchewka
- 1 pietruszka
- 1 cebula
- 2 ząbki czosnku
- 1-2 liście laurowe, ziele angielskie
- Sok z cytryny lub ocet (do smaku)
- Sól, pieprz, cukier do smaku

Przygotowanie:

Buraki obierz, pokrój na kawałki, zalej wodą. Dodaj warzywa i przyprawy, gotuj do miękkości buraków. Wyjmij warzywa, przecedź barszcz, dopraw sokiem z cytryny. Podawaj na ciepło, z uszkami lub samodzielnie.

Żurek i barszcz biały

Obie te zupy przygotowywane są na żytnim zakwasie, co daje im charakterystyczny smak. Podawane z kiełbasą lub jajkiem, stanowią doskonałe danie na uroczyste obiady, zwłaszcza w okresie świątecznym.

Żurek składniki:

- 1 litr zakwasu na żurek
- 500 ml bulionu mięsnego lub warzywnego
- 200 g białej kiełbasy
- 1 marchewka
- 1 pietruszka
- 2 ząbki czosnku
- 2 liście laurowe, ziele angielskie
- 1-2 łyżki śmietany
- Sól, pieprz do smaku
- Jajka na twardo (do podania)

Przygotowanie:

Ugotuj bulion z warzywami i przyprawami, dodaj kiełbasę i gotuj do miękkości. Wyjmij kiełbasę, do bulionu wlej zakwas i zagotuj. Dopraw czosnkiem, śmietaną, solą i pieprzem. Podawaj z jajkiem i plasterkami kiełbasy.

Barszcz biały składniki:

- 1 litr zakwasu na barszcz biały
- 500 ml bulionu mięsnego lub warzywnego
- 200 g wędzonego boczku lub kiełbasy
- 1 marchewka
- 1 pietruszka
- 2 ząbki czosnku
- 1-2 łyżki śmietany
- Sól, pieprz do smaku

Przygotowanie:

W bulionie ugotuj wędlinę i warzywa. Dodaj zakwas i zagotuj. Dopraw śmietaną, czosnkiem, solą i pieprzem. Podawaj z ziemniakami lub chlebem.

Chłodnik

To orzeźwiająca, letnia zupa na bazie jogurtu lub śmietany, często zawiera świeże warzywa, takie jak ogórki i rzodkiewki. Jest idealnym wyborem na upalne dni, stanowiąc zdrową dawkę witamin.

Składniki:

- 500 ml kefiru, jogurtu lub maślanki
- 2 świeże ogórki
- Pęczek rzodkiewek
- Pęczek koperku
- 2 jajka na twardo
- Sól, pieprz do smaku

Przygotowanie:

Ogórki i rzodkiewki pokrój w drobną kostkę. Posiekaj koperek i wymieszaj z kefirem. Dopraw solą i pieprzem, schłodź w lodówce. Podawaj z jajkiem na twardo.

Grochówka

To syta zupa, w której głównym składnikiem jest groch, często wzbogacona o kawałki wędzonego mięsa.

Składniki:

- 300 g suchego grochu
- 200 g wędzonego boczku
- 2 marchewki
- 1 pietruszka
- 2 ziemniaki
- 2 liście laurowe, ziele angielskie
- Sól, pieprz do smaku

Przygotowanie:

Groch namocz na noc, następnie ugotuj do miękkości. Dodaj pokrojone warzywa i wędlinę. Dopraw solą, pieprzem i przyprawami. Podawaj na gorąco, najlepiej z pieczywem.

Pomidorówka/ Zupa pomidorowa

Podawana z makaronem lub ryżem, to ulubiona zupa wielu Polaków. Popularna na codzienny obiad.

Składniki:

- 1 litr bulionu mięsnego lub warzywnego
- 500 g pomidorów lub 200 ml przecieru pomidorowego
- 100 ml śmietany 18%
- 1 marchewka
- 1 pietruszka
- Sól, pieprz, cukier do smaku
- Makaron lub ryż do podania

Przygotowanie:

Ugotuj bulion z warzywami. Dodaj pomidory lub przecier, gotuj kilka minut. Dopraw solą, pieprzem i odrobiną cukru. Zabel śmietaną, podawaj z makaronem lub ryżem.

Czernina

Kontrowersyjna zupa, łączy w sobie bogaty rosół i krew z kaczki lub kury, co nadaje jej niezwyklego smaku. Tradycyjnie przygotowywana podczas specjalnych okazji, cieszy się uznaniem wśród miłośników tradycyjnej kuchni.

Składniki:

- 1 litr bulionu z kaczki lub drobiu
- 200 ml krwi kaczki (z octem)
- 2 marchewki
- 1 pietruszka
- 1 jabłko
- 3 łyżki mąki
- Cukier, sól, pieprz, majeranek do smaku
- Makaron lub ziemniaki do podania

Przygotowanie:

Ugotuj bulion z warzywami i jabłkiem. Dodaj krew wymieszaną z mąką, zagotuj. Dopraw cukrem, majerankiem, solą i pieprzem. Podawaj z makaronem lub ziemniakami.

Kapuśniak

Zupa, której głównym składnikiem jest kapusta kiszona, często przygotowywana na bazie wywaru mięsnego. Jest doskonałym rozwiązaniem na chłodne dni, gdyż syci i rozgrzewa.

Składniki:

- 500 g kapusty kiszonej
- 1 litr bulionu mięsnego
- 2 ziemniaki
- 1 marchewka
- 200 g wędzonego boczku
- Sól, pieprz, kminek do smaku

Przygotowanie:

W bulionie ugotuj boczek, kapustę i warzywa. Dodaj pokrojone ziemniaki, gotuj do miękkości. Dopraw solą, pieprzem i kminkiem. Podawaj z pieczywem lub jako samodzielne danie.

Zupa Grzybowa

Wykonana na bazie leśnych grzybów, szczególnie popularna w okresie jesiennym i zimowym, stanowi aromatyczne danie na mnogie okazje. Często podawana z makaronem lub ziemniakami.

Składniki:

- 300 g świeżych lub suszonych grzybów leśnych
- 1 litr bulionu warzywnego
- 1 marchewka
- 1 pietruszka
- 100 ml śmietany 18%
- Sól, pieprz, natka pietruszki do smaku
- Makaron lub ziemniaki do podania

Przygotowanie:

Grzyby umyj, pokrój i podsmaż na maśle. Dodaj do bulionu z warzywami, gotuj do miękkości. Zabel śmietaną, dopraw solą, pieprzem i natką. Podawaj z makaronem lub ziemniakami.

Zupa ogórkowa

Przygotowywana z kiszonych ogórków, ta zupa o wyrazistym smaku jest szczególnie lubiana przez Polaków. Podawana z ziemniakami lub kawałkami mięsa, to doskonałe danie na rodzinny obiad.

Składniki:

- 500 g kiszonych ogórków
- 1 litr bulionu mięsnego lub warzywnego
- 2 ziemniaki
- 1 marchewka
- 1 pietruszka
- Sól, pieprz, koperek do smaku

Przygotowanie:

W bulionie ugotuj pokrojone ziemniaki i warzywa. Dodaj starte kiszone ogórki, gotuj kilka minut. Dopraw solą, pieprzem i koperkiem. Podawaj z pieczywem lub jako samodzielne danie.

Zupa Szczawiowa

Zupa ta, bazująca na świeżym szczawiu, ma orzeźwiający i lekko kwaskowaty smak. Często wzbogać ją jajko na twardo, to idealne danie na wiosenne dni, które dostarcza witamin i świeżości.

Składniki:

- 200 g świeżego szczawiu lub słoik szczawiu
- 1 litr bulionu warzywnego
- 2 ziemniaki
- 1 marchewka
- 2 jajka na twardo
- 100 ml śmietany 18%
- Sól, pieprz do smaku

Przygotowanie:

W bulionie ugotuj pokrojone ziemniaki i marchew. Dodaj posiekany szczaw, gotuj kilka minut. Zabel śmietaną, dopraw solą i pieprzem. Podawaj z jajkiem na twardo.

Dania główne.

Polskie dania są bardzo różnorodne, często syjące i przygotowywane z prostych składników, jak ziemniaki, mięso i kapusta. Wiele z nich wywodzi się z tradycji wiejskiej i myśliwskiej.

Bigos

To zdecydowanie jedno z najpopularniejszych dań w polskiej kuchni, łączy w sobie kapustę, mięso i przyprawę. Jego smak staje się głębszy z każdym dniem, co czyni go idealnym potrawą do podgrzewania.

Składniki:

- 1 kg kapusty kiszonej
- 500 g kapusty białej świeżej
- 500 g mięsa (wieprzowina, wołowina lub dziczyzna)
- 200 g kiełbasy
- 150 g wędzonego boczku
- 1 cebula
- 2 łyżki koncentratu pomidorowego
- 2 liście laurowe
- 4 ziarna ziela angielskiego
- Sól, pieprz, majeranek do smaku
- Olej do smażenia

Przygotowanie:

Kapustę kiszoną odciśnij i drobno posiekaj. Świeżą kapustę poszatkuj. Mięso i boczek pokrój w kostkę, kiełbasę w plasterki, cebulę posiekaj. Na rozgrzanym oleju podsmaż cebulę, następnie dodaj mięso i boczek. Smaż, aż się zarumienią. Dodaj kiełbasę, obie kapusty, przyprawę, i zalej wodą, aby składniki były przykryte. Gotuj na małym ogniu przez 2-3 godziny, mieszając od czasu do czasu. Na koniec dodaj koncentrat pomidorowy. Bigos najlepiej smakuje po kilku dniach, gdy smaki się przegryzą.

Pierogi

Najbardziej rozpoznawalne danie kuchni polskiej, które można podawać zarówno na słono, jak i na słodko. Mogą być nadziewane różnorodnymi farszami, od mięsa, przez kapustę, aż po owoce.

Pierogi ruskie

Składniki na ciasto:

- 500 g mąki pszennej
- 250 ml ciepłej wody
- 1 łyżka oleju
- Szczypta soli

Składniki na farsz:

- 500 g ugotowanych ziemniaków
- 250 g twarogu

- 1 cebula
- Sól, pieprz do smaku

Przygotowanie

W misce połącz mąkę, wodę, olej i sól. Zagnieć elastyczne ciasto, przykryj i odstaw na 30 minut. Ugotowane ziemniaki przeciśnij przez praszkę, dodaj twaróg i podsmażoną cebulę. Dopraw solą i pieprzem. Ciasto rozwałkuj cienko, wykrawaj kółka, nakładaj farsz i zlepiaj brzegi. Pierogi gotuj w osolonej wodzie przez 3-4 minuty od wypłynięcia. Podawaj z masłem lub podsmażoną cebulką.

Schabowy/ Kotlet panierowany ze schabu

Podawany jest najczęściej z ziemniakami i surówką to popularne danie codzienne, podawane od pokoleń. Gołąbki – kapusta nadziewana ryżem i mięsem.

Składniki:

- 4 plastry schabu (ok. 150 g każdy)
- 2 jajka
- 1 szklanka bułki tartej
- 1/2 szklanki mąki
- Sól, pieprz do smaku
- Olej lub smalec do smażenia

Przygotowanie:

Schab delikatnie rozbij tłuczkiem, posól i popieprz. Obtocz każdy kawałek w mące, następnie w roztrzepanym jajku, a na końcu w bułce tartej. Smaż na rozgrzanym oleju lub smalcu, aż będą złociste z obu stron. Podawaj z ziemniakami i surówką.

Gołąbki

To liście kapusty faszerowane mięsem i ryżem, gotowane, popularne szczególnie we wschodniej Polsce.

Składniki:

- 1 główka kapusty
- 500 g mielonego mięsa (wieprzowego lub mieszanego)
- 100 g ryżu
- 1 cebula
- 2 łyżki koncentratu pomidorowego
- Sól, pieprz do smaku

Przygotowanie:

Z kapusty wytnij głąb, liście obgotuj w osolonej wodzie i delikatnie zdejmij. Ryż ugotuj na półtwardo, połącz z mięsem i podsmażoną cebulą, dopraw solą i pieprzem. Na każdym liściu kapusty ułóż porcję farszu, zawiń boki i zwiń w rulon. Gołąbki ułóż w garnku, zalej wodą z koncentratem pomidorowym. Gotuj na małym ogniu przez około 1,5 godziny.

Placki ziemniaczane

To smażone ciasto z ziemniaków, serwowane z różnymi dodatkami.

Składniki:

- 1 kg ziemniaków
- 1 cebula
- 2 jajka
- 2 łyżki mąki
- Sól, pieprz do smaku
- Olej do smażenia

Przygotowanie:

Ziemniaki i cebulę zetrzyj na tarce o drobnych oczkach. Dodaj jajka, mąkę, sól i pieprz. Dokładnie wymieszaj. Na rozgrzanym oleju smaż placki z obu stron na złoty kolor. Podawaj z kwaśną śmietaną, cukrem lub gulaszem.

Kopytka

Małe podłużne kluski przygotowane z gotowanych ziemniaków i mąki pszennej, są popularne w polskiej kuchni i mogą być podawane na słono lub na słodko. Doskonałe z różnymi sosami, np. pieczarkowym czy śmietanowym.

Składniki:

- 1 kg ugotowanych ziemniaków
- 250 g mąki pszennej
- 1 jajko
- Sól do smaku

Przygotowanie:

Ziemniaki przeciśnij przez prasę, dodaj mąkę, jajko i sól. Zagnieć ciasto. Z ciasta formuj wałki i tnij je na małe kluski. Gotuj w osolonej wodzie, aż wypłyną na powierzchnię. Podawaj z masłem, śmietaną lub sosem grzybowym.

Kluski śląskie

To rodzaj klusek ziemniaczanych przygotowanych z gotowanych ziemniaków i mąki ziemniaczanej, formowane w mocno spłaszczone kulki z wgłębieniem, gotowane w osolonym wrzątku. Kluski śląskie wpisane są na Listę produktów tradycyjnych województwa opolskiego i śląskiego, ale znane w całej Polsce.

Składniki:

- 1 kg ugotowanych ziemniaków
- 250 g mąki ziemniaczanej
- Sól do smaku

Przygotowanie:

Ziemniaki przeciśnij przez prasę. Dodaj mąkę ziemniaczaną i sól, zagnieć ciasto. Formuj kulki,

a na środku każdej zrób wgłębienie palcem. Kluski gotuj w osolonej wodzie, aż wypłyną. Podawaj z sosem pieczeniowym lub mięsny.

Karp, sandacz, węgorz i inne ryby słodkowodne

Te ryby, szczególnie karp, są nieodłącznym elementem polskiego stołu w czasie Wigilii.

Karp smażony

Składniki:

- 1 kg filetów z karpia
- Sól, pieprz do smaku
- Sok z cytryny
- Mąka do panierowania
- Olej do smażenia

Przygotowanie:

Filety z karpia skrop sokiem z cytryny, dopraw solą i pieprzem. Odstaw na 30 minut. Obtocz rybę w mące i smaż na rozgrzanym oleju, aż będą złociste z obu stron. Podawaj z ziemniakami i surówką.

Polskie desery są różnorodne i bogate w smaki. Na święta przygotowuje się wypieki, takie jak makowiec czy sernik, a na co dzień lub w karnawale często jada się faworki.

Pączki

Smażone na głębokim oleju porcje puszystego drożdżowego ciasta. Z reguły nadziewane konfiturą różaną, Kremem lub czekoladą, posypane cukrem pudrem lub polewą lukrową. Tradycyjnie jedzone w Tłusty Czwartek.

Składniki:

- 500 g mąki pszennej
- 50 g cukru
- 50 g masła
- 250 ml mleka
- 25 g świeżych drożdży
- 4 żółtka
- Szczypta soli
- Konfitura różana, krem lub czekolada (do nadziewania)
- Cukier puder lub lukier (do dekoracji)
- Olej do smażenia

Przygotowanie:

Drożdże rozpuść w ciepłym mleku z łyżką cukru i odstaw na 10 minut. Mąkę przesiej do miski, dodaj cukier, sól, żółtka, rozpuszczone masło i zaczyn drożdżowy. Wyrób elastyczne ciasto, przykryj i odstaw do wyrośnięcia na 1 godzinę. Z ciasta formuj kulki, nadziewaj konfiturą, zamykając ciasto dokładnie. Smaż pączki na rozgrzanym oleju na złoty kolor, obracając je w trakcie. Po ostudzeniu posyp cukrem pudrem lub polukruj.

Faworki

Cienkie i kruche ciasteczka posypywane cukrem pudrem, które można jeść zarówno w Tłusty Czwartek, jak i podczas innych uroczystości. Ich delikatna struktura sprawiają, że są one ulubionym przysmakiem wielu Polaków.

Składniki:

- 300 g mąki pszennej
- 3 żółtka
- 50 g masła
- 100 ml śmietany 18%
- Szczypta soli
- Olej do smażenia
- Cukier puder (do posypania)

Przygotowanie:

Wszystkie składniki połącz i zagnieć gładkie ciasto. Owiń folią i odstaw na 30 minut. Ciasto rozwałkuj

bardzo cienko, pokrój na prostokąty, nacinając je na środku, a jeden koniec przewiń przez nacięcie. Smaż faworki na gorącym oleju na złoty kolor. Odsącz na papierowym ręczniku i posyp cukrem pudrem.

Racuchy

Puszyste placki, często przygotowywane z dodatkiem jabłek lub innych owoców, to popularna przekąska lub deser. Serwowane na ciepło cukrem pudrem, stanowią smaczną alternatywę dla naleśników.

Składniki:

- 500 g mąki pszennej
- 300 ml mleka
- 25 g drożdży
- 2 jajka
- 3 jabłka (opcjonalnie)
- 2 łyżki cukru
- Szczypta soli
- Olej do smażenia
- Cukier puder (do posypania)

Przygotowanie:

Drożdże rozpuść w ciepłym mleku z cukrem i odstaw na 10 minut. Wymieszaj mąkę, sól, jajka i zaczyn drożdżowy, aż powstanie gęste ciasto. Dodaj pokrojone jabłka, jeśli chcesz. Odstaw na 30 minut do wyrośnięcia. Smaż racuchy na rozgrzanym oleju na złoty kolor, podawaj posypane cukrem pudrem.

Makowiec

Tradycyjne ciasto, wypełnione masą makową i bakaliami, często posypane cukrem pudrem lub polane lukrem. Jest szczególnie popularne w okresie świąt Bożego Narodzenia.

Składniki:

- 500 g mąki pszennej
- 25 g drożdży
- 200 ml mleka
- 100 g masła
- 3 jajka
- 100 g cukru
- 500 g masy makowej
- Bakalie (rodzynki, orzechy, migdały)

Przygotowanie:

Drożdże rozpuść w ciepłym mleku z łyżką cukru. W misce wymieszaj mąkę, cukier, jajka, masło i zaczyn. Zagnieć gładkie ciasto i odstaw na godzinę do wyrośnięcia. Rozwałkuj ciasto, nałóż masę makową wymieszaną z bakaliami, zawiń w rulon. Piecz w 180°C przez około 40-50 minut. Po ostudzeniu posyp cukrem pudrem lub polukruj.

Mazurek

To płaskie ciasto, często dekorowane bakaliami i słodkimi polewami. Każdy region w Polsce ma swoje własne przepisy na mazurki, co sprawia, że mogą różnić się smakiem i wyglądem. To wypiek przygotowywany na Wielkanoc.

Składniki:

- 250 g mąki pszennej
- 150 g masła
- 100 g cukru pudru
- 1 żółtko
- Dżem, czekolada, orzechy, suszone owoce (do dekoracji)

Przygotowanie:

Z mąki, masła, cukru i żółtka zagnieć kruche ciasto. Owiń folią i wstaw do lodówki na 30 minut. Rozwałkuj ciasto i przełóż na blachę. Piecz w 180°C przez 20 minut. Po wystudzeniu udekoruj dżemem, czekoladą i bakaliami.

Szarlotka

Kruche ciasto wypełnione masą z tartych jabłek, często podawane z bitą śmietaną lub lodami. Klasyczny deser na rodzinne spotkania.

Składniki:

- 500 g mąki pszennej
- 250 g masła
- 200 g cukru
- 5 jabłek
- 1 łyżeczka cynamonu

Przygotowanie:

Z mąki, masła i cukru zagnieć kruche ciasto. Podziel na dwie części. Jabłka zetrzyj na tarce, wymieszaj z cukrem i cynamonem. Jedną część ciasta wyłóż na blachę, dodaj jabłka i przykryj drugą częścią ciasta. Piecz w 180°C przez 45 minut.

Sernik

Ciasto wykonane na bazie twarogu, często podawane z różnymi dodatkami, takimi jak rodzynki, owoce, polewane czekoladą lub galaretką. Jego kremowa konsystencja i niezrównany smak sprawiają, że cieszy się dużą popularnością w polskich domach.

Składniki:

- 1 kg twarogu
- 250 g masła
- 200 g cukru
- 4 jajka
- 100 g mąki ziemniaczanej
- Rodzynki (opcjonalnie)

Przygotowanie:

Twaróg zmiel dwukrotnie. Wymieszaj z masłem, cukrem, żółtkami i mąką ziemniaczaną. Ubij białka na pianę i delikatnie wmieszaj w masę. Dodaj rodzynki, jeśli chcesz. Piecz w 180°C przez 60 minut.

Babka Wielkanocna

To tradycyjne ciasto kręcone wypiekane z okazji Świąt Wielkanocnych, w wysokiej tradycyjnej formie. Jest często dekorowane lukrem lub polewą czekoladową.

Składniki:

- 500 g mąki pszennej
- 200 g masła
- 200 g cukru
- 4 jajka
- 1 łyżeczka proszku do pieczenia

Przygotowanie:

Masło utrzyj z cukrem, dodaj jajka, a następnie mąkę z proszkiem do pieczenia. Przełóż do formy na babkę. Piecz w 180°C przez 50 minut. Po ostudzeniu polukruj lub polej czekoladą.

Piernik

To korzennie aromatyczne ciasto, często zdobione czekoladą lub lukrem, jest nieodłącznym elementem świąt Bożego Narodzenia.

Składniki:

- 500 g mąki pszennej
- 250 ml miodu
- 100 g cukru
- 2 jajka
- 1 łyżka przyprawy do piernika

Przygotowanie:

Miód podgrzej z cukrem i przyprawami, a po ostudzeniu wymieszaj z mąką i jajkami. Piecz w 180°C przez 45 minut.

Kutia

To tradycyjna słodka potrawa wigilijna, wykonana z pszenicy, maku, miodu i bakalii. Jest symbolem pokoju i dostatku, często serwowana jako pierwsze danie podczas wigilijnej kolacji.

Składniki:

- 200 g pszenicy
- 200 g maku
- 100 g miodu
- Bakalie

Przygotowanie:

Pszenicę ugotuj na miękko. Mak zmiel dwukrotnie. Wymieszaj pszenicę z makiem, miodem i bakaliami. Podawaj schłodzoną.

Galaretka

Owocowa, smakowa, podawana z lekką bitą śmietaną lub świeżymi owocami, była popularnym deserem w czasach PRL.

Składniki:

- 1 opakowanie galaretki owocowej
- 500 ml wody
- Świeże owoce
- Bitą śmietaną

Przygotowanie:

Galaretkę rozpuść w wodzie, przelej do pucharów. Dodaj owoce i schłodź w lodówce. Podawaj z bitą śmietaną.

Zimne przekąski

W Polsce zimne przekąski/ zakąski są często podawane jako przystawki na przyjęciach, spotkaniach rodzinnych czy przy specjalnych okazjach. Są to przekąski proste, lecz pełne smaku, często oparte na naturalnych procesach, jak kiszzenie, marynowanie i wędzenie.

Ogórki Kiszone

Klasyczny polski przysmak, kiszone ogórki są robione z ogórków, które fermentują w wodzie z solą i przyprawami. To popularna przekąska na przyjęciach i dodatek do wielu dań. Kiszzenie ogórków było praktykowane od wieków na polskich wsiach.

Składniki:

- 2 kg świeżych ogórków gruntowych
- 1,5 l wody
- 2 łyżki soli
- 5 ząbków czosnku
- 2 gałązki kopru (z baldachimami)
- Kilka liści chrzanu
- Opcjonalnie: liście czarnej porzeczki lub wiśni

Przygotowanie:

Wodę zagotuj z solą i ostudź. Ogórki umyj dokładnie i ułóż ciasno w słoikach, dodając czosnek, koper i liście chrzanu. Zalej ogórki zimną solanką, upewniając się, że są całkowicie przykryte. Zakręć słoiki i odstaw w ciepłe miejsce na kilka dni, aby rozpoczęła się fermentacja. Następnie przechowuj w chłodnym miejscu.

Galareta z mięsem

To przystawka przygotowywana z wywaru z mięsa wieprzowego lub drobiowego. Podawana jest schłodzona, z kawałkami mięsa, marchewki i czosnkiem groszku.

Składniki:

- 1 kg mięsa wieprzowego (np. golonka, karkówka) lub drobiowego
- 2 marchewki
- 1 pietruszka
- 1 mały seler
- 2 ząbki czosnku
- 1 liść laurowy
- 4 ziarna ziela angielskiego
- Żelatyna (ilość zgodna z instrukcją na opakowaniu)
- Sól, pieprz do smaku

Przygotowanie:

Mięso ugotuj z warzywami i przyprawami w około 2 litrach wody do miękkości. Wyjmij mięso i pokrój na kawałki. Wywar przecedź i dopraw do smaku.

Rozpuść żelatynę w gorącym wywarze, zgodnie z instrukcją. W naczyniu rozłóż kawałki mięsa, pokrojoną marchewkę i ewentualnie groszek. Zalej wywarem i odstaw do lodówki, aż stężeje.

Śledź marynowany

Śledź marynowany w oleju i przyprawach jest klasyczną przystawką, szczególnie popularną w okresie Wielkiego Postu i podczas świąt. Podawany jest z cebulką, czasem z jabłkiem lub śmietaną.

Składniki:

- 500 g filetów śledziowych (solonych)
- 2 cebule
- 200 ml oleju roślinnego
- 1 łyżeczka ziaren gorczycy
- 1 łyżeczka ziaren pieprzu
- Opcjonalnie: 1 jabłko lub śmietana

Przygotowanie:

Śledzie wymocz w wodzie przez kilka godzin, zmieniając wodę co jakiś czas. Filety pokrój na kawałki. Cebulę pokrój w cienkie plasterki. W słoiku układaj warstwami śledzie, cebulę i przyprawy. Zalej olejem. Przechowuj w lodówce przez co najmniej 24 godziny przed podaniem.

Pasztet

Pasztet z wątróbki i mięsa, pieczony i podawany na zimno, często pojawia się na świątecznych stołach. Można go kroić na cienkie plasterki i serwować z pieczywem i chrzanem.

Składniki:

- 500 g wątróbki drobiowej
- 500 g mięsa wieprzowego (np. łopaska)
- 1 marchewka
- 1 pietruszka
- 1 cebula
- 2 jajka
- 100 g masła
- 1 łyżka bułki tartej
- Sól, pieprz, gałka muskatołowa do smaku

Przygotowanie:

Ugotuj mięso, wątróbkę i warzywa do miękkości. Ostudź. Wszystko zmiel w maszynce do mięsa. Dodaj masło, jajka, bułkę tartą i przyprawy. Masę przełóż do foremki, piecz w 180°C przez około 60 minut. Po ostudzeniu podawaj na zimno z pieczywem i chrzanem.

Kaszanka

Tradycyjna polska potrawa, wyrabiana z kaszy, krwi oraz podrobów. Podawaną na wiele sposobów, często z cebulą. Jest znakomitym przykładem bogactwa polskiej kuchni regionalnej.

Kaszanka z Cebulą

Składniki:

- 500 g kaszanki
- 2 cebule
- 2 łyżki oleju
- Sól i pieprz do smaku

Przygotowanie:

Cebulę pokrój w piórka i podsmaż na oleju do zeszklenia. Dodaj pokrojoną kaszankę, smaż na średnim ogniu, aż będzie ciepła i lekko chrupiąca. Podawaj na ciepło z chlebem lub ziemniakami.

Kompot

Orzeźwiający napój owocowy, najczęściej przygotowywany z sezonowych owoców, idealny na lato. Kompot często gości na polskich stołach z okazji różnych świąt i rodzinnych spotkań.

Składniki:

- 500 g owoców (np. jabłka, śliwki, wiśnie, truskawki)
- 1 l wody
- 2-3 łyżki cukru (lub więcej, do smaku)
- Opcjonalnie: cynamon, goździki

Przygotowanie:

Owoce umyj, większe pokrój na kawałki. Wodę zagotuj z cukrem i przyprawami. Dodaj owoce i gotuj na małym ogniu przez 10-15 minut. Odstaw do ostygnięcia. Kompot podawaj schłodzony.

W Stanach Zjednoczonych mieszka największa polska diaspora na świecie – około 10 milionów osób. Najwięcej Polaków osiedliło się w takich miastach jak Chicago, Denver, Detroit, Los Angeles, Nowy Jork i Seattle. Poniżej dokładniejsze zestawienie:

Amerykańskie stany z największą liczbą Polonii:
Illinois ok. 900 tys. (7% populacji stanu)
Nowy Jork ok. 850 tys. (4% populacji stanu)
Wisconsin ok. 500 tys. (8% populacji stanu)
Michigan ok. 800 tys. (8% populacji stanu)
Pensylwania ok. 700 tys. (5% populacji stanu)
New Jersey ok. 600 tys. (6% populacji stanu)
Connecticut ok. 250 tys. (7% populacji stanu)
Massachusetts ok. 300 tys. (5% populacji stanu)
Kalifornia ok. 1,2 mln (~3% populacji stanu)
Minnesota ok. 150 tys. (3% populacji stanu)

Znani Polacy, którzy podbili USA:

- **Kazimierz Pułaski** (1745-1779) - po przybyciu do USA Pułaski stał się bohaterem narodowym, walcząc za amerykańską niepodległość. Znany jako „ojciec kawalerii”, zginął w bitwie pod Savannah, a jego podobizna została uwieczniona na blisko 100 pomnikach w USA.
- **Tadeusz Kościuszko** (1746-1817) - urodzony w Polsce, przybył do Stanów Zjednoczonych w 1776 roku i stał się jednym z kluczowych dowódców podczas wojny o niepodległość. Był odpowiedzialny za budowę amerykańskich fortyfikacji polowych pod Saratogą, co przyczyniło się do zwycięstwa Amerykanów. Po konflikcie osiedlił się w Filadelfii i Nowym Jorku.
- **Joseph Conrad** (1857 - 1924) - właściwie Józef Teodor Konrad Korzeniowski, choć urodził się w Polsce, stał się jednym z najbardziej wpływowych pisarzy anglojęzycznych, a jego twórczość jest ceniona przez Polonię w USA za głębokie analizy ludzkiej natury i moralności.
- **Max Factor** (1872-1938) - urodzony w 1872 roku w Łodzi jako Maksymilian Faktorowicz, po emigracji do Stanów Zjednoczonych stworzył jedną z najbardziej wpływowych marek kosmetycznych na świecie. Jego innowacje zrewolucjonizowały amerykański przemysł kosmetyczny.
- **Pola Negri** (1897-1987) - była jedną z pierwszych polskich gwiazd filmowych, która zdobyła międzynarodową sławę, stając się ikoną kina niemego w Hollywood – jedna z najbardziej rozpoznawalnych aktorek lat 20. XX wieku. Współ-

Lekcja 28

| Polonia w USA

Podczas tej lekcji opowiemy Ci o amerykańskiej polonii – jej wielkości, najbardziej znanych przedstawicielach oraz miejscach, festiwalach i organizacjach z nią związanych.

pracowała z największymi studiami filmowymi, takimi jak Paramount Pictures, i grała u boku największych gwiazd tamtych czasów, m.in. Rudolpha Valentino.

- **Zbigniew Brzezinski** (1928-2017) - polsko-amerykański politolog, urodził się w Warszawie, a w USA osiedlił się jeszcze w młodym wieku. Jako doradca prezydenta Cartera odegrał kluczową rolę w kształtowaniu amerykańskiej polityki w czasie zimnej wojny.

I wielu, wielu innych...

Polskie miejsca w USA:

Jackowo, znane jako "Polska Dzielnica" w Chicago, a szczególnie Milwaukee Avenue, jest sercem społeczności polskiej w Stanach Zjednoczonych. Mieszkańcy cenią sobie w tej dzielnicy liczne polskie sklepy, restauracje i organizacje, które pomagają lokalnie podtrzymać polską kulturę i tradycje.

Greenpoint, dzielnica znana także pod nazwą „Little Poland”, przez długie lata uchodziła za drugie największe skupisko polskiej społeczności w USA. Choć dziś w związku z lokalnym wzrostem cen nieruchomości, ilość polonii znacznie się zmniejszyła, w dalszym ciągu funkcjonuje tu wiele polskich sklepów, restauracji i kościołów.

Polskie festiwale i parady w USA:

Parada Pułaskiego w Nowym Jorku to coroczne wydarzenie, które świętuje dziedzictwo polskie oraz pamięć o bohaterze narodowym, Kazimierzu Pułaskim. Dla Polonii w USA jest to wyjątkowa okazja do zjednoczenia się, manifestacji polskiej kultury i tradycji oraz wsparcia lokalnych organizacji społecznych.

W Chicago co roku odbywają się różnorodne festiwale i wydarzenia, które integrują Polonię, promują polską historię, kulturę i tradycje, m.in. **Parady 3-majowe w Chicago**.

Milwaukee w stanie Wisconsin ma również bogatą tradycję polskiego osadnictwa, co czyni je istotnym miejscem dla polonii, gdzie co roku odbywa się **Festiwal Polskiego Dziedzictwa**.

Warto wiedzieć, że październik to miesiąc, w którym Polonia w USA szczególnie celebrytuje swoje związki z Polską, obchodząc **Dzień Polskiego Dziedzictwa** oraz inne wydarzenia promujące polską kulturę i tradycje.

Organizacje polonijne w USA

Związek Polaków w Ameryce (Polish American Congress) - założony w 1944 roku. Związek odgrywa kluczową rolę w reprezentowaniu interesów Polaków w Stanach Zjednoczonych. Organizacja działa na rzecz ochrony praw Polaków, promuje polską kulturę i tradycję poprzez organizację tematycznych wydarzeń, wykładów i festiwali.

Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce, założony w 1943 roku w Nowym Jorku, to jedna z najważniejszych polskich instytucji poza granicami kraju. Pełni rolę depozytariusza cennych archiwów historycznych, dokumentując polskie dziedzictwo i działalność patriotyczną na emigracji.

Polski Instytut Naukowy w Nowym Jorku (Polish Institute of Arts and Sciences of America) - Instytut, założony w 1942 roku, jest ważnym ośrodkiem naukowym, który wspiera badania związane z Polską i Polakami. Organizuje konferencje, wydaje publikacje i prowadzi wykłady, mające na celu promowanie polskiej kultury i nauki.

Dom Polski w Chicago (Polish Museum of America) - to najstarsze polskie muzeum w USA, które zachowuje i promuje dziedzictwo kulturowe Polaków w Ameryce. Oferuje różnorodne wystawy dotyczące historii oraz kultury polskiej, a także prowadzi programy edukacyjne i warsztaty artystyczne dla dzieci i dorosłych.

Lekcja 29

Polonia w Kanadzie

Podczas tej lekcji opowiemy Ci o polonii w Kanadzie – jej wielkości, najbardziej znanych przedstawicielach oraz miejscach, festiwalach i organizacjach z nią związanych.

Polonia w Kanadzie jest jedną z największych mniejszości narodowych, skoncentrowaną głównie w miastach takich jak Toronto, Montreal i Winnipeg. Liczy około 1 miliona osób, a w tym:

Toronto, Ontario – około 200,000 Polaków i osób polskiego pochodzenia.

Montreal, Quebec – około 80,000 osób.

Winnipeg, Manitoba – około 60,000 osób.

Znani Polacy, którzy podbili Kanadę:

- **Kazimierz Gzowski (Sir Casimir Gzowski) (1813 – 1889)** – polsko-kanadyjski inżynier, polityk i budowniczy. Urodzony w Petersburgu, wyemigrował do Ameryki Północnej po upadku powstania listopadowego. Był odpowiedzialny za budowę kluczowych elementów infrastruktury, takich jak most International Railway Bridge. W 1890 roku otrzymał tytuł szlachecki od królowej Wiktorii, doceniający jego wkład w rozwój Kanady.
- **Janusz Żurakowski (1914 - 2004):** pilot doświadczalny i bohater wojenny. Walczył jako pilot w bitwie o Anglię podczas II wojny światowej. Po wojnie pracował w Avro Canada, testując nowoczesne samoloty, w tym słynny Avro Arrow. Po zakończeniu kariery lotniczej osiedlił się w Barry's Bay, Ontario, angażując się w lokalną społeczność.
- **Władysław Lizon (ur. 1954):** kanadyjski polityk polskiego pochodzenia, były członek parlamentu Kanady. Wyemigrował do Kanady w latach 80. i aktywnie działał na rzecz Polonii. Jako pierwszy Polak wybrany do kanadyjskiego parlamentu promował polskie dziedzictwo i wzmacniał relacje polsko-kanadyjskie.
- **Aleksandra Wozniak (ur. 1987):** kanadyjska tenisistka pochodzenia polskiego. W 2008 roku wygrała turniej WTA w Stanford, zostając pierwszą Kanadyjką od 20 lat z takim sukcesem. Osiągnęła 21. miejsce w światowym rankingu w 2009 roku i angażowała się w promocję aktywności fizycznej wśród młodzieży po zakończeniu kariery.

Polskie miejsca w Kanadzie:

Polonia kanadyjska mieści w sobie kilkadziesiąt tysięcy Kaszubów, którzy w II połowie XIX wieku osiedlili się w okolicach **Barry's Bay i dzisiejszego kanadyjskiego Wilna**. Okolica ta przypominała im krajobraz polskich Kaszub. To właśnie w Barry's Bay wybudowano pierwszą szkołę polską i harcerstwo. Pierwsza polska parafia powstała w kanadyjskim Wilnie.

Dzisiejsze **kanadyjskie Kaszuby** są centrum kultury polskiej w Kanadzie, gdzie oprócz kościołów, szkoły, stanic harcerskich są dwa pomniki "1000-lecia" i "Szarych Szeregów", organizowane też są polskie imprezy kulturalne.

Polskie festiwale w Kanadzie:

Roncesvalles Polish Festival (Toronto, Ontario)
Największy festiwal polski w Ameryce Północnej, odbywający się zwykle we wrześniu na ulicy Roncesvalles w Toronto. Wydarzenie prezentuje polską kulturę, muzykę, kuchnię oraz sztukę ludową.

Polish Festival Vancouver (Vancouver, Kolumbia Brytyjska)
Festiwal celebrujący polską kulturę, kuchnię i tradycje, organizowany przez North Shore Polish Association "Belweder". Wydarzenie odbywa się zazwyczaj późnym latem lub wczesną jesienią.

Polish Canadian Heritage Day (Calgary, Alberta)
Obchody Dnia Dziedzictwa Polsko-Kanadyjskiego, obejmujące występy artystyczne, muzyczne oraz prezentacje polskiej kultury. Wydarzenie ma miejsce zwykle w czerwcu i obejmuje uroczystości związane z polskim dziedzictwem.

Organizacje polonijne w Kanadzie:

Kongres Polonii Kanadyjskiej
Kongres Polonii Kanadyjskiej (KPK) został formalnie powołany w 1944 r. z inicjatywy organizacji wchodzących w skład Federacji Polskich Stowarzyszeń w Kanadzie. Jest to federacja koordynująca działalność wchodzących w jego skład organizacji i stowarzyszeń na terenie całej Kanady.

Fundacja W. Reymonta w Kanadzie
Związek Polaków w Kanadzie, najstarsza organi-

zacja polonijna. Fundacja została zarejestrowana jako organizacja oświatowa i dobroczynna. Fundacja przydziela stypendia i zapomogi edukacyjne dla studentów polskiego pochodzenia, pomaga także polskim szkołom i organizacjom. Wspierała również Katedrę Historii Polski na Uniwersytecie Torontońskim, Teatr Polski w Toronto.

Federacja Polek w Kanadzie

Celem statutowym Federacji jest służba Polonii i narodowi polskiemu poprzez utrzymywanie rodzin w polskość, umacnianie związków z kulturą polską i pomoc potrzebującym rodakom. Organizacja podejmuje też działania na rzecz ochrony polskiego dziedzictwa historycznego i kulturalnego w Kanadzie. Prowadzi bliską współpracę z kanadyjskimi organizacjami kobiecymi.

Lekcja 30

Polonia w Brazylii

Podczas tej lekcji dowiesz się o środowisku polonijnym w Brazylii. Przedstawimy ich najbardziej znanych reprezentantów, organizacje i festiwale polonijne w Brazylii.

Polonia w Brazylii.

Główna fala emigracji Polaków do Brazylii to przełom XIX i XX wieku, zwana także „brazylijską gorączką”. Polonia w Brazylii jest jedną z największych społeczności polonijnych w Ameryce Łacińskiej, (ok. 800,000 osób, głównie w stanach Paraná, São Paulo i Santa Catarina).

Paraná – to stan z największą liczbą Polaków, gdzie znajduje się około **500,000** osób pochodzenia polskiego, a w nim miasto Kurytyba (port. Curitiba) – główny ośrodek polonijny, nazywany często „Chicago Ameryki Południowej”.

Wybitni Polacy w Brazylii:

- **Yanka Rudzka (1916–2008)** – polska tancerka i choreografka, która wywarła ogromny wpływ na rozwój tańca w Brazylii. Przyczyniła się do utworzenia pierwszej uniwersyteckiej szkoły tańca na Uniwersytecie Federalnym w Salvadorze da Bahia. Dzięki swoim innowacyjnym technikom i łączeniu polskich tradycji z brazylijską kulturą taneczną, uznawana jest za pionierkę tańca współczesnego w kraju.
- **Kazimierz Warchałowski (1872–1943)** – publicysta i działacz polonijny, który od 1903 roku mieszkał w Brazylii. Zainicjował rozwój polskiego szkolnictwa, zakładając Towarzystwo Szkół Ludowych, oraz prowadził działalność wydawniczą – publikował czasopismo „Polak w Brazylii”. Był prezesem Polskiego Komitetu Centralnego w Brazylii i delegatem Komitetu Narodowego Polskiego podczas I wojny światowej. Po powrocie do Polski zajmował się zagadnieniami emigracyjnymi, prowadził także nieudane projekty osadnicze w Peru. Był autorem książek o emigracji, m.in. „Na wodach Amazonki” i „Peru”.
- **Paulo Leminski Filho (1944–1989)** – brazylijski poeta, pisarz, muzyk i tłumacz polsko-afrobrazylijskiego pochodzenia. Słynął z eksperymentalnych form poetyckich, łączących wpływy europejskie i brazylijskie. Przekładał dzieła autorów takich jak Samuel Beckett i James Joyce, a także tworzył muzykę, nagrywając albumy nawiązujące do bossa novy i tropikalizmu. Jego prace literackie do dziś inspirują kolejne pokolenia artystów w Brazylii.
- **Perla Ostrower (1920–2001)** – polska artystka urodzona w Łodzi, która stała się jedną z najważniejszych przedstawicielek brazylijskiego modernizmu. Po emigracji do Brazylii rozwijała twórczość w dziedzinie malarstwa, grafiki

i rzeźby. Jej prace, charakteryzujące się abstrakcyjnym stylem, były wystawiane w prestiżowych galeriach na całym świecie. Była także wykładowczynią sztuk pięknych, zyskując uznanie jako edukatorka i promotorka brazylijskiej kultury artystycznej.

Henrique Ricardo Lewandowski (ur. 1948) – brazylijski prawnik, profesor i sędzia, którego korzenie sięgają Polski. W latach 2014–2016 pełnił funkcję prezesa Najwyższego Trybunału Federalnego Brazylii, odgrywając kluczową rolę w procesie impeachmentu prezydenta Dilmey Rousseff. Specjalizuje się w prawie konstytucyjnym i wyklada na Uniwersytecie São Paulo. Jego kariera prawnicza czyni go jednym z najbardziej wpływowych prawników w Brazylii.

Polski Ośrodek Kulturalny w São Paulo - centrum, którego celem jest integrowanie polskiej społeczności oraz promowanie polskiej kultury w Brazylii. Oferuje szeroki wachlarz wydarzeń, takich jak wystawy, koncerty i warsztaty, które przyciągają zarówno Polaków, jak i osoby zainteresowane polskim dziedzictwem.

Stowarzyszenie Piłsudskiego w Kurytybie – przyciąga Polaków mieszkających w Brazylii. Organizuje różnego typu imprezy polonijne, które odbywają się w ciągu roku, przyczyniają się do utrzymania polskości w Kurytybie. Fundamentalne znaczenie ma jego wkład w poprawę infrastruktury polskich obiektów w regionie.

Festiwale polonijne w Brazylii:

Festiwal Polskiej Kultury w Kurytybie (Festival da Cultura Polonesa de Curitiba) – jeden z największych polonijnych festiwali w Brazylii, odbywający się w Kurytybie. Wydarzenie przyciąga zarówno lokalnych mieszkańców, jak i turystów, oferując polską muzykę, taniec, rękodzieło, oraz tradycyjne potrawy.

Festiwal Pierogów w Kurytybie (Festa do Pierogi) – impreza poświęcona jednemu z najbardziej znanych polskich dań, pierogom. Organizowana przez Polonię brazylijską w Kurytybie, festiwal oferuje różne rodzaje pierogów oraz inne polskie potrawy, a także muzykę i tańce ludowe.

Festiwal Tradycji Polskich w Mafra (Festival das Tradições Polonasas de Mafra) – odbywa się w Mafra, mieście w stanie Santa Catarina, które ma znaczną społeczność polonijną. Festiwal prezentuje tradycyjne polskie tańce, muzykę, kuchnię oraz rzemiosło.

Organizacje polonijne w Brazylii:

Związek Polaków w Brazylii (União dos Poloneses no Brasil) - organizacja założona w XX wieku, otwierająca drzwi do reprezentowania interesów polonijnej społeczności. Związek angażuje się w ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego oraz organizację różnorodnych festiwali i wydarzeń promujących polską kulturę i język.

Lekcja 31

Polonia w Ukrainie

Podczas tej lekcji dowiesz się podstawowych informacji na temat polonii i organizacji polonijnych w Ukrainie. Wskażemy najważniejszych Polaków urodzonych w Ukrainie, a także opowiemy funkcjonujących tu organizacjach polonijnych.

Zgodnie z danymi dostępnymi do października 2023 roku, szacuje się, że w Ukrainie mieszka od **400 do 500 tysięcy Polaków oraz osób polskiego pochodzenia**. Największa koncentracja Polonii w Ukrainie znajduje się w zachodniej części kraju, szczególnie w obwodach **Iwowskim, iwano - frankowskim** oraz **tarnopolskim**. Miasta takie jak **Lwów, Iwano-Frankiwsk** i **Tarnopol** mają znaczną liczbę Polaków oraz ich potomków, co jest efektem historycznych związków tych terenów z Polską.

Festiwale polonijne w Ukrainie:

Festiwal Kultury Polskiej w Lwowie.

Zazwyczaj odbywa się latem i zajmuje się promowaniem kultury polskiej poprzez koncerty, wystawy artystyczne, warsztaty oraz prezentacje literackie. Festiwal przyciąga zarówno Polaków mieszkających w Ukrainie, jak i turystów zainteresowanych polskim dziedzictwem kulturowym.

Dzień Polonii w Iwano-Frankiwsku.

Coroczna impreza, organizowana przez lokalne stowarzyszenia Polaków, ma na celu integrację polskiej społeczności oraz promowanie polskiej kultury w regionie. W ramach wydarzenia odbywają się również wykłady, konkursy i występy artystyczne, które podkreślają wkład Polonii w życie kulturalne miasta.

Festiwal Piosenki Polskiej w Żytomierzu.

Co roku w Żytomierzu odbywa się festiwal mający na celu popularyzację polskiej piosenki wśród społeczności polonijnej. Wydarzenie to sprzyja odkrywaniu i promowaniu młodych talentów muzycznych, a także podtrzymywaniu polskich tradycji muzycznych na Ukrainie.

Wybitni Polacy związani z Ukrainą:

- **Ignacy Jan Paderewski (1860–1941)** – urodzony w Kuryłówce, polski pianista, kompozytor, działacz niepodległościowy, mąż stanu i polityk. Jako premier i minister spraw zagranicznych odegrał kluczową rolę w odzyskaniu przez Polskę niepodległości, a jego działalność koncertowa przyniosła sławę polskiej kulturze na arenie międzynarodowej.
- **Juliusz Słowacki (1809–1849)** - urodzony w Krzemieńcu, polski poeta, dramaturg i epi-

stolograf, czołowy przedstawiciel polskiego romantyzmu. Obok Mickiewicza i Krasińskiego jest zaliczany do Wieszczów Narodowych, a jego twórczość, pełna symboliki i patriotyzmu, inspirowała kolejne pokolenia Polaków.

- **Stanisław Lem (1921–2006)** – urodzony we Lwowie, wybitny polski pisarz i filozof, jeden z najważniejszych twórców literatury science fiction. Autor takich dzieł jak „Solaris” i „Dzienniki gwiazdowe”, które zdobyły uznanie na całym świecie za głębokie refleksje nad naturą człowieka i technologią.
- **Maria Konopnicka (1842–1910)** – urodzona w Suwałkach, polska poetka, nowelistka i działaczka społeczna okresu realizmu. Autorka pieśni „Rota”, która stała się symbolem walki o polskość, oraz promotorka terminu „Polonia” w odniesieniu do diaspory polskiej. Pochowana na cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie, co podkreśla jej związki z kresami.
- **Kazimierz Malewicz (1879–1935)** – urodzony w Kijowie, polski malarz i teoretyk sztuki, twórca suprematyzmu, jednego z kluczowych kierunków awangardy. Jego słynny obraz „Czarny kwadrat” zrewolucjonizował sztukę XX wieku, stając się ikoną abstrakcji i nowoczesności.
- **Maria Kaniewska (1911–2005)** – urodzona w Kijowie, polska reżyserka, scenarzystka i aktorka, znana z ekranizacji literatury młodzieżowej, takich jak „Szatan z siódmej klasy” (1960). Jej dorobek artystyczny przyczynił się do popularyzacji polskiej kultury filmowej w okresie powojennym.
- **Władysław Horodecki (1863–1930)** – urodzony w Szoułdkach, polski architekt tworzący głównie w Kijowie, znany jako „Gaudi Wschodu”. Jego najważniejsze dzieła, takie jak Dom z Chimerami i Kościół św. Mikołaja, łączą finezję secesji z elementami eklektyzmu, co nadało im wyjątkowy charakter.
- **Wilhelm Kotarbiński (1848–1921)** – urodzony w Nieborowie, wybitny polski malarz, związany z Kijowem i Petersburgiem. Pracował przy freskach w soborze św. Włodzimierza w Kijowie oraz tworzył ilustracje o tematyce religijnej, m.in. do „Pisma Świętego”. W 1915 roku Akademia Sztuk Pięknych w Petersburgu uhonorowała go tytułem akademika za jego wkład w sztukę.
- **Wilhelm Kulikowski (1876–1940)** – założyciel i redaktor czasopisma „Dziennik Kijowski”

(1906–1919), które promowało polską kulturę i sprawy narodowe w Kijowie. Był także aktywnym działaczem społecznym, inicjując projekty edukacyjne i kulturalne, które umacniały tożsamość Polaków na kresach.

Wśród polskich miejsc w Ukrainie warto wymienić między innymi:

Zamek w Złoczowie - renesansowy zamek, który był ważnym punktem obronnym.

Muzeum w Krzemieńcu - związane z życiem i działalnością polskiego poety Juliusza Słowackiego.

Kościół Bernardynów w Tarnopolu - historyczny kościół o bogatej tradycji.

Zamek w Podhorcach - renesansowa rezydencja magnacka.

Klasztor Karmelitów w Buczaczu - znaczący zabytek związany z historią Polaków.

Zabytkowy budynek Ratusza w Stryju - związany z polską administracją.

Dom Batorego w Horodle - miejsce pielgrzymek związanych z historią Polski.

Katedra w Olesku - miejsce związane z narodzinami króla Jana III Sobieskiego.

Katedra Łacińska we Lwowie - miejsce o znaczeniu religijnym i kulturowym dla Polaków.

Cmentarz Łyczakowski w Lwowie - miejsce spoczynku wielu znanych Polaków, w tym artystów i wojskowych.

Warto także podkreślić lokalizacje związane z Polską w samym Kijowie:

- Kościół Św. Aleksandra,
- Pomnik Jana Pawła II (terytorium Ambasady Watykanu),
- Budynek z chimerami,
- Pomnik Juliusza Słowackiego,
- Kościół Św. Mikołaja w Kijowie,
- Cmentarz wojenny - Bykownia.

Instytucje w Ukrainie związane z Polską:

Związek Polaków na Ukrainie to organizacja mająca na celu wspieranie społeczności polskiej oraz promowanie kultury i języka polskiego w tym kraju. Funkcjonuje głównie w obwodach zachodnich Ukrainy, w szczególności w miejscowościach takich jak Lwów, Iwano-Frankiwnsk i Tarnopol. Organizacja skupia Polaków oraz osoby polskiego pochodzenia, angażując się w działania kulturalne, edukacyjne i społecznościowe.

Fundacja „Pomoc Polakom na Wschodzie” działa na rzecz Polaków i osób polskiego pochodzenia mieszkających w krajach byłego ZSRR, oferując wsparcie w zakresie edukacji, kultury i integracji społecznej. Organizacja realizuje różne projekty, takie jak stypendia, warsztaty kulturalne i programy doradcze, mające na celu umacnianie tożsamości narodowej oraz poprawę jakości życia polskich społeczności na Wschodzie.

Instytut Polski w Kijowie jest placówką dyplomatyczną, która promuje polską kulturę, historię i język na Ukrainie. Organizuje różnorodne wydarzenia kulturalne, takie jak wystawy, koncerty oraz wykłady, a także wspiera współpracę między Polską a Ukrainą w różnych dziedzinach.

Dziennik Kijowski to polskojęzyczna gazeta wydawana na Ukrainie, która informuje Polaków o najważniejszych wydarzeniach kulturalnych, społecznych i politycznych w kraju. Publikacja ma na celu integrację społeczności polskiej na Ukrainie oraz promowanie polskiej kultury i tradycji w regionie.

A także: **Towarzystwo Kultury Polskiej im. A. Mickiewicza w Lwowie, Polskie Stowarzyszenie Historyczne na Ukrainie, Fundacja „Polonia”, Stowarzyszenie Przyjaciół Lwowa i Kresów.**

Lekcja 32

Polonia na Białorusi

Podczas tej lekcji dowiesz się więcej o środowisku polonijnym w Białorusi, a także miejscach i organizacjach z nią związanych. Przystawimy również sylwetki Polaków związanych z Białorusią.

Szacuje się, że na Białorusi mieszka od **300 do 500 tysięcy Polaków oraz osób polskiego pochodzenia**. Największa koncentracja Polonii na Białorusi znajduje się w zachodniej części kraju, szczególnie **w obwodach brzeskim i grodzieńskim (Brześć, Grodno, Lida)**.

Grodno, usytuowane nad Niemnem, odgrywało kluczową rolę jako polityczny i gospodarczy ośrodek, a także było siedzibą licznych polskich sejmików. Miasto gościło wielu polskich królów oraz przedstawicieli szlachty, a jego architektura i zabytki, w tym katedra św. Franciszka, są dowodem na polskie dziedzictwo kulturowe.

Wybitni Polacy, którzy urodzili się w Białorusi:

- **Tadeusz Kościuszko (1746-1817)** - wybitny polski generał i bohater narodowy, urodził się w Mereczowszczyźnie (obecnie teren Białorusi). Jego rodzinna miejscowość była częścią historycznego Polesia, regionu o unikalnej kulturze i historii. Dziś w Mereczowszczyźnie znajduje się muzeum poświęcone jego życiu, które podkreśla wspólne dziedzictwo polsko-białoruskie.
- **Zygmunt Gloger (1845-1910)** - polski geograf i etnograf urodzony w miejscowości Kęszycy, leżącej na terenie dzisiejszej Białorusi. Jego badania dotyczące folkloru i geografii obejmowały także regiony należące do dawnej Rzeczypospolitej, w tym tereny współczesnej Białorusi. Gloger dokumentował tradycje i obyczaje tamtejszej ludności, co jest ważnym źródłem wiedzy o dawnych Kresach.
- **Michał Ogiński (1765-1833)** - urodzony w Guzowie (dzisiejsza Białoruś), kompozytor, polityk i dyplomata. Jego działalność polityczna obejmowała obronę interesów Rzeczypospolitej, także w kontekście ziem należących do dzisiejszej Białorusi. Guzów, miejsce jego urodzenia, jest uważane za jeden z symboli wspólnej historii polsko-białoruskiej.
- **Józef Piłsudski (1867-1935)** - urodził się w Zułowie na terenie dzisiejszej Białorusi, który wówczas należał do Rzeczypospolitej. Piłsudski wielokrotnie podkreślał swoje przywiązanie do kresowych korzeni, a jego rodzinny dwór w Zułowie był miejscem, gdzie rozwijała się jego patriotyczna postawa. Obecnie Zułów upamiętniany jest jako miejsce o znaczeniu historycznym zarówno dla Polski, jak i Białorusi.

- **Adam Mickiewicz (1798-1855)** - urodził się w Zaosiu, niedaleko Nowogródka, na terenach dzisiejszej Białorusi. W swojej twórczości wielokrotnie wspominał rodzinne strony, określając je jako „Litwę” w szerokim, historycznym znaczeniu. Jego opis krajobrazów i kultury tamtych ziem jest ważnym elementem polsko-białoruskiego dziedzictwa kulturowego.

Festiwale polonijne na Białorusi:

- Festiwal Polskiej Kultury w Grodnie. Cykl wydarzeń, który odbywa się co roku i ma na celu promowanie polskiej kultury w Grodnie oraz integrację polskiej społeczności.
- Festiwal Filmów Polskich w Mińsku. Koncentruje się na prezentacji polskiej kinematografii.
- Polska Wiosna w Słonimiu. Coroczne wydarzenie mające na celu prezentację polskiej kultury.

Polskie miejsca w Grodnie, Brześciu i Mińsku:

Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Grodnie – świątynia ta, wzniesiona w stylu barokowym, była ważnym ośrodkiem życia religijnego dla miejscowej polskiej społeczności na Kresach.

Zamek w Brześciu – zamek odegrał istotną rolę w obronie wschodnich granic Rzeczypospolitej, będąc świadkiem wielowiekowych zmagania o dominację w tym strategicznym regionie.

Brześć – miasto stało się również miejscem podpisania traktatu brzeskiego w 1918 roku, który wpłynął na losy Polski, Białorusi oraz Europy Wschodniej w okresie I wojny światowej.

Cmentarz Wojskowy w Brześciu – nekropolia ta jest symbolem wspólnej pamięci i świadectwem polskiego dziedzictwa na ziemiach dzisiejszej Białorusi, podkreślając ofiarę żołnierzy w walce o niepodległość.

Organizacje polonijne działające obecnie w Grodnie, Brześciu i Mińsku:

Związek Polaków na Białorusi - to organizacja, która ma na celu obronę praw Polaków oraz promowanie kultury polskiej na Białorusi. Angażuje się w zachowywanie polskiego dziedzictwa w regionie, organizując różnorodne wydarzenia kulturalne, kursy języka polskiego oraz obchody świąt narodowych.

Towarzystwo Przyjaciół Grodna i Wilna - organizacja ta została założona, aby szerzyć polską kulturę, stanowiącą istotną część historii Grodna i Wilna. Jej działania koncentrują się na integracji społeczności polskiej i wspieraniu lokalnych inicjatyw.

Lekcja 33

Biogram

Ta lekcja przygotowuje Cię do tego w jaki sposób najlepiej zaprezentować siebie przed Konsulem, aby otrzymać Kartę Polaka. Przedstawimy poszczególne etapy rozmowy, charakterystyczne słownictwo i prawdopodobnie pytania. Pomożemy Ci również nauczyć się na nie odpowiadać.

Strategia udanej rozmowy dotyczącej Karty Polaka dzieli się na cztery etapy:

- I. Autoprezentacja: czyli opowiedzieć o to, kim jesteś, skąd pochodzisz, czym zajmujesz się zawodowo
- II. Historia twojej „polskości”: czyli opowiedzieć o twoich przodkach oraz kultywowaniu polskich tradycji w rodzinie.
- III. Prezentacja siebie i swoich zainteresowań. Na tym etapie musisz opisać swoją rodzinę oraz swoje plany na przyszłość związane z Polską.
- IV. Oraz Motywacja, czyli odpowiedź na pytanie, dlaczego ubiegasz się o Kartę Polaka

I. Autoprezentacja: kim jesteś, skąd pochodzisz, jaki jest Twój zawód?

Przykładowe pytania mogą brzmieć w następująco:

A

*Proszę się przedstawić
Jak się Pani/Pan nazywa?
Proszę podać Pani/Pana godność.*

Odpowiadamy w sposób prosty:
Nazywam się.../ Jestem.../ Mam na imię...

B

*Kim Pani lub Pan jest z pochodzenia?
Jakie ma Pani lub Pan obywatelstwo?
Obywatelem jakiego państwa jest Pani lub Pan?
Jaka jest Pani lub Pana narodowość?*

To podstawowe pytanie podczas każdej rozmowy. Odpowiadając musimy pamiętać, że narodowość i obywatelstwo są całkiem różnymi pojęciami. Dlatego:

*Jestem obywatelką/obywatelem... Ukrainy/ Białorusi/ Stanów Zjednoczonych Ameryki/ Kanady/ Brazylii/ Argentyny/ Australii,
ALE! Jestem też Polakiem lub Polką!*

C

*Ile ma Pani/Pan lat?
W którym roku Pani/Pan się urodził/a?*

Odpowiadamy:
*Mam ... lat.
Urodziłem/łam się w roku...*

D

*Skąd Pani lub Pan jest?
Skąd Pani lub Pan przyjechała/ł?
Gdzie Pani lub Pan mieszka?*

Example of the answer:
*Przyjechałam/łem z... /Jestem z...
Mieszkam w... (nazwa miejsca)
Moje miejsce zamieszkania to...*

E

Gdzie się Pan/Pani urodził/a?
W jakim mieście Pan/Pani się urodził/a?

Odpowiadamy:

Urodziłem się w..., ale mieszkam w... (jeżeli miejsce zamieszkania różni się z miejscem urodzenia)

F

Czy Pani/Pan mieszka w Polsce na stałe?
Gdzie Pani/Pan mieszka?

To pytanie pojawia się w szczególności gdy rozmowa odbywa się w Polsce, a nie w kraju stałego zamieszkania. W zależności od sytuacji możemy odpowiedzieć:

Mieszkam w Polsce od... lat.
Nigdy nie byłem/byłam w Polsce.
Całe życie mieszkam w...

II. Historia „polskości” Twoich przodków oraz opowieść własna o kultywowaniu tradycji polskich w gronie rodzinnym – to drugi etap rozmowy.

Poniżej przykładowe pytania:

A

Jakie ma Pani/Pan pochodzenie?

Odpowiedź musi kłaść nacisk na pochodzenie polskie:

Mam polskie pochodzenie!
Jestem w połowie Polką/Polakiem, w połowie...

B

Gdzie mieszkali Pani/Pana przodkowie?
Skąd pochodzi Pani/Pana rodzina?

Ponieważ pytanie to zawsze pojawia się w czasie rozmowy, polecamy dowiedzieć się jak najwięcej o pochodzeniu rodziny jeszcze przed odbyciem rozmowy. Odpowiedź może zaczynać się od słów:

Moi przodkowie pochodzą z...
Moja rodzina pochodzi z...
Moja polska rodzina mieszkała w...

C

Czy w miejscowości, skąd pochodzi Pani/Pan rodzina, mieszkali Polacy?
Czy te tereny były kiedyś zamieszkiwane przez Polaków?

Jeżeli tak, wówczas warto zaznaczyć w takim przypadku, że:

W tej miejscowości od zawsze/również mieszkali Polacy.

Te tereny zawsze były zamieszkiwane przez Polaków.

● **Warto wiedzieć!**

Dla przypomnienia sobie liczb i cyfr polecamy zapoznać się z poniższą tabelą, a także wszystkie daty związane ze swoją autoprezentacją zapisać po polsku, dowiedzieć się jak się je wymawia i zapamiętać:

	1-10	11-19	20, 30...100	100, 200...1000
1	jeden	jede - naście	-	sto
2	dwa	dwa - naście	dwa - dzieścia	dwie - ście
3	trzy	trzy - naście	trzy - dzieści	trzy - sta
4	cztery	czter - naście	czter - dzieści	cztery - sta
5	pięć	pięt - naście	pięc - dziesiąt	pięc - set
6	sześć	szes - naście	sześć - dziesiąt	sześć - set
7	siedem	siedem - naście	siedem - dziesiąt	siedem - set
8	osiem	osiem - naście	osiem - dziesiąt	osiem - set
9	dziewięć	dziewięt - naście	dziewięć - dziesiąt	dziewięć - set
10	dziesięć	-	sto	tysiąc

D

*Kto w Pani/Pana rodzinie był Polakiem?
Kiedy i gdzie urodzili się Pani/Pana przodkowie?
Jakiego wyznania był/ła Pana/Pani przodek/przodkini?*

Odpowiedź musi być jednoznaczna:

*Mój dziadek był Polakiem.
Moja babcia była Polką.
Moi pradiadkowie byli Polakami.
On/ona urodził się/urodziła się we wsi...
Moja babcia była katoliczką.
Moi przodkowie byli wyznania katolickiego.
Naturalnie można powiedzieć, że nie wiesz jakiego wyznania byli Twoje przodkowie, niemniej to kolejna informacja, która warto uzyskać jeszcze przed rozmową.*

E

Jakie dokumenty świadczą o przynależności od narodowości polskiej?

Bardzo ważne jest, aby znać polskie nazwy dokumentów, które są podstawą do złożenia wniosku o przyznanie Karty Polaka. Może to być między innymi:

- Akt urodzenia.
- Akt małżeństwa.
- Akt zgonu.
- Księgi gospodarcze.
- Akt naturalizacyjny.
- Spisy ludności/mieszkańców.
- Książeczka wojskowa.

F

Kim był Pana/Pani przodek z zawodu?

Odpowiadamy:

*Moja babcia pracowała jako...
Mój dziadek był... rolnikiem/ inżynierem/ muzykiem...*

G

*Jakie polskie rodzinne święta i tradycje kultywowane są w Pani/Pana domu?
Czy Pani/Pana rodzina obchodzi polskie święta i tradycje?*

**Aby w pełni móc odpowiedzieć na to pytanie polecamy powtórzyć lekcje numer 23-26 naszego KURSU.
Przykładowe odpowiedzi:**

Moja rodzina obchodzi Boże Narodzenie według kalendarza katolickiego...

Podczas Wigilii (24 grudnia) spożywamy świąteczną wieczerę i kładziemy siano pod obrus...

Podczas świąt Wielkanocnych obowiązkowo jemy żurek i przygotowujemy koszyk wielkanocny do święcenia...

H

Jakie polskie obyczaje występują w Pani/Pana rodzinie?

Przykładowe odpowiedzi:

U pradziadka na drzwiach wejściowych do domu zawsze było napisano kredą: K+M+B, zmieniał się tylko rok...

Świętujemy Dzień Flagi Polskiej, wywieszając ją przed wejściem do naszego domu rodzinnego...

Uczę swoje dzieci śpiewać polskie kolędy...

I

W jakim języku mówi Pan/Pani w rodzinie?

Czy Pana/Pani przodkowie mówili po polsku?

Czy Pana/Pani przodkowie uczyli dzieci mówić po polsku w domu rodzinnym?

Sugerowane możliwości odpowiedzi:

W domu mówimy po polsku oraz po...

Moi przodkowie zawsze mówili między sobą po polsku.

Nauczyłem/łam się języka polskiego od mojego dziadka/mojej babci...

Język polski jest moim językiem ojczystym.

J

Jakie miejsca związane z Polską lub historią Polski znajdują się w Pani/Pana mieście/regione?

Przykładowe odpowiedzi:

W Kijowie znajduje się pomnik Jana Pawła II...

W Brześciu znajduje się Zamek Brzeski - historyczna twierdza...

W Chicago znajduje się znana, polska dzielnica - Jackowo...

W Rio de Janeiro znajduje się Klub Polski - miejsce spotkań polskiej społeczności...

III. Prezentacja swojej rodziny, własnych zainteresowań i planów związanych z Polską.

A

Czym Pani/Pan planuje zajmować się w Polsce?
Czy widzi Pani/Pan swoją przyszłość w Polsce?

Odpowiedzi powinny skupiać się na aspekcie integracji z polskim społeczeństwem, pogłębianiem swojej polskości. Zalecamy nie poruszać tematów związanych z kwestiami zarobkowymi.

Chcę zwiedzić Polskę...

Chcę pokazać swoim dzieciom polskie muzea i opowiedzieć o polskiej historii...

Planuję związać swoje życie z Polską...

Chcę integrować się z polskim społeczeństwem oraz dążyć do bycia częścią lokalnej społeczności.

B

Przed odbyciem rozmowy polecamy powtórzyć temat nazw relacji rodzinnych. Jeżeli zostaniesz poproszony by opowiedzieć o swojej rodzinie.

Możemy odpowiedzieć w taki sposób:

Moja rodzina to...

Mam męża/żonę, dzieci...

Mieszkam z rodzicami/dziećmi/u krewnych...

Krótką powtórką: jak nazywamy poszczególnych członków rodziny:

- Matka, mama

- Ojciec, tata

- Córka

- Syn

- Rodzic, rodzice

- Babacia

- Dziadek

- Wnuk, wnuczka

- Brat

- Siostra

- Rodzeństwo

- Kuzyn, kuzynka

- Ciotka, ciocia

- Wujek

- Bratanek, bratanica

- Siostrzeniec, siostrzenica

- Mąż

- Żona

- Małżeństwo

- Małżonek

- Małżonka

- Narzeczony, narzeczona

- Panna

- Kawaler

- Teść

- Teściowa

- Zięć

- Synowa

C

Jak Pani/Pan spędza swój czas wolny?
Czym Pani/Pan zajmuje się na co dzień?

Przykładowe odpowiedzi:

Moje hobby to...

Lubię uprawiać sport...

Moją pasją jest... na przykład czytanie książek, podróże...

Uwielbiam na co dzień robić...

Odpowiadając na te pytania warto dowiedzieć się o więcej o polskiej kulturze – kinie, literaturze, sztuce, znanych polskich postaciach ze świata sportu czy nauki i wpleść te informacje w swoją odpowiedź. Polecamy lekcje 20-22 naszego KURSU.

D

Kim Pan/Pani jest z zawodu?

Odpowiadamy:

Jestem z zawodu...

Pracuję jako...

E

Czy był Pan/Pani kiedykolwiek w Polsce?
Jakie miasta/zabytki Pan/Pani zwiedzał/a?

Odpowiedź będzie zależała od sytuacji. Na przykład:

Byłem/łam w Polsce ... razy... w ... roku.

Mieszkam w Polsce od...

Nigdy nie miałem/miałam okazji zwiedzić Polski, ale mam to w planach...

● Uwaga!

Warto być przygotowanym na taką rozmowę, i dowiedzieć się więcej o polskich miastach i zabytkach historycznych. Polecamy także lekcję nr 4 naszego KURSU.

IV. Dlaczego ubiegasz się o Kartę Polaka?

A

*Dlaczego Pan/Pani ubiega się o Kartę Polaka?
W jakim celu Pan/Pani chce uzyskać Kartę Polaka?*

Odpowiedź musi być jednoznaczna:

Ubiegam się o Kartę Polaka, ponieważ:

- chcę potwierdzić swoją polską narodowość i dać tę możliwość moim dzieciom.
- chcę, żeby moje dzieci i potomkowie mieszkali i rozwijali się na ziemi swoich przodków.
- chcę mieć udokumentowane potwierdzenie mojej „polskości”, a Karta Polaka jest takim potwierdzeniem.

B

Dlaczego wcześniej nie ubiegał się Pan/ubiegała się Pani o Kartę Polaka?

Dlaczego po tylu latach od wprowadzenia ustawy chce Pan/Pani mieć Kartę Polaka?

Czemu teraz podjął Pan/podjęła Pani decyzję o uzyskaniu Karty Polaka?

W takim przypadku warto indywidualnie pomyśleć o powodach swojej decyzji, niemniej jednak bardzo często podawane są poniższe odpowiedzi:

- Dla obywateli krajów postsowieckich, ponieważ możliwość uzyskania Karty Polaka pojawiła się jeszcze w 2008 roku, odpowiedź może być taka:

Chcę uhonorować pamięć swoich przodków, którzy odeszli w ostatnim czasie.

Pracowałem/łam za granicą i nie mogłem/łam się tym zająć, ponieważ byłem/łam daleko od domu.

Nie miałem/łam wystarczających dokumentów, ale teraz je uzyskałem/łam i chcę mieć potwierdzenie mojej „polskości”.

- Dla obywateli innych krajów (nie – postsowieckich) odpowiedź może być taka:

Do 2019 roku Kartę Polaka wydawano tylko dla obywateli krajów postsowieckich.

Dopiero teraz dowiedziałem/łam się o zmianie ustawy dotyczącej Karty Polaka, dlatego chcę potwierdzić swoją przynależność do Narodu Polskiego.

Nie miałem/łam wystarczających dokumentów, ale teraz uzyskałem/łam i chcę mieć potwierdzenie mojej „polskości”.

C

Co dla Pani/Pana oznacza przynależność do Narodu Polskiego?

Możliwe odpowiedzi:

Przynależność do Narodu Polskiego to między innymi

- posiadanie polskich przodków...
- kultywowanie polskich tradycji i obyczajów...
- zainteresowanie polską historią i kulturą...
- zaangażowanie w działalność społeczną na rzecz polskiej mniejszości narodowej za granicą...

- **Polecamy przeczytać przykładowe Biogramy osób, które uzyskały Kartę Polaka i skorzystać się z naszych wskazówek.**

Życzymy udanej i skutecznej rozmowy!

Przykładowe biogramy

Przykładowy biogram 1

Nazywam się .... Mam ... lat.. Urodziłem się w obwodzie Lwowskim na Ukrainie, miasto .... Mój tata pochodzi z miasta Widaczów, koło Krosna, Województwo Podkarpackie.

Moja babcia, ..., z domu ..., była prawdziwą Polką. Jej rodzina od zawsze mieszkała w Polsce. Pod czas drugiej wojny światowej moi dziadkowie byli zmuszone wyjechać pracować do ..., który wcześniej był w składzie Polski, a po wojnie został włączony do terytorium Ukrainy.

Mój dziadek ... był Ukraińcem a babcia .. była Polką. Dlatego mój tata miał narodowość ukraińską po ojcu. Ale ja zawsze wiedziałem, że jestem Polakiem, jak mówiła moja babcia ....

W dzieciństwie dużo czasu spędziłem w domu babci, gdzie ona uczyła mnie modlić się po polsku. Moi dziadkowie, rodzice, ja, moja żona oraz moje córki – wszyscy jesteśmy katolikami. W domu obchodzimy tradycyjne polskie święta.

Na Wigilię 24 grudnia mamy świąteczną wiecznię, gdzie wkładamy siano pod obrus, stawimy na stół karpia, kutię oraz makowiec.

Na Wielkanoc obowiązkowo jemy żurek i wkładamy figurkę baranka do koszyka Wielkanocnego.

Obchodzimy też latem święto Bożego Ciała.

Z zawodu jestem tokarzem, wcześniej zajmowałem się obróbką metali. Aktualnie jestem emerytem i już nie pracuję.

Pół roku temu po wyjściu na emeryturę przyjechaliśmy z żoną do córki i jej rodziny do miasta ..., Województwo Pomorskie. Nasza córka mieszka, pracuje i studiuje w Polsce od 4 lat. Pomagamy naszej córce opiekować się wnukiem.

Ubiegam o Kartę Polaka, bo chcę zachować swoją polską narodowość i dać taką możliwość moim dzieciom. Także chcę żeby moje dzieci i potomkowie mieszkali i rozwijali się na ziemi swoich przodków w Polsce.

Przykładowy biogram 2

Nazywam się .... Mam ... lat. Urodziłem się w .... Ubiegam o Kartę Polaka ze względu na polskie pochodzenie mojej rodziny. Moja mama, ..., ...z domu, już potwierdziła pochodzenie i polską narodowość w 2014 roku w .... Zaraz po mamie moja młodsza siostra też uzyskała Kartę Polaka.

Ze swojej strony powiem, że długo studiowałem i pracowałem za granicą, mianowicie w Stanach Zjednoczonych, dlatego nie ubiegałem o Kartę Polaka wcześniej. Z zawodu jestem Inżynierem Programistą, posiadam tytuł magistra. Właśnie dlatego moja praca wymaga częstych podróży i ciągłego samorozwoju. W 2017 roku pracowałem w amerykańskiej firmie, gdzie pisałem oprogramowanie dla Hedge fund.

Po powrocie ze Stanów w 2019 roku założyłem na Ukrainie własną firmę w dziedzinie zabudowy nieruchomości komercyjnych i mieszkaniowych, która także ma swoje przedstawicielstwo w Polsce od 2021 roku. Nasza firma teraz jest głównie zorientowana na rynek Polski, gdzie stwarzamy nowe miejsca robocze dla pracowników, jak obywateli polskich tak i z Ukrainy oraz innych obcokrajowców. Zatrudniamy specjalistów w wielkim doświadczeniem w branży, z którymi także wcześniej mieliśmy pozytywne doświadczenie współpracy na Ukrainie. Ostatnie umowy nasza firma podpisała z firmami PORR i Interro.

Po powrocie do domu podjąłem decyzję o tym, aby potwierdzić swoje polskie pochodzenie i uporządkować swoje dokumenty. Jak już wiadomo, w nowych ukraińskich aktach stanu cywilnego nie odnotowuje się narodowości, ale ja chcę mieć u siebie dokument go potwierdzający. Dla mojej rodziny i dla mnie jest to też bardzo ważne.

Historia mojej rodziny: Tata mojej mamy, mój dziadek, ..., syn ..., jest Polakiem. Polakami byli także jego rodzice i dziadkowie. Wszyscy oni pochodzą ze wsi .... Mój dziadek jest katolikiem. W czasach powojennych w Związku Radzieckim nie wolno było brać ślubu kościelnego, ale wiem, że moi dziadkowie potajemnie, w nocy wzięli ślub, ponieważ miało to dla nich duże znaczenie. Nie było to tak łatwo, jak się wydaje teraz, ponieważ dziadek posiadał stanowisko inżyniera-technologa kontroli jakości produkcji całego obwodu Chmielnickiego w tamtych czasach i był osobą zasłużoną dla regionu.

W dzieciństwie pamiętam czasy, gdy z rodziną jeździliśmy do ojca mojego dziadka, pradziadka ..., który uczył mnie języka polskiego i polskich tradycji rodzinnych.

On pierwszy pokazał mi opłatek i powiedział, że to jest ważna tradycja dzielenia się nim pod czas bożonarodzeniowych świąt. Pamiętam, że on miał małe figurki Matki Boskiej z fosforu ustawione

koło łóżka, gdzie on modlił się przed snem. Jedną taką on podarował mnie, która została jako pamiątka po tamtych czasach.

Także u pradziadka przed wejściem do budynku zawsze było napisane kredą K+M+B, zmieniał się tylko rok, co też było dla mnie niezwykle. O tradycji świętowania Trzech Króli 6 stycznia też dowiedziałem się od niego. Mój dziadek ... nauczył mnie modlić się po polsku. Dlatego właśnie znam modlitwę Ojcze nasz w obu językach.

Przykładowy biogram 3

Nazywam się .... Mam .. lat. Ziemią moich polskich przodków jest ..., mianowicie rejon ..., wioska .. Te tereny od lat zamieszkiwali etniczne Polacy. Mój dziadek, ..., ... roku urodzenia oraz moja babcia ..., ... roku urodzenia są Polakami, które wraz ze swoimi rodzicami od zawsze mieszkali w obwodzie .... Moi dziadkowie mieli 3 dzieci, mianowicie moją mamę ..., mojego wujka... oraz moją ciocię ... Podczas drugiej wojny światowej w 1944 roku ich rodzina została wysiedlona do Niemiec jako ostrobajterów (pracować na roli). Tam moja babcia zachorowała na gruźlicę i zmarła. Mój dziadek musiał wychowywać dzieci sam. Mama zawsze mówiła, że w domu wszyscy rozmawiali wyłącznie po polsku i szanowali polskie tradycje rodzinne. Po wojnie mojego dziadka spotkał ciężki los, ponieważ został uznany za wroga narodu i ciągle był prześladowany przez Sowietów. Najbardziej cierpiał przez to, że posiadał narodowość polską. Władza Sowiecka siłą odebrała dzieci mojemu dziadkowi. Moja mama, dziadek oraz ciocia zostali wywiezieni w głąb Rosji - do sierocińca w Wologdzie. Niestety przebywali tam do osiągnięcia swojej pełnoletności. A zatem moja mama nie miała normalnego dzieciństwa, a pracownicy sierocińca oraz dzieci znęcali się nad nią. Do samej starości moja mama nie spotkała się ze swoim ojcem. Z zawodu jestem prywatnym przedsiębiorcą. Aktualnie prowadzę firmę, która działa w dziedzinie eksploatacji i wynajmu dla komercyjnych nieruchomości w Kijowie. W praktyce to oznacza, że różnorodne firmy wynajmują u mnie pomieszczenia dla swoich siedzib. Moją główną pasją w młodości był sport, mianowicie zapasy grecko-rzymskie. Swój czas wolny spędzam na siłowni, gdzie staram się podtrzymywać formę zajmując się cross-fitem. Także uwielbiam wędkarstwo. Mam dużą rodzinę: dwoje dzieci i żonę oraz córkę z poprzedniego ślubu. Najmłodsza moja córeczka ma 9 lat. Od początku wojny na Ukrainie moje dzieci wraz z żoną mieszkali i uczyli się w Warszawie. Moja córka skończyła tu trzecią klasę szkoły podstawowej. Moja córka była zachwycona polską szkołą, temu jest to także przyczyną, czemu wszyscy chcemy zostać się w Polsce na stałe i przenieść tu swój biznes. Mój syn też widzi swoją przyszłość w Polsce. On planuje po szkole wstąpić do Politechniki Warszawskiej na projektanta graficznego. Wielkim marzeniem mojej mamy jest zwiedzenie Polski. Dlatego właśnie chcę zostać się tutaj na stałe i zabrać mamę do siebie. Nasza rodzina także obchodzi polskie tradycje i święta. Ja chcę potwierdzić swoje polskie pochodzenie, dlatego że jestem Polakiem.

Przykładowy biogram 4

Nazywam się ...../ Mam na imię ..... Mam ..... lat. Jestem obywatelką Ukrainy, ale także Polką, co oznacza, że posiadam polską narodowość. Moje dzieci również są Polakami. Pochodzę z ....., leżącego w ... na Ukrainie, a od 2022 roku mieszkam w Krakowie. Moje polskie pochodzenie dotyczy obu stron mojej rodziny. Niestety, dokumenty potwierdzające moją polskość zachowały się jedynie po stronie mojej babci. Pochodziła ona z wsi ....., niedaleko ....., regionu, który od wieków zamieszkiwali Polacy. W 1569 roku, na mocy unii lubelskiej, obwód .... stał się częścią Rzeczypospolitej Obojga Narodów, gdzie dominowały język i kultura polska. Po ostatnim rozbiorze w 1795 roku Wołyń, z ziemią ....., został anektowany przez Imperium Rosyjskie, co przyniosło Polakom liczne represje. W tym regionie wciąż obecna jest duża Polonia. Moja babcia, urodzona w ... roku jako córka dwóch Polaków, została ochrzczona w katedrze św. .... Jej rodzina wyznawała katolicyzm. Mój pradziadek, który przyszedł na świat w .... roku, opowiadał babci o trudnych czasach przedwojennych pod rządami sowieckimi, gdy mimo wszystko kultywowano polskie tradycje. Babcia wyszła za mąż w latach .... Jej mąż był Ukraińcem, co w czasach ZSRR nie miało wielkiego znaczenia, jednak ona sama dbała o pielęgnowanie polskich tradycji w rodzinie. Swoją miłość do Polski i języka przekazała swoim dzieciom oraz wnukom. Polska narodowość mojej babci została odnotowana w akcie urodzenia mojej mamy. Pracowała babcia jako pielęgniarka na oddziale terapii intensywnej w ....., ratując ludzkie życie, co zainspirowało mnie do wyboru tej samej drogi zawodowej. Rodzina obchodzi Boże Narodzenie według kalendarza katolickiego 25 grudnia. Podczas Wigilii spożywamy tradycyjną wieczerzę, kładziemy siano pod obrus i zostawiamy puste miejsce dla gościa, który nie może z nami spędzić tego dnia. Moje dzieci czekają na pierwszą gwiazdkę, zanim usiądziemy do stołu. Lepienie pierogów stanowi osobny rytuał w okresie świątecznym. Na drzwiach wejściowych do domu babci zawsze widniał się napis K+M+B, zmieniający się co rok. W domu rozmawiamy zarówno po polsku, jak i po ukraińsku, gdyż mój mąż jest Ukraińcem. Babcia także modliła się po polsku, przekazując mi podstawy tego języka. Jeśli chodzi o moje wyznanie, bywając w kościele i uczestnicząc w mszach, czuję się dobrze w tym miejscu, choć nie jestem związana z żadną religią. Wiem, że w .... znajduje się katedra św. ....i polski cmentarz, gdzie spotykają się przedstawiciele Polonii.

Chciałabym opowiedzieć więcej o mojej rodzinie. Mam męża oraz dwoje dzieci – córeczkę i synka, który uczęszcza do piątej klasy w Krakowie.

Aktualnie przebywam na urlopie macierzyńskim. Z racji mojego zawodu pielęgniarki, planuję nostryfikować mój dyplom, aby móc kontynuować praktykę w Polsce.

Lubię oglądać filmy, chociaż ostatnio brakuje mi czasu na tę przyjemność. Szczególnie uwielbiam serię „Listy do M”, a niedawno miała miejsce premiera szóstej części tego popularnego, rodzinnego filmu.

W moich najbliższych planach jest zwiedzanie Polski. Chciałabym pokazać moim dzieciom Zamek Krzyżacki w Malborku, który wpisany jest na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Przed przybyciem na stałe do Polski w 2020 roku, mieliśmy okazję zwiedzić Warszawę, szczególnie Stare Miasto z jego pięknymi zakątkami oraz Muzeum Kopernika. Odwiedziliśmy także Zoo we Wrocławiu, co wywarło ogromne wrażenie na moich dzieciach.

Ubiegam się o Kartę Polaka, ponieważ pragnę potwierdzić swoją polską narodowość oraz zapewnić tę możliwość moim dzieciom. Chcę, aby mogły mieszkać i rozwijać się na ziemi swoich przodków w Polsce. Ważne jest dla mnie, aby mieć udokumentowane potwierdzenie mojej „polskości”, a Karta Polaka jest właśnie takim dokumentem.

Nie ubiegałam się o nią wcześniej, ponieważ teraz pragnę w ten sposób uhonorować pamięć o mojej babci, która odeszła w tym roku. Zawsze mówiła: „Człowiek nie ma przyszłości, jeżeli nie pamięta swojej przeszłości”. Dlatego tak bardzo zależy mi na uzyskaniu tego potwierdzenia mojego polskiego pochodzenia.

Przynależność do Narodu Polskiego oznacza dla mnie posiadanie polskich przodków, kultywowanie polskich tradycji oraz zainteresowanie polską historią i kulturą. To dla mnie kwintesencja „polskości” w moim życiu i dla mojej rodziny.

Przykładowy biogram 5

Dzień dobry! Nazywam się ..... Mam ....lat. Urodziłam się w .... Obwodzie, w rodzinie geologów ... (nazwisko rodowe mojej mamy to ...). Mieszkałam na przedmieściach Kijowa, ostatnie 24 lata mieszkam w Kijowie. Nie byłam jeszcze w Polsce, ale bardzo chciałabym pojechać. Z pochodzenia jestem Polką. Według dokumentów jestem obywatelką Ukrainy, ale mam polskie korzenie.

Moi przodkowie byli Polakami. Mój dziadek ... był urodzony pod Warszawą, w Warszawskiej guberni, w dniu ... roku (według paszportu, ale prawdziwa data może być inna) w rodzinie Polaków/rzymskich katolików ..... Miał duże rodzeństwo: był czwartym dzieckiem z rodziny z ośmiu dzieci. Jego metrykę chrztu otrzymałam z Archiwum w Warszawie Oddział w Pułtusku z księgi ochrzczonych w .... roku w Wyszkwowie.

Mój dziadek przez całe swoje życie chodził do kościoła w Kijowie i pozostawał katolikiem do samej śmierci. Polska narodowość mojego dziadka została odnotowana w jego akcie zgonu z ... roku. Zwłaszcza posiadam zapis aktowy ze wzmianką o jego narodowości z Archiwum w Kijowie. Także we wszystkich zapisach aktowych o urodzeniu rodzeństwa mojej mamy było wskazano, że dziadek ... był Polakiem, ale jedynie w akcie urodzenia mojej mamy błędnie wpisali narodowość ukraińską dla dziadka i babci w jednej linii. Posiadam także zapisy aktowe rodzeństwa mojej mamy z poprawnie wpisaną narodowością Polską mojego dziadka, wydane w tym że Archiwum w Kijowie. Także posiadam radzieckie akta urodzenia i zawarcia małżeństwa z potwierdzeniem zmiany nazwiska.

Z zawodu dziadek był ślusarzem o bardzo wysokiej kwalifikacji. Był zmobilizowany na pierwszą wojnę światową, został ciężko ranny i trafił do szpitala w Kijowie, gdzie i poznał moją babcię .... Ona pracowała jako pielęgniarka, zaopiekowała się nim i wyszła za męża. Ożenili się zaraz po wojnie.

Przez wiele lat mieszkał i pracował w Kijowie, ale zawsze bardzo tęsknił za Polską, miał dużo przyjaciół Polaków i nigdy nie zapomniał polskiej mowy. Lubił śpiewać polskie piosenki i kolędy, obchodził wszystkie święta religijne i bardzo lubił polskie jedzenie. Niestety zmarł bardzo młody, w wieku ... lat. Jego dzieci wspominali go jako dobrego, inteligentnego, szlachetnego człowieka.

Moja mama i jej rodzeństwo (8/osiem dzieci w rodzinie) byli Polakami po tacie. W mojej rodzinie zawsze obchodzili polskie święta i tradycje. Na Boże Narodzenie, czy Wielkanoc, które zawsze obchodziliśmy według kalendarza katolickiego chodziliśmy do kościoła, jedliśmy tradycyjne dania.

W moim dzieciństwie moja babcia często piekła w czwartek pączki – faworki dla swoich wnuków i zawsze mówiła, że to jest w pamięci o ..., jej mężu i naszym dziadku, który niestety zmarł jeszcze przed naszym urodzeniem.

Babcia dużo opowiadała swoim wnukom o dziadku i jego życiu, często powtarzała nam po polsku ulubione słowa dziadka: „Co za dużo, to niezdrowo”, „Lepsze zdrowie niż pieniądze”, „Chociaż w ciasnocie, ale w zgodzie”, „Mądry Polak po szkodzie”. To właśnie ona nauczyła mnie polskich słów, które dziadek zawsze powtarzał w rodzinie.

W Kijowie znajduje się pomnik Jana Pawła II na terytorium Ambasady Watykanu. Także w Kijowie znajduje się dwa kościoły katolickich: świętego Aleksandra oraz świętego Mikołaja.

Jestem wdową, mój mąż zmarł 11 lat temu. Mam syna ..., on ma ... lat, mieszka w .... Przed wojną mój syn pracował na Ukrainie w rolnictwie i współpracował z firmami Europy i Polski. W pierwszych dniach wojny jego kompania została zniszczona. Chciałby kontynuować swoją pracę i zawód w ..., gdzie mieszka, ale tam nie jest to możliwe. Wspieramy siebie nawzajem. Mój syn ma córkę ..., moją wnuczkę, która ma ... lat. Ona mieszka i studiuje medycynę w Monachium.

W najbliższym czasie nie planuję przeprowadzić się do Polski, a chcę ją zwiedzić. Chcę pokazać synu i wnuczce polskie muzea i opowiedzieć o polskiej historii.

Skończyłam studia na Uniwersytecie Tarasa Szewczenka w Kijowie, kierunek filologia. Z zawodu jestem nauczycielką, ale pracowałam jako księgowka. Teraz jestem emerytką. Na dzisiaj opiekuję się swoją ciotką, która ma ... lat. Ona jest córką mojego dziadka ... Uwielbiam na co dzień...

Nigdy nie miałam okazji zwiedzić Polski, ale mam to w planach...

Ubiegam się o Kartę Polaka, ponieważ pragnę potwierdzić swoją polską narodowość oraz zapewnić tę możliwość moim dzieciom i wnukom. Chcę, aby mogły mieszkać i rozwijać się na ziemi swoich przodków w Polsce. Ważne jest dla mnie, aby mieć udokumentowane potwierdzenie mojej „polskości”, a Karta Polaka jest właśnie takim dokumentem.

Nie ubiegałam się o nią wcześniej, ponieważ teraz pragnę w ten sposób uhonorować pamięć o moim dziadku, który był by ze mnie dumny. Także nie miałam wystarczających dokumentów z Archiwum w Kijowie, ale teraz je uzyskałam i chcę mieć potwierdzenie mojej „polskości”. Dlatego tak bardzo zależy mi na uzyskaniu tego potwierdzenia mojego polskiego pochodzenia.

Przynależność do Narodu Polskiego oznacza dla mnie posiadanie polskich przodków, kultywowanie polskich tradycji oraz zainteresowanie polską historią i kulturą.

Twoja droga do **Karty Polaka**

Ebook dla
uczestników kursu
przygotowującego
do rozmowy
o Kartę Polaka

Author: Your Roots in Poland
ISBN number: 978-83-976659-0-3
Copyright © Your Roots in Poland 2025.

Wszystkie prawa zastrzeżone. Niniejszy utwór ani żaden jego fragment nie może być reprodukowany, przetwarzany i rozpowszechniany w jakikolwiek sposób za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych oraz nie może być przechowywany w żadnym systemie informatycznym bez uprzedniej pisemnej zgody Autora.

ISBN 978-83-976659-0-3

